

Misirdin chiqish

Israillarning Misirda tartqan azabliri

¹ We töwendikiler Israil *bilen bille* Misirgha barghan oghullirining ismliri (ular herqaysisi öz bala-chaqilirini élip, Yaqup bilen bille Misirgha barghanidi): — □ ■ ² Ruben, Shiméon, Lawiy, Yehuda, ³ Issakar, Zebulun, Binyamin, ⁴ Dan, Naftali, Gad we Ashir. ⁵ Emdi Yaqupning pushtidin bolghanlar jemi bolup yetmish adem idi. Bu waqitta Yüsüp Misirda idi. ■

⁶ Kéyin Yüsüp, uning barliq qérindashliri hemde barliq zamandashliri ölüp tügidi. ⁷ Shundaqtimu, Israillar köp tughulup, téz awup, intayin kücheydi; ular zémin'gha bir keldi. ■ ⁸ U waqitlarda Yüsüpni bilmeydighan yéngi bir padishah Misirda tex-tke chiqti. □ ■ ⁹ U xelqige: Mana, Israillarning xelqi bizdin ziyade awup hemde bizdinmu küchlinip ketti. ¹⁰ Emdi biz ulargha nisbeten aqilane ish tutayli; bolmisa, ular téximu awup kétidu, mubada urush partlap qalsa, shundaq boliduki,

□ **1:1** «We» — «we» dégen bu söz «Misirdin chiqish» dégen kitabning «yaritilish» dégen kitab bilen zich baghlinishliq ikenlikini körsitidu. «Yar.» 50:26ni körüng. «Israil» — oqurmenlarning éside barki, Xuda Yaqupning ismini «Israil»gha özgertkenidi («Yar.» 32:28, 35:10ni körüng). ■ **1:1** Yar. 46:8; Mis. 6:14. ■ **1:5** Yar. 46:27; Qan. 10:22; Ros. 7:14. ■ **1:7** Qan. 26:5; Ros. 7:17 □ **1:8** «Yüsüpni bilmeydighan yéngi bir padishah» — belkim «Hiksos Pirewnler» sulalisini aghdurghan kishi «Aqmos» (miladiyedin ilgiri 1570-1546-yillar) bolushi mumkin. ■ **1:8** Ros. 7:18

ular dushmanlirimiz terepke ötöp, bizge hujum qilip, yurttin chiqip kêtishi mumkin, — dédi.■

11 Shuning bilen ular ularni qattiq emgekler bilen xarlash üçün ish bashlirini teyinlep nazarechilikke qoydi. Shuning bilen Israillar Pirewn üçün Pitom bilen Raamses dégen maddiy eshya saqlaydighan sheherlerni yasap berdi. □

12 Lékin ularni *qanche* ezgenséri, bular shunche köpiyip hemme yerni qaplidi; buning bilen misirliqlar Israillargha öch bolup ketti. □ ■

13 Shuning bilen misirliqlar Israillargha zulum qilip, ularni téximu qattiq ishlitip éghir ishlargha saldi. 14 Misirliqlar ularni laychiliq, xish-késeq quyush we étizlarning herxil emgeklirige sélip, ishning qattigliqi bilen ularning turmushigha qattiq éghirchiliq saldi; ularni néme emgekke salmisun, intayin japaliq idi.

15 Misir padishahi ikki ibraniy tughut anisigha söz qilip (ularning birining ismi Shifrah, yene birining ismi Puah idi):□

16 — siler qachanliki ibraniy xotunlarni tughdursanglar, tughqanda obdan qaranglar; bowaq oghul bolsa, öltürüwétinglar; qiz bolsa, tirik qoyunglar, — dédi.□

17 Lékin tughut aniliri Xudadin qorqup, Misirning padishahi ulargha éytqandek qilmay, belki oghul bowaqlarni tirik qoydi.

■ **1:10** Ros. 7:19 □ **1:11** «Raamses» — bashqa yerlerde «Ramses» dep atilidu. □ **1:12** «Israillargha öch bolup ketti» — yaki «Israillar tüpeylidin azar yédi». ■ **1:12** Zeb. 105:24-25 □ **1:15** «Ibraniylar» — yehudiylarni, yeni Israillarni körsitidu. □ **1:16** «tughqanda obdan qaranglar» — Ibraniy tilida «toghut orundugida sepsélip qaranglar».

18 Shunga Misirning padishahi tughut anilirini chaqirtip ulardin: — Bu néme qilghininglar?! Oghul balilarni némishqa tirik qoydunglar? — dep soridi.

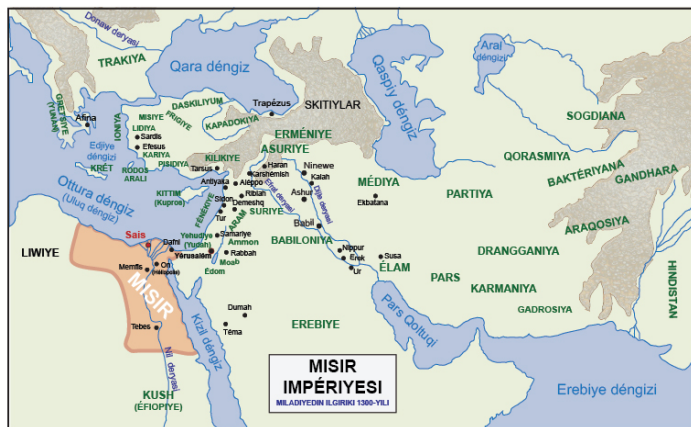
19 Tughut aniliri Pirewn'ge jawab bérip: — Ibraniy ayallar misirliq ayallargha oxshimaydu. Ular küchlük, saghlam-timen bolghini üçün tughut aniliri ularning qéshigha yétip barghuche, özliri tughup bolidu, — dédi.

20 Netijide, Xuda tughut anilirigha iltipat körsetti; Israil xelqi dawamliq köpiyip, téximu kücheydi.

21 Shundaq boldiki, tughut aniliri Xudadin qorqidighan ixlasmen bolghanliqi üçün Xuda ularni aililik bolushqa muyesser qildi.

22 Buning bilen Pirewn barliq puxralirigha: — Israillardin yéngi tughulghan oghul balilarning hemmisini deryagha tashlanglar, lékin qiz balilarning hemmisini tirik qaldurunglar, dep emr qildi. □ ■

□ **1:22** «derya» — mezkur kitabta «derya» peqet Nil deryasini körsitidu. Misirda héchqandaq bashqa chong derya yoq. Bügün'ge qeder Misirliqlar «derya» dése, peqet Nil deryasinila körsitidu. Mushu weqeler yüz bergen zamanlarda Misirliqlar yene Nil deryasini «öz ilahlirimizdin biri» dep hésablap uninggha choqunatti. ■ **1:22** Ros. 7:19

Misir impériyesi

2

Musaning dunyagha kélishi

¹ Lawiyning jemetidin bolghan bir kishi béríp, Lawiyning neslidin bolghan bir qizni xotunluqqa aldi. ■ ² Bu ayal hamilidar bolup, bir oghul tughdi. Ana uning chirayliq ikenlikini körüp, uni üç ay yoshurup saqlidi. ■ ³ Uni yene yoshurushqa amalsiz qalghanda, qomushtin bir séwet yasap, uninggha yaryélim we mom suwap, balini ichige sélip, deryaning qirghiqidiki qomushluq

■ **2:1** Mis. 6:20; Chöl. 26:59

■ **2:2** 1Tar. 23:13; Ros. 7:20; 1br. 11:23

arisigha qoyup qoydi. □ ⁴ Andin balining hedisi uninggha néme bolarkin dep yiraqtin qarap turdi.

⁵ U waqitta Pirewnning qizi sugha chömülgili derya terepke keldi; uning chöriliri derya boyida aylinip yürdi. Pirewnning qizi qomushluqning arisida turghan séwetni körüp, xas chörisini uni élip chiqishqa ewetti. □ ■ ⁶ U séwetni échip qariwidi, mana, bir oghul balini kördi we u bala yighlap ketti. Melike uninggha ich aghritip: — Bu shübhisizki ibraniylarning baliliridin biri iken, dédi.

⁷ U chaghda balining hedisi Pirewnning qizidin: — Men bérip, sili üçhün balini émitip baqidighan bir ibraniy inik ana tépip kéleymu? — dep soridi.

⁸ Pirewnning qizi uninggha: — Barghin, dédi. Qiz bérip howaqning anisini chaqirip keldi.

⁹ Pirewnning qizi uninggha: — Bu balini élip kétip men üçhün émitip béqip ber; heqqingni bérimen, dédi. Shuning bilen ayal balini élip kétip, uni émitip baqti.

¹⁰ Bala chong bolghanda uni Pirewnning qizining qéshigha élip bardı; u uninggha oghul boldi. U: «Men uni sudin chiqiriwalghan» dep uninggha

□ **2:3** «séwet» — ibraniy tilida «sanduq» — bu söz «Yar.» 6:14de Nuh peyghember yasighan «kéme»nimu bildüridu. «deryaning qirghiqidiki qomushluq arisigha qoyup qoydi» — misirliqlar Nil deryasini ilah dep qarighachqa, misirliq ayallarning Nil deryasida daim yuyunush aditi bar idi. Shübhisizki, Musaning anisining shundaq qilishi misirliq bir ayalning uni tépiwélip, uninggha rehim qilib béqiwalsun, dégenni meqset qilghanidi. □ **2:5** «séwetni» — ibraniy tilida «sanduqni». 3-ayettiki izahatni körüng.

■ **2:5** Ros. 7:21; Ibr. 11:23

Musa dégen isimni qoydi.□

Musaning Israilni qutquzmaqchi bolushi we Midiyan dōlitige qéchip kétishke mejbur bolushi

¹¹ Musa chong bolghandin kényinki künlerde shundaq boldiki, u öz qérindashlirining yénigha bardı we ularning éghir emgekke séliniwatqanliqini öz közi bilen kördi. Arida, bir misirliqning ibranıy qérindashliridin birini uruwatqanliqini kördi. ■ ¹² U töt etrapigha qarap, adem yoqluqini körüp, héliqi misirliqni urup öltürüp, qumgha kômüp yoshurup qoydı. ¹³ Etisi u yene chiqip qariwidi, mana ikki ibranıy bir-biri bilen soqushuwatatti; u yolsizliq qiliwatqan kishige: — Öz qérindashingni némishqa urisen? — dédi.

¹⁴ Héliqi kishi jawab bérıp: — Kim séni bizge hakim we soraqchi qilip qoydı? Héliqi misirliqni öltürginingdek ménimu öltürmekchimusen? — dédi. Musa bu gepni anglap qorqup öz ichide: «Men qilghan ish jezmen ashkara bolup qaptu!» dep oylıdı.■

¹⁵ Pirewn hem bu ishtin xewer tépip, Musani öltürmekchi boldi; lékin Musa Pirewnning aldidin qéchip, Midiyan zéminigha bérıp olturaqlashti. Bir küni, u quduqning yénigha kélip olturdi. ■

□ **2:10** «Musa» — ibranıy tilida «Musa» dégen söz «tartıp chiqirish» dégen söz bilen ahangdashtur; qedimki Misir tilida «suning balisi» dégen menide bolushi mumkin. Axirida Musaning shereplik burchi Israilni «su (yeni, Qizil Déngiz)din yaki su arqiliq qutquzup chiqirishtin ibaret bolıdu. Oqurmenler diqqet qilsa, Pirewnlerning isimlirining köpinche «mos» yaki «mosis» dégen qoshumche bilen axirlashqinini bayqiyalaydu. ■ **2:11** Ros. 7:23; Ibr. 11:24,25

■ **2:14** Ros. 7:27 ■ **2:15** Ros. 7:29

¹⁶ Midiyanning kahinining yette qizi bar idi; ular kélip, atisining qoylirini sughirishqa su tartip oqurlargha quyup toldurushqa bashlidi. ¹⁷ U waqitta *yerlik* padichilar kélip, ularni heydidi, Musa qopup qizlarga yadem béríp, qoylirini sughiriship berdi.

¹⁸ Ular atisi Réuelning qéshigha yénip kelgende, ulardin: — Némishqa bügün shunche téz yénip keldinglar? — dep soridi.

¹⁹ Ular jawab béríp: — Bir misirliq adem bizni padichilarning qolidin qutquzdi hemde biz üçün su tartip, qoy padimizni sughiripmu berdi! — dédi.

²⁰ U qizlirigha: — Undaqta u kishi hazir nede?! Uni némishqa sirtta tashlap keldinglar? Uni tamaqqa chaqiringlar, — dédi.

²¹ Musa u kishi bilen bille turushqa maqul boldi. U qizi Zipporahni uninggha xotunluqqa berdi.

²² U ayal uninggha bir oghul tughup berdi; Musa «Men yaqa yurtta musapirdurmen» dep, uning ismini Gershom dep qoydi. □ ■

²³ Nurghun künler ötüp, Misirning padishahi öldi. Israillar öz qulluq haliti tüpeylidin ah-zar urup, nale-peryad kötürdi; qulluqtin bolghan peryadi Xudaning huzurigha béríp yetti. ²⁴ Xuda ularning ah-zarlirini anglap, Özining Ibrahim bilen, Ishaq bilen we Yaqup bilen tüzgen ehdisini ésigé aldi. ■

²⁵ Shuning bilen Xuda Israillarning hal-ehwalini

□ **2:22** «Gershom» — mushu isim «yaqa yurtluq» dégen söz bilen ahangdash. Musaning tunji balisigha bu isimni qoyushi belkim Xuda uninggha tapshurmaqchi bolghan xizmet orning shu yerde emeslikini bildürüş üçün bolushi mumkin. ■ **2:22**

Mis. 18:2, 3 ■ **2:24** Yar. 15:14

kördi we Xuda ulargha köngül böldi.

3

Xudaning Musani chaqirishi

¹ Musa bolsa qéynatisi Midiyanning kahini Yetroning qoy padisini baqatti. U qoylarni bashlap chölning eng chétige Xudaning téghi, yeni Horeb téghining baghrigha keldi. ² Shu yerde bir azghanliqtin örlep chiqiwatqan ot yalquni ichidin Perwerdigarning Perishtisi uninggha köründi. Mana, azghanliq otta köyüwatqan bolsimu, lékin azghan özi köyüp ketmigenidi. ³ Musa: — Men bérip, bu ajayip menzirini körüp baqay; azghanliq némishqa köyüp ketmeydighandu? — dep oyildi.

⁴ Perwerdigar uning buni körgili yoldin chetnep *azghanliqqa* kelginini kördi; Xuda azghanliq ichidin uni: — Musa! Musa! — dep chaqirdi. U: Mana men! — dep jawab berdi.

⁵ U uninggha: — Bu yerge yéqin kelme; putliringdin keshingni salghin; chünki sen turghan bu

□ **3:1** «Yetro» — Réuelning yene bir ismi. Bezide «Yeter» depmu yézilidu. «U **qoylarni bashlap...**» — Ottura Sherqte padichilar adette qoylirini bashlap ularning aldida mangidu. «Horeb» — Sinay téghining yene bir nami. □ **3:2** «Perwerdigarning **Perishtisi**» — Tewrat dewride intayin alahide bir shexs idi. Bezi ishlarda u Xudaning ornida körünetti. «Tebirler» hem «Qoshumche söz»imiznimu körüng. □ **3:4** «Musa, **Musa**» — ademning ismini ikki qétim chaqirish — Xudaning uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini we öziye tolimu eziz ikenlikini körsitidu.

yer muqeddes jaydur. □ ■ 6 Men atangning Xudasi, Ibrahimga Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqubning Xudasidurmen, — dédi.

Buni anglap Musa Xudagha qarashdin qorqup, yüzini étiwaldi. ■

7 Perwerdigar uninggha mundaq dédi: — Berheq, Men Misirda turuwatqan qowmimning tartiwatqan azab-oqubetlerini kördüm, nazaretilerning ularni *xarlawatqanliqidin* qilghan peryadini anglidim; chünki Men ularning derdlirini bilimen. ■ 8 Shunga Men ularni misirliqlarning qolidin qutquzup, shu zémindin chiqirip, yaxshi hem keng bir zémin'gha, süt bilen hesel éqip turidighan bir zémin'gha, yeni Qanaaniy, Hittiy, Amoriy, Perizziy, Hiwiy we Yebusiylarning yurtigha élip bérishqa chüshtüm.

9 Mana emdi Israillarning nale-peryadi Manga yetti, misirliqlarning ulargha qandaq zulum qilghanliqinimu kördüm. 10 Emdi sen kel, Men seni xelqim Israillarni Misirdin élip chiqirish üçün Pirewnning aldigha ewetimen, — dédi. ■

11 Lékin Musa Xudagha: — Men kim idim, Pirewnning aldigha bérup Israillarni Misirdin chiqirighudek? — dédi.

12 U jawab bérup: — Berheq, Men sen bilen bille bolimen; sen qowmni Misirdin élip chiqqandin kéyin bu taghda Xudagha ibadet qilisiler; bu ish

□ 3:5 «Muqeddes jay» — «Muqeddes Kitab»ta, «muqeddes» dégen söz «Xudagha mexsus atalghan», «Xudaning ishilitishige mexsus ayrilghan», «Xudaghila mensup» dégendek menide ishilitilidu. ■ 3:5 Ye. 5:15 ■ 3:6 Mat. 22:32; Mar. 12:26; Luqa 20:37; Ros. 7:32 ■ 3:7 Ros. 7:34 ■ 3:10 Zeb. 105:26; Hosh. 12:14; Mik. 6:4; Ros. 7:35

mana özüngge Méning séni ewetkinimning ispat-belgisi bolidu, — dédi. □ ■

13 Shuning bilen Musa Xudagha: — Men Israillarning qéshigha bérip ulargha: «Ata-bowiliringlarning Xudasi méni qéshinglarga ewetti» désem, ular mendin: «Uning nami néme?» — dep sorisa, ulargha néme dep jawab bérimen? — dédi.

14 Xuda Musagha: — Men «Ezeldin bar Bolghuchi»durmen — dédi.

Andin U: — Bérip, Israillargha: ««Ezeldin bar Bolghuchi» méni qéshinglarga ewetti» dep éytqin, dédi. □

15 Xuda Musagha yene: — Israillargha: — «Ata-bowiliringlarning Xudasi, Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasi bolghan «Yahweh» méni qéshinglarga ewetti; U: *Yahweh dégen* bu nam ebedgiche Méning namim bolidu, dewrdin-dewrgiche Men shu nam bilen eske élinimen, deydu» — dégin. □

□ **3:12** «sen gowmni Misirdin élip chiqqandin kéyin bu taghda Xudagha ibadet qilisiler; bu ish mana özüngge Méning séni ewetkinimning ispat-belgisi bolidu» — qiziq ish shuki, Xuda Musagha körsetmekchi bolghan ispat-belge u Xudaning emrige itaet qilib, uzun waqit ötkendin kéyin andin körüli; démek, Musaning iman-étiqadi shuning bilen sinilidu. ■ **3:12** Ye. 1:5

□ **3:14** «Men «Ezeldin bar Bolghuchi»durmen» — yaki «Men esli Özümdurmen» yaki «Hemishe barning Özi Mendurmen». Bu nam (ibraniy tilida «Yahweh»), shübhisizki, Xudaning héch özgermeydighanliqi, uning herdaim «waqittin sirt»ta turuwatqanliqi, ötmüş, hazir yaki kelgüsi waqitlar bilen cheklenmeydighanliqini körsitip tekitleydu. Adette terjimimizde bu nam «Perwerdigar» dep terjime qilinidu. □ **3:15** «Yahweh» — daim terjimimizde «Perwerdigar» dégen nam bilen tilgha élinidu. U toghruluq 3:14tiki izahatni körüng.

16 — Bérip, Israilning aqsaqallirini yighip ulargha: — «Ata-bowilirlarning Xudasi, yeni Ibrahim, Ishaq we Yaqupning Xudasi bolghan Perwerdigar manga körünüp: — Men silerni yoqlap keldim, Misirda silerge qandaq muamile qiliniwatqanliqini kördüm; □ 17 shuning üçün sözüm shudurki, Men silerni Misirning zulumidin chiqirip, Qanaaniylar, Hittiylar, Amoriylar, Perizziylar, Hiwiylar we Yebusiylarning zémini, yeni süt bilen hesel éqip turidighan zémin'gha élip barimen, dédi, — dégin, dédi.

18 — Shuning bilen ular séning sözüngge qulaq salidighan bolidu. U waqitta sen, özüng we Israilning aqsaqalliri bilen birge Misir padishahining aldigha bérip, uninggha: «Ibraniylarning Xudasi Perwerdigar biz bilen körüshti. Emdi sizdin ötünimizki, bizge üç künlük yolni bésip, chölge bérip, Xudayimiz Perwerdigargha qurbanliq qilishqa ijazet bergeysiz» — denglar.

19 Lékin Misir padishahining hetta qudretlik bir qolning astida turupmu, silerni yenila qoyup bermeydighinini bilimen. 20 Shunga qolumni uzitip, misirliqlarni Men öz zémini ichide körsetmekchi bolghan herxil karamet-möjjizilirim bilen urimen; andin *Pirewn* silerni qoyup béridu.

21 Bu qowmni misirliqlarning aldida iltipat tap turimen we shuning bilen shundaq boliduki, siler shu yerdin chiqqininglarda, quruq qol chiqmaysiler. 22 Belki herbir ayal kishi öz qoshnisidin we öz öyide olturushluq yat ayaldin kümüş

□ 3:16 «Yoqlash» — bu péil Xuda bilen munasiwetlik ishlitilgen bolsa, ghemxorluq qilish, insanning halidin xewer élishni öz ichige alidu.

zinnat buyumlari, altun zinnat buyumlari we kiyim-kécheكلerni telep qilidu. Bu nersilerni oghul-qizliringlarga taqaysiler, kiydürisiler; shu teriqide misirliqlardin olja alghan bolisiler, — dédi.■

4

Xudaning Musagha alahide iqtidar ata qilishi

¹ Musa jawab bérip: — Mana, ular manga ishenmey turup, sözümge qulaq salmaydu, belki: «Perwerdigar sanga körünmidi», déyishi mumkin, dédi.

² Perwerdigar uninggha: — Qolungdiki bu néme? — dep soridi.

U: — Bu bir hasa, dep jawab berdi.

³ U: — Uni yerge tashla, dédi. Uni yerge tashliwidi, u bir yilan'gha aylandi; Musa uning aldidin qachti. ⁴ Andin Perwerdigar Musagha: — Qolungni uzitip, uni quyruqidin tut, déwidi, u qolini uzitip, uni tutti. U yene uning qolida hasigha aylandi.

⁵ *Perwerdigar yene:* — Buning bilen ular atabowilirining Xudasi, yeni Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasi bolghan Perwerdigarning sanga körün'ginige ishinidu, — dédi.

⁶ Perwerdigar uninggha yene: — Qolungni qoynunggha salghin, déwidi, u qolini qoynigha sélip chiqiriwidi, mana, qoli pése-maxaw késilige giriptar bolup qardek aqirip ketti.

■ 3:22 Mis. 11:2; 12:35; Ez. 39:10

⁷ Andin uninggha: — Qolungni yene qoynunggha salghin, déwidi, qolini qoynigha saldi. Uni yene qoynidin chiqiriwidi, mana, öz eksige kélip etlirining bashqa yerliridek boldi.

⁸ Perwerdigar yene: — Shundaq boliduki, eger ular sanga ishenmey, aldinqi möjizilik alametke köngülshimise, ular ikkinchi möjizilik alametke ishinidu. □ ⁹ Halbuki, ular bu ikki möjizige yenila ishenmise we ya sözüngge qulaq salmisa, undaqa sen *Nil* deryasining süyidin élip, quruq yerge tökkin. Shuning bilen sen deryadin alghan su quruq yer üstide qan'gha aylinidu, dédi.■

¹⁰ Andin Musa Perwerdigargha: — Ey Igem, men eslidinla gepke usta emestim, sen qulunggha söz qilghandin kéyinmu yenila shundaq; chünki men aghzim kalwa we tilim éghir ademmen, — dédi.

¹¹ Perwerdigar uninggha: — Kim insan'gha éghiz bergen? Kim ademni gacha yaki gas, körgüchi yaki kor qilghan? Shundaq qilghuchi Men Perwerdigar emesmu? ¹² Emdi sen barghin, Men Özüm séning aghzing bilen bille bolimen, néme sözleydighiningni sanga ögitip turimen, — dédi.■

¹³ Lékin u: — Ey Igem! Sendin ötünüp qalay, Sen *bu ishqa* xalighan *bashqa* birsini ewetip, shuning qoli bilen qilghin! — dédi.

¹⁴ Buni anglap Perwerdigarning ghezipi Musagha tutiship: — Lawiylardin bolghan akang Harun bar emesmu? Uning gepni obdan qilalaydigh-

□ **4:8** «Aldinqi möjizilik alametke köngülshimise, ular ikkinchi möjizilik alametke ishinidu» —Ibraniy tilida «aldinqi möjizilik alametning gépige qulaq salmisa, ular ikkinchi möjizilik alametning gépige ishinidu». ■ **4:9** Mis. 7:19 ■ **4:12** Mat. 10:19; Mar. 13:11; Luqa 12:12

inini bilimen. Mana, u emdi séning aldinggha chiqishqa alliqachan yolgha chiqti; u séni körse, köngli tolimu xush bolidu. ¹⁵ Emdi deydighan geplerni uninggha éyt; Men Özüm séning aghzing bilen bille we uning aghzi bilen bille bolimen, néme qilish kéreklikinglarni silerge ögitimen. □ ■
¹⁶ Harun séning ornungda xelqqe sözleydu; shundaq boliduki, u sanga éghiz bolidu, sen uninggha Xudadek bolisen. ¹⁷ Bu hasini qolunggha élip, uning bilen shu möjizilik alametlerni körsitisen, — dédi.

Musaning Misirgha qaytishi

¹⁸ Shuning bilen Musa qéynatisi Yetroning qéshigha yénip bérip, uninggha: — Manga ijazet bergeyla, Misirdiki qérindashlirimning qéshigha baray, ular hayatmu, emesmu körüp kéley, dédi. Yetro Musagha: — Aman-ésen bérip kelgin, — dédi.

¹⁹ Musa téxi Midiyandiki waqtida, Perwerdigar uninggha yene: — Misirgha yénip barghin! Chünki séning jéningni istigen kishiler ölüp ketti, — dédi.

²⁰ Shuning bilen Musa ayali we oghullirini élip, ularni bir éshekke mindürüp, Misir zéminigha bérishqa yolgha chiqti. Mangghanda Musa Xudaning hasisini alghach ketti.

²¹ Perwerdigar Musagha: — Misirgha yénip barghiningda sen agah bol, Men qolunggha tapshurghan barliq karametlerni Pirewnning

□ **4:15** «Emdi deydighan geplerni uninggha éyt» — ibraniy tilida «uninggha gep qilip aghzigha deydighan sözlerni salghin».

■ **4:15** Mis. 7:2

aldida körsetkin. Lékin Men uning könglini xelqni qoyup bermigüdek qattiq qilimen.

²² Sen Pirewn'ge: — «Perwerdigar mundaq deydu: — Israil Méning oghlum, Méning tunji oghlum bolidu. ²³ Shuning üçün Men sanga: Oghlumni Özümge ibadet qilishqa qoyup ber, dédim. Uninggha yol qoyushni ret qilidighan bolsang, séning tunji oghlungni öltürimen» — dégin, — dédi.□

²⁴ Emma Musa seper qilip bir qonalghugha kelgende, Perwerdigar uninggha uchrup, uni öltürüwetmekchi boldi. ²⁵ Shuning bilen Zipporah bir chaqmaq téshini élip, oghlining xetnilikini késip, uni érinig ayighigha tashlap: — Sen derweqe aldimda qan töker er ikensen! — dédi.□

²⁶ Shuning bilen Perwerdigar uni qoyup berdi (bu chaghda Zipporah uninggha: «Sen derweqe aldimda qan töker bir er ikensen!» — dédi. Bu sözini u xetne tüpeylidin éytti).□

²⁷ Perwerdigar Harun'gha: — Sen chöl-bayawan'gha bérip, Musa bilen körüşkin, déwidi, u bérip Xudaning téghida uning bilen uchriship, uni söydi.

²⁸ Musa özini ewetken Perwerdigarning hemme

□ **4:23** «Oghlumni Özümge ibadet qilishqa qoyup ber, dédim. Uninggha yol qoyushni ret qilidighan bolsang, séning tunji oghlungni öltürimen» — yaki «Oghlumni Özümge ibadet qilishqa qoyup bergin dégen bolsammu, sen uni qoyup bermiding. Bu sewebtin Men emdi séning tunji oghlungni öltürimen». □ **4:25** «xetnilikini... ayighigha tashlap» — yaki «xetnilikini... ayighigha tegküzüp». «Sen derweqe aldimda qan töker er ikensen!» — Zipporahning bu sözi we bu sirliq weqe toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **4:26** «xetne tüpeylidin» — mushu yerde ibraniiy tilida «xetne» köplük sheklide — «xetniler».

sözliri bilan qilishqa buyrugʻan barliq möjizilik alametlarni Harun'gha dep berdi. ²⁹ Andin Musa bilan Harun bérip, Israillarning barliq aqsaqallarini yigʻdi. ³⁰ Harun Perwerdigarning Musagha éytqan hemme sözlirini bayan qildi we xelqning köz aldida shu möjizilik alametlarni körsetti. ³¹ Buni körüp, xelq ishendi; Perwerdigarning Israillarni yoqlap, ular uchrighan xarliqlarni körgenlikini anglighan haman, bashlirini égip sejde qilishti.

5

Musa we Harunning Pirewn bilen körüshüshi

¹ Andin Musa bilan Harun Pirewnning aldigha bérip, uninggha: — Israilning Xudasi Perwerdigar sanga: — «Ularning bérip chölde Manga ibadet qilip, héyt ötküzüshige qowmimgha yol qoysun» deydu, — dédi.

² Lékin Pirewn jawab bérip: — Uning sözige qulaq sélip, méni Israilgha yol qoyghuzidighan qandaq Perwerdigar iken u? Men u Perwerdigarni tonumaymen hem Israilghimu yol qoymaymen, dédi. ■

³ Ular söz qilip: — Ibraniylarning Xudasi biz bilen körüshti. Shunga ötünimizki, bizge Perwerdigar Xudayimizgha qurbanliq sunush üçün bizge chölge bérishqa üç künlük yolgha ruxset bergeysiz. Bolmisa, U bizni waba yaki qilich bilen urushi mumkin, — dédi. ■

⁴ Lékin Misirning padishahi ulargha jawab béríp: — Ey Musa we Harun, némishqa ikkinglar xelqni ishliridin toxtitip qoymaqchi bolisiler? Béríp öz epkishinglarni kôtürünglar! — dédi.

⁵ Pirewn yene: — Mana, xelq yurtta ziyade awup ketti. Siler bolsanglar, ularni epkeshliridin xalas qilmaqchisiler, dédi.

⁶ Shu küni Pirewn nazaretilerga we nazaretilerning qol astidiki ish bashlirigha buyruq chüshürüp: —

⁷ Hazirdin bashlap xelqge ilgirikidek kések quyushqa saman bermenglar! Ular samanni özliiri yighsun. ⁸ Lékin ilgiri qanchilik kések quyup kelgen bolsa, hélihem kem qilmay shunchilik kések quydurunglar; chünki ular hurunliship: «Xudayimizgha qurbanliq ötküzüşke bizni barghili qoy» dep ghelwe qilishiwatidu. ⁹ Emdi ularni öz ishigha toluq bend bolup, yalghan-yawidaq geplerge qulaq salmasliqi üçün, bu ademlarning üstige téximu éghir emgeklerni yüklenglar, — dédi.

¹⁰ Shuning bilen xelqning üstidiki nazaretiler bilen ish bashliri chiqip xelqge: Pirewn shundaq dédiki, men emdi silerge saman bermeydighan boldum. ¹¹ Özünglar béringlar, özünglar üçün qeyerdin saman tapalisanglar, shu yerdin élip kélinglar; lékin qilidighan ishliringlar bolsa qilchilikmu kémeyilmeydu, — dédi.

¹² Buning bilen xelq pütkül Misir zéminigha tarilip, samanning ornigha paxal yighishqa bashlidi.

¹³ Nazaretiler bolsa ularni qistap: Silerge saman bérilgen chaghdikidek hazirmu her künlük ishni shu küni qilinglar, dédi.

14 Israillarning üstige Pirewnning nazarechiliri teripidin qoyulghan Israilliq ish bashliri tayaq yédi we: — Tünügün we bügün némishqa kések quyush wezipsini burunqidek toshquzup orunlimidinglar?! — dep til ishitti.

15 Andin Israilliq ish bashliri Pirewnning aldigha béríp: Némishqa öz qullirigha mundaq muamile qilidila? 16 Öz qullirigha héch saman bérilmidi. Lékin *nazarechiler* yenila «kések quydurunglar» dep bizni buyruydu. Mana, öz qulliri tayaq yewatidu, emma eyib bolsa özlirining ademliride, dep peryad qildi.

17 Lékin u yene: — Siler hurun ikensiler! Hurun ikensiler! Shunga siler: «Béríp Perwerdigargha qurbanliq ötküzüshimizge ijazet ber dewatisiler.

18 Qaytip béríp ishingni qilish! Silerge saman bérilmeydu, biraq késeklerni belgilen'gen san boyiche *awwalqidek* toluq tapshurushisen, dédi. 19 Israilliq ish bashliri *Pirewnning*: «Siler herkünlik wezipenglarni, yeni telep qilghan késeklerni belgilen'gen sandin kémeytsenglar qet'iy bolmaydu» déginige qarap, béshigha balaqazaning chüshidighanliqini bilishti. 20 Ular

Pirewnning aldidin chiqip kéliwatqinida, ular bilen körüshüshke kélip shu yerde saqlap turghan Musa we Harun bilen uchriship qaldi. 21 Ular Musa bilen Harun'gha: — Bizni Pirewnning neziride we uning emeldarlirining neziride sésitip, bizni öltürüshke ularning qoligha qilich tutquzghininglar üçün, Perwerdigar silerning

üstünlargha höküm qilsun! — dédi.□

Xudaning Israillarni azad qilishqa wede qilishi

²² Shuning bilen Musa Perwerdigarning aldigha yénip bérip uninggha: — Ey Igem, némishqa bu xelqni balagha tiqting? Sen néme üçün méni ewetting? ²³ Chünki men Pirewnning aldigha kirip Séning naming bilen söz qilghinimdin tartip, u bu xelqning üstige téximu ziyade azab qilghili turdi. Emma Sen téxiche qowmingni héch qutquzmiding, — dédi.

6

¹ Lékin Perwerdigar Musagha: — Emdi sen Méning Pirewn'ge qilidighanlirimni körisen; chünki u qudretlik bir qoldin mejburlinip, ularni qoyup béridu, qudretlik bir qolning sewebidin özining zéminidin ularni qoghlap chiqiriwétidu, — dédi.

² Andin Xuda Musagha *yene* söz qilip mundaq dédi: — Men Perwerdigardurmen. ³ Men Ibrahimgha, Ishaqqa we Yaqupqa Qadir-mutleq Tengri süpitide körüdüim; lékin «Yahweh» dégen namim bilen ulargha ashkara tonulmidim. □ ⁴ Men ular bilen: — «Siler musapir bolup olturghan zéminni, yeni Qanaan zéminini silerge bérimen» dep, ular bilen

□ **5:21** «Emeldarliri» — ibraniy tilida «xizmetkarliri» yaki «qulliri». Gerche mushu kishiler Pirewnning ordisida emeldarliq orunda turghan bolsimu, lékin ular yenila Pirewnning «qulliri» dep hésablan'ghan bolsa kérek. □ **6:3** «Yahweh» — mushu namni adette «Perwerdigar» dep terjime qilimiz. «Yahweh» dégen namim bilen ulargha ashkara tonulmidim» dégen sözler toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

ehde baghliship wede qilghanmen. ⁵ Emdi Men misirliqlar qul qilip zulum salghan Israillarning ah-zarlirini anglap, qilghan shu ehdemni ésimge aldim.

⁶ Shunga Israillargha mundaq dégin: — «Men Perwerdigardurmen; Men Özüm silerni misirliqlarning éghir yükliri astidin chiqirip, ularning qulluqidin azad qilip, qolumni uzitip ulargha chong balayi'apetlerni chüshürüp, silerge hemjemet bolup hörlükke érishtürimen.

□ ⁷ Silerni Öz qowmim bolushqa qobul qilimen we Özüm Xudayinglar bolimen; shuning bilen siler özüglarni misirliqlarning yüklirining astidin qutquzup chiqarghuchining Men Xudayinglar Perwerdigar ikenlikini bilisiler. ⁸ Men shuning bilen silerni qol kötürüp Ibrahimgha, Ishaqqa we Yaqupqa bérishke qesem qilghan zémin'gha élip barimen; Men u yerni silerge miras qilip zéminliqqa bérimen; Men Perwerdigardurmen».

⁹ Bularning hemmisini Musa Israillargha dep berdi; lékin ular éghir qulluq azabidin pighan'gha chüshken bolup, uninggha qulaq salmidi.□

¹⁰ Andin Perwerdigar Musagha yene: — ¹¹ Bérip Misirning padishahi Pirewn'ge: «Israillarning zéminingdin kétishige yol qoy», dep éytqin, dédi.

¹² Lékin Musa Perwerdigarning aldida: Mana, Israillar manga qulaq salmighan yerde, Pirewn qandaqmu mendek kalpuki xetne qilinmighan

□ **6:6** «silerge **hemjemet bolup hörlükke érishtürimen**» —ibraniy tilida «gaal» dégen bir péil bilenla ipadilinidu. Bu péil toghruluq «Tebirler» we «Ayup» 19:25 we izahatinimu körüng.

□ **6:9** «pighan'gha chüshken bolup,...» — yaki «sewsizliktin chidimay,...»

bir ademge qulaq salsun? — dédi.□

¹³ Emma Perwerdigar Musa we Harun'gha sözlep, ularning Israillargha we Misirning padishahi Pirewn'ge Israillar toghruluq: — «Ular Misir zéminidin élip chiqirilsun» dégen emr yetküzüshini buyrudi.

Musa bilen Harunning ejdadliri, nesebnamisi

¹⁴ Töwendikiler jemet bashliqliri: — Israilning tunji oghli bolghan Rubenning oghulliri Hanuq, Pallu, Hezron we Karmi. Bular bolsa Rubenning nesilliri idi.■

¹⁵ Shiméonning oghulliri: — Yemuel, Yamin, Ohad, Yaqin, Zohar we qanaanliq ayaldin bolghan Saullar idi; bular Shiméonning nesilliri idi.■

¹⁶ Lawiyning oghullirining isimliri, nesebnamilirige asasen: Gershon, Kohat we Merari; Lawiyning ömrining yilliri bir yüz ottuz yette yil boldi.■

¹⁷ Gershonning oghulliri aililiri boyiche: — Libni we Shimey.■

¹⁸ Kohatning oghulliri: — Amram, Yizhar, Hébron bilen Uzziel. Kohat bir yüz ottuz üç yil ömür kördi.■

□ **6:12** «kalpuki **xetne qilinmighan**» — bu sözler bilen Musa özining aghzi kalwa bolupla qalmay, yene (özining 4:10-17de hatirilen'gen Xudagha bolghan qaqshashlirini eslep) yene özining Xudaning aldida héli nalayiq qilghanliqini, gep-sözdä gunahi bar adem ikenlikini körsetmekchi. ■ **6:14** Yar. 46:9; Chöl. 26:5; 1Tar. 5:3 ■ **6:15** Yar. 46:10; Chöl. 26:12; 1Tar. 4:24 ■ **6:16** Yar. 46:11; Chöl. 3:17; 26:57; 1Tar. 6:1-30 ■ **6:17** 1Tar. 6:2; 23:7 ■ **6:18** 1Tar. 6:3; 23:12

19 Merarining oghulliri: — Mahli we Mushi. Bular nesebnamirliri boyiche Lawiyning nesilliri idi.■

20 Amram öz hammisi Yokebedni xotunluqqa aldi, Yokebed uninggha Harun we Musani tughup berdi. Amram bir yüz ottuz yette yil ömür kördi.□ ■

21 Yizharning oghulliri: — Korah, Nefeg we Zikri idi.

22 Uzzielning oghulliri: — Mishael, Elzafan we Sitri idi.

23 Harun bolsa Nahshonning singlisini, yeni Aminadabning qizi Élishébani xotunluqqa aldi. U uninggha Nadab bilen Abihuni, we Eliazar bilen Itamarni tughup berdi.■

24 Korahning oghulliri: — Assir, Elkanah we Abi’asaf; bular Korahlarning nesilliri idi.

25 Harunning oghli Eliazar Putielning qizlirining birini xotunluqqa aldi; u uninggha Finihasni tughup berdi; bular bolsa öz nesebi boyiche hammisi Lawiylarning jemet bashqliri idi.

26 Perwerdigarning: — Israillarni qoshunlardek top-topi bilen Misir zéminidin élip chiqinglar, dégen emrini tapshuriwalghuchilar del mushu Harun bilen Musa idi. 27 Israillar Misirdin chiqirilsun, dep Misirning padishahi Pirewn’ge söz qilghanlar del bu kishiler, yeni mushu Musa bilen Harun idi.

■ **6:19** 1Tar. 6:4; 23:21 □ **6:20** «Amram öz hammisi Yokebedni xotunluqqa aldi» — shu chaghda öz hammisini xotunluqqa élish men’i qilinmighan emr («Law.» 18:12-13) Israilgha texi bérimigenidi. ■ **6:20** Mis. 2:1; Chöl. 26:59 ■ **6:23** Chöl. 3:2; 26:60; 1Tar. 5:29; 24:1

Harunning Musagha wakaliten sözlishi

²⁸ Perwerdigar Misirning zéminida Musagha söz qilghan waqtida ²⁹ Musagha: «Men Perwerdigardurmen. Sanga éytqinimning hemmisini Misirning padishahi Pirewn'ge dégin», dep emr qildi.

³⁰ Lékin Musa Perwerdigarning aldida: — Mendek kalpuki xetne qilinmighan bir kishige Pirewn qandaqmu qulaq salsun? — dep jawap bergenidi.■

7

¹ Shuning bilen Perwerdigar Musagha: — Mana, Men Pirewnning aldida séni Xudaning ornida qildim. Akang Harun bolsa séning peyghembiring bolidu. ² Men sanga buyrughinimning hemmisini *uninggha* deysen; andin akang Harun Pirewn'ge uning öz zéminidin Israillarni qoyup bérishi kérekliki toghrisida söz qilidu. □ ■ ³ Lékin Men Pirewnning könglini qattiq qilimen; buning bilen Men Misir zéminida möjjizilik alametler we karametlirimni köplep körsitimen. ⁴ Shundaqtimu, Pirewn silerge qulaq salmaydu. Emma Men Misirning üstige höküm chiqirip qolumni uzitip, chong balay'apetlerni chüshürüp, qoshunlirim bolghan Öz qowmim Israillarni Misir zéminidin chiqirimen. ⁵ Öz qolumni Misirning üstige sozghinimda, Israillarni ularning arisidin chiqarghin-

■ **6:30** Mis. 6:12; Mis. 4:10 □ **7:2** «Harun bolsa séning peyghembiring bolidu» — démek, Harun özi Musaning sözlirini Pirewn'ge yaki xelqge yetküzidu. ■ **7:2** Mis. 4:14

imda misirliqlar Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu, — dédi.

⁶ Musa bilen Harun shundaq qildi; Perwerdigar ulargha qandaq tapilighan bolsa, ularmu shundaq qildi.

⁷ Ular Pirewn'ge söz qilghan waqitta Musa seksen yashqa, Harun seksen üç yashqa kirgenidi.

Harunning hasisi

⁸ Perwerdigar Musa bilen Harun'gha söz qilip: —

⁹ Emdi Pirewn silerge: — Özünlarni testiqlap bir möjize körsitinglar, dése, sen Harun'gha: — Hasangni élip Pirewnning aldigha tashlighin, dep éytqin. Shundaq qilishi bilenla hasa yilan'gha aylinidu, dédi.

¹⁰ Shuning bilen, Musa bilen Harun Pirewnning aldigha bérip, Perwerdigarning buyrughinidek qildi; Harun hasisini Pirewn bilen uning emeldarlarining aldigha tashliwidi, u yilan'gha aylandi. □

¹¹ U waqitta Pirewn danishmenliri we séhrigerlirini chaqirtip keldi; Misirning jadugerlirimu öz jadusi bilen oxshash ishni qildi. ¹² Ularning herbiri öz hasisini tashlidi; ularmu yilan'gha aylandi. Lékin Harunning hasisi ularning hasilirini yutup ketti. ¹³ Biraq Perwerdigar éytqandek Pirewnning köngli qattiqliq bilen Perwerdigar éytqandek ulargha qulaq salmidi.

□ **7:10** «Pirewnning **emeldarliri**» — mezkur kitabta «Pirewnning emeldarliri» ibraniy tilida «xizmetkarliri» dégen söz bilen ipadilinidu.

Birinchi apet — qan apiti

¹⁴ Andin Perwerdigar Musagha mundaq dédi: — Pirewnning köngli qattiq; u qowmni qoyup bérishni ret qilidu. ¹⁵ Emdi sen ete seherde Pirewnning qéshigha barghin (shu waqitta u su boyigha chiqidu) — Sen uning bilen körüshühke deryaning boyida saqlap turghin; yilan'gha aylan'ghan hasini qolunggha éliwal. ¹⁶ Sen uninggha mundaq dégin: — «Ibraniylarning Xudasi Perwerdigar méni aldinggha: «Chölde Manga ibadet qilishi üçün qowmimni qoyup ber» déyishke ewetkenidi; lékin mana, bu waqitqiche héch anglimiding. ¹⁷ Shunga Perwerdigar sanga: — «Sen shu *alamet* bilen Méning Perwerdigar ikenlikimni bilisen», deydu — Mana, men qolumdiki hasa bilen deryaning süyini ursam, su qan'gha aylinidu, ¹⁸ deryaning béliqliri ölüp, deryaning süyi sésip kétidu; misirliqlar sudin seskinip, ichelmeydighan bolup qalidu».

¹⁹ Perwerdigar Musagha yene: — Sen Harun'gha: — Hasangni élip misirliqlarning suliri qan'gha aylansun dep ularning üstige, yeni éqinliri, östengliri, kölliri we su ambarliri üstige qolungni uzatqin. Shuning bilen pütkül Misir zéminida, hetta yaghach we tash qachilardiki sularmu qan'gha aylinidu, dégin, dédi.

²⁰ Musa bilen Harun Perwerdigarning buyrugh-inidek qildi; Harun Pirewn we emeldarlirining köz aldida hasini kötürüp, deryaning süyini uruwidi, pütün deryaning süyi qan'gha aylinip ketti. ■ ²¹ Deryadiki béliqlar ölüp, deryan-

ing süyi sésip ketti. Misirliqlar deryaning süyini ichelmeydighan bolup qaldi, pütkül Misir zémini qan'gha toldi. ²² Lékin Misirning jadugerlirimu öz jaduliri bilen hem shundaq qildi. Bu sewebtin Perwerdigar éytqandek Pirewnning köngli qattiq bolup, ulargha qulaq salmidi; ²³ eksiche Pirewn öyige qaytip kétip, bu ishqa héch pisent qilmidi. ²⁴ Deryaning süyini ichelmigini üçün barliq misirliqlar ichküdek su tépish üçün deryaning etraplirini kolidi.

²⁵ Perwerdigar deryani urup, yene yette kün ötti.

8

Ikkinchi apet — paqa apiti

¹ Andin Perwerdigar Musagha: — Pirewnning aldigha béríp uninggha: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Manga ibadet qilishqa Öz qowmimni qoyup ber. ² Lékin ularni qoyup bérishni ret qilsang, mana, Men dölitingning hemme yérini paqilar bilen basturup urimen. ³ Deryada top-top paqilar peyda bolup, *deryadin* chiqip ordanggha, hujranggha, orunkörpengge, emeldarliringning öylirige kiriwalidu, shuningdek xelqingning uchisigha, tonur we tengniliringge yamiship chiqiwalidu. □ ⁴ Paqilar özüngning üstibéshigha, xelqingning üstibéshigha we hemme emeldarliringning üstibéshigha yamiship chiqiwalidu» — dégin, — dédi. ⁵ Perwerdigar Musagha: — Sen Harun'gha: Paqilarning Misir

□ **8:3** «ordanggha» — yaki «öyüngge».

zémínining üstige chiqishi üçün qolungni uzitip, hasangni éqinlar, östengler we köllerning üstige shiltighin, dégin — dédi. ⁶ Shuning bilen Harun qolini Misirning suliri üstige uzatti; shundaq qiliwidi, paqilar chiqip Misir zémínini qaplıdı. ⁷ Lékin jadugerlermu öz jaduliri bilen oxshash ishni qilip, Misir zémíni üstige paqılarnı peyda qıldı. ⁸ Pirewn Musa bilen Harunni chaqirtip: — Paqılarnı mendin we xelqimdin néri qilish üçün Perwerdigardin ötününglar. Shundaq bolsa, men xelqingni Perwerdigargha qurbanlıq qılsun dep qoyup bérimen, dédi.

⁹ Musa Pirewn'ge: — Boptu, men izzitingni qilay, peqet deryadiki paqılarla qélip, bashqiliri özüngdin we öyliringdin ayrılusun dep, sen, emeldarliring we xelqing üçün méning dua qilidighan waqtimni békitkin, dédi.□

¹⁰ U jawab bérıp: — Ete bolsun, dédi.

Musa uninggha: — Xudayimiz Perwerdigargha oxshash héchbirining yoqluqini bilishing üçün séning dégingdek bolsun. ¹¹ Paqılar sendin, öyliringdin, emeldarliring we xelqingdin chiqip kétidu; peqet deryadila qalidu, dédi.

¹² Shuning bilen Musa we Harun Pirewnning aldidin chiqip ketti. Andin Musa Pirewnning üstige ewetilgen paqılar toghrisida Perwerdigargha nida qıldı.

¹³ Perwerdigar Musaning tiliginidek qıldı. Buning bilen öylerdiki, hoylilardiki we étizlardiki paqılar öldi.

□ **8:9 «men izzitingni qilay»** — ibraniy tilida «mending izzetke muyesser bolghin».

14 Xelq ularni yighip döwe-döwe qildi, *pütkül* yurt-zémin sésiqchiliqqa toldi. 15 Lékin Pirewn apettin xalas bolghinini körgende, könglini qattiq qilip, Perwerdigar éytqinidek ulargha qulaq salmidi.■

Üchinchi apet — pasha apiti

16 Andin Perwerdigar Musagha: — Sen Harun’gha: — Hasangni uzitip, yerning topisini urghin. Buning bilen u pashigha aylinip, *pütkül* Misir zéminini qaplaydu, dégin, — dédi.□

17 Ular shundaq qildi; Harun qolini uzitip hasisi bilen yerning topisini uruwidi, ademler we haywanlarning üstibéshini pasha basti; *pütkül* Misir zéminidiki topa-changlar pashigha aylandi.■

18 Jadugerlermu öz jaduliri bilen shundaq qilip pasha peyda qilishqa urun’ghan bolsimu, peyda qilalmidi. Pashilar bolsa hem ademlarning hem haywanlarning üstibéshini qaplap ketti.

19 Andin jadugerler Pirewn’ge: — Bu ish Xudaning barmiqining qilghini! — déyishti. Lékin Pirewn könglini qattiq qilip, Perwerdigar éytqinidek ulargha qulaq salmidi.

Tötinchi apet — köküyünler apiti

20 Perwerdigar Musagha: — Ete seher qopup Pirewnning aldigha bérip turghin — (shu waqitta u su boyigha chiqidu) uninggha: «Perwerdigar mundaq deydu: — Manga ibadet qilishi üçhün Öz qowmimni qoyup ber!

■ 8:15 Mis. 7:14 □ 8:16 «pashigha» — bashqa xil terjimisi: «pit-largha». Bashqa xil hasharetlernimu körsitishi mumkin. ■ 8:17 Zeb. 105:31

21 Chünki eger qowmimni qoyup bermiseng, mana Men séning we emeldarliring, xelqing üstige, öyliringge köküynlerni ewetimen; shuning bilen misirliqlarning öyliri we hetta ular turuwatqan tupraqmu köküynler bilen tolidu. □

22 Lékin shu künide Öz qowmim turuwatqan Goshen yurtini bashqiche qilimen; shundaq boliduki, u yerde köküynler tépilmaydu. Shuning bilen sen Men Perwerdigarning bu zéminda bolghanliqimni bilisen. □

23 Shundaq qilip Men Öz qowmimni séning xelqingdin perqlendürimen; bu möjizilik alamet ete yüz béridu», dep éytqin, dédi.

24 Perwerdigar déginini qildi. Pirewnning öylirige, emeldarlirining öylirige köküynler top-top bolup kirdi; pütkül Misir zéminining hemme yéri köküynler teripidin xarab bolushqa bashlidi. ■ 25 Pirewn Musa bilen Harunni chaqirtip kélip ulargha: Bérip mushu zéminda Xudayinglarga qurbanliq ötküzünglar, — dédi. 26 Lékin Musa jawab bérrip: — Bundaq qilish bizge taza muwapiq bolmaydu; chünki biz Perwerdigar Xudayimizgha sunmaqchi bolghan qurbanliq mal misirliqlargha nisbeten yirginchliktur. Emdi eger biz misirliqlarning köz aldida yaman körün'gen

□ **8:21 «köküynler»** — bularning qaysi hasharet ikenlik hazir bizge namelum. «Zeb.» 78:45de bu hasharetler adamlarni chaqidighanliqi éytilidu, shunga bu hasharet köküyn yaki shuninggha oxshap kétidighan bir xil chiwin bolsa kérek. □ **8:22 «...sen Men Perwerdigarning bu zéminda bolghanliqimni bilisen»** —Yaki «...sen Men Perwerdigarning yer yüzide mewjut ikenlikimni bilisen». ■ **8:24** Zeb. 78:45; 105:31

nersini qurbanliq qilsaq ular bizni chalmakések qiliwetmemdu? □ ■ ²⁷ Biz üç künlük yolni bésip, chölde Perwerdigar Xudayimiz bizge buyrughinidek uninggha qurbanliq sunushimiz kérek, dédi.

²⁸ Pirewn: — Silerni Perwerdigar Xudayinglarga chölde qurbanliq ötküzüshke barghili qoyimen; peqet bek yiraq kétip qalmanglar, méning üçün dua qilinglar, dédi. ²⁹ Musa jawab béríp: — Mana, men séning aldingdin chiqip Perwerdigargha iltija qilimen we köküyünler sen Pirewndin, emeldarliringdin we xelqingdin ete chiqip kétidu; lékin Pirewn yene hiyle ishlitip, xelqni Perwerdigargha qurbanliq qilishqa bérishtin tosquchi bolmisun, dédi.

³⁰ Musa Pirewnning aldidin chiqip, Perwerdigargha shundaq iltija qildi. ³¹ Perwerdigar Musa tiliginidek qildi; u köküyünlerni Pirewn, emeldarliri we xelqidin chiqiriwetti; hetta bir tal köküyünmu qalmidi.

³² Lékin Pirewn bu qétimmu könglini qattiq qilip, qowmni qoyup bermidi. ■

□ **8:26** «Xudayimizgha sunmaqchi bolghan qurbanliq mal misirliqlargha nisbeten yirginchliktur» — misirliqlargha nisbeten «yirginchlik bolghini» qoylardin ibaret idi. Ular qoylarni, shundaqla qoychilarnimu yirginchliq dep qarighan; lékin paydini közlep Misirdiki bezi yerlerde qoy béqilatti («Yar.» 46:34ni körüng). Mushu ayetning bashqa birxil chüshendürülüshi boyiche, misirliqlar bezi mallargha (mesilen, kalilarning bezi xillirigha) choqunatti. Eger Israillar ular choqun'ghan birxil malni qurbanliq qilsa, ular ghezeplinetti, elwette. ■ **8:26** Yar. 43:32; 46:34

■ **8:32** Mis. 8:11

9

Beshinchi apet — waba apiti

¹ Andin Perwerdigar Musagha: — Pirewnning aldigha béríp uninggha: — «Ibraniylarning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Manga ibadet qilishigha Öz qowmimni qoyup ber. ² Eger ularni qoyup bérishni ret qilip, yenila tutup turuwalidighan bolsang, ³ mana, Perwerdigarning qoli étizliqtiki charpayliringning üstige, at-éshekler, tögiler, we qoy-kaliliringning üstige chüshüp intayin éghir bir waba keltüridu. ⁴ Lékin Perwerdigar Israilning charpaylirini misirliqlarning charpayliridin perqlendüridu. Netijide, Israilning charpayliridin héchbiri ölmeydu» — dégin, dédi. ⁵ Perwerdigar waqitni békitip: — Ete Perwerdigar zéminda bu ishni qilidu, dédi. ⁶ Etisi Perwerdigar shundaq qildi; misirliqlarning barliq charpayliri öldi; lékin Israillarning charpayliridin birimu ölmidi. ⁷ Pirewn adem ewetip tekshüriwidi, mana, Israillarning charpayliridin birimu ölmigenidi. Lékin Pirewnning köngli qattiq qilinip, u qowmni qoyup bermidi.

Altinchi apet — chaqa apiti

⁸ Andin Perwerdigar Musa we Harun'gha: — Xumdanning külidin changgilinglarni toshquzup élinglar, andin Musa uni Pirewnning köz aldida asman'gha qaritip chachsun. ⁹ Shundaq qilishi bilen kül pütkül Misir zéminini qaplaydighan chang-tozan bolidu we Misir zéminidiki hemme yerde ademler we haywanlarning bedinige

chüshüshi bilen hürrek-hürrek chaqa chiqiridu, — dédi. ¹⁰ Shuning bilen ular xumdandin külip, Pirewnning aldigha béríp turdi we Musa uni asman'gha qaritip chachti; u ademler we haywanlarning bedinige chüshüshi bilen hürrek-hürrek chaqa chiqardi. ¹¹ Jadugerler chaqilar destidin Musaning aldida turalmay qaldi; chünki jadugerning bedininimu, bashqa barliq misirliqlarnimu oxshash chaqa bésip ketkenidi. ¹² Lékin Perwerdigar Pirewnning könglini qattiq qildi; shunga Perwerdigar del Musagha éytqinidek u ulargha qulaq salmidi.

Yettinchi apét — möldür apiti

¹³ Andin Perwerdigar Musagha: — Ete tang seher qopup, Pirewnning aldida turup uningha: «Ibraniylarning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Qowmimni Manga ibadet qilishqa qoyup ber; ¹⁴ chünki Men bu qétim hemme balayi'apetlirimni yürikingge, emeldarliring we puqraliringning üstige ewetimen. Buning bilen sen pütkül yer yüzide Mendek bashqa birining yoq ikenlikini bilisen. ¹⁵ Chünki Men qolumni uzitip, özüng we qowmingni waba bilen urghan bolsam'idi, bu waqitqiche sen yer yüzidin yoqilip kététing. ¹⁶ Halbuki, Méning séni ornunggha tiklishimdiki meqsitim shu idiki, del Öz qudritimni sanga körsitish, shundaqla namimning pütkül yer yüzide jakarlinishi üçün idi.■

¹⁷ Sen yene qowmingha chongchiliq qilip, ularni qoyup bérishni ret qiliwéremsen? ¹⁸ Mana, ete

mushu waqitlarda Misir döliti bina bolghandin buyan héch körülüp baqmighan qattiq möldürni yaghdurimen. ¹⁹ Shuning üçün adem ewetip, haywan we étizda bar-yoqungni yighip ichkiri solighin; chünki öyge qayturulmay sirtta qalghan adem we haywanlarning hemmisi möldürning astida qélip ölüp kétidu! — dégin, dédi.

²⁰ Buni anglap Pirewnning emeldarlirining arisidin Perwerdigarning sözidin qorqqan herbir adem öz qulliri we charpaylirini yügürtüp öylirige élip keldi. ²¹ Lékin Perwerdigarning sözini étibargha almighanlar öz qul we mallirini tashqirida qaldu-rup qoydi.

²² Perwerdigar Musagha: — Misir zéminidiki her yerde, ademler üstige, mallarning üstige, shundaqla Misir zéminidiki dalalarning hemme ot-chöplirining üstige möldür yaghsun dep, asman'gha qarap qolungni kötürgin, dédi. ²³ Musa shuning bilen hasisini asman'gha qaritip kötürüwidi, Perwerdigar güldürmamini güldürlitip, möldür yaghdurdi, yer yüzide chaqmaq chéqindiliri chépip yüretti. Shundaq qilip Perwerdigar Misir zémini üstige möldür yaghdurdi. □

²⁴ Möldür yéghip, möldür bilen ot arilash chüshti; möldür shunche éghir boldiki, Misir döliti bina bolghandin tartip undaq qattiq möldür yéghip baqmighanidi. ²⁵ Möldür pütkül Misir zéminining her yéride chüshüp, insan bolsun, haywan bolsun, hemmisini urdi; möldür étizdiki hemme ot-chöpni urup, yerdiki hemme del-derexlernimu

□ **9:23** «yer yüzide **chaqmaq chéqindiliri chépip yüretti**» — yaki «ot yer yüzige toxtawisiz chüshti».

sunduruwetti. ²⁶ Peqet Israillar olturushluq Goshen zéminidila möldür yaghmidi.

²⁷ Pirewn adem ewetip Musa bilen Harunni chaqirtip ulargha: — Men bu qétim gunah qildim! Perwerdigar heqqaniydur; Sewenlik bolsa men we xelqimdin ötti. □ ²⁸ Yene bérip Perwerdigardin ötünüp iltija qilinglar! Xudadin chiqqan bu qattiq güldürmamilar we möldür yétip ashti! Silerni qoyup bérey; siler emdi mushu yerde turuwersenglar bolmaydu, — dédi.

²⁹ Musa uninggha jawab bérip: — Men sheherdin chiqqanda, Perwerdigar terepke qarap qollir-imni yéyip kötürimen; güldürmamilar shu haman bésiqip möldür yene yaghmaidu. Yer yüzi Perwerdigarningkidur, dep bilishing üçün shundaq bolidu. ³⁰ Lékin sen we séning emeldarliring, silerning Perwerdigar Xudadin téxiche qorqmay-watqininglarni bilimen, dédi.

³¹ Shu chaghda arpa bash chiqirip, zighir ghunchilighan bolghachqa, zighir we arpa möldürdin weyran qilindi. ³² Lékin bughday bilen qara bughday kéyinrek bix chiqarghachqa, weyran qilinmidi.

³³ Musa Pirewnning aldidin kétip, sheherdin chiqip Perwerdigar terepke qarap qollirini yéyip kötürdi. Shuning bilen güldürmama we möldür toxtap, yamghur yerge yene tökülmidi. ³⁴ Emma Pirewn yamghur, möldür we güldürmamilarning toxtighinini körgende, yene gunah sadir qildi; umu, emeldarlimu könglini qattiq qilishti. ³⁵ Bu teriqide Pirewnning köngli qattiq turuwérip,

□ **9:27** «Sewenlik **bolsa men we xelqimdin ötti**» — yaki «men özüm we xelqim rezildur».

Perwerdigar Musaning wasitisi bilan éytqandek, Israillarni qoyup bérishni ret qildi.■

10

Sekkizinchi apet — chéketke apiti

¹ Andin Perwerdigar Musagha: — Pirewnning aldigha barghin; chünki ularning arisida bu möjizilik alametlerni körsitishim üçün Pirewnning könglini we emeldarlirining könglini qattiq qilip qoydum. ■ ² Bu ish bilen Méning misirliqlarni qandaq reswa qilghanliqim we ularning arisida körsetken möjizilik alametlirimni sen oghlungning andin newrengning quliqigha yetküzisen. Buning bilen Méning Perwerdigar ikenlikimni bilisiler, dédi.□ ³ Shuning bilen Musa bilen Harun Pirewnning aldigha béríp, uninggha: — Ibraniylarning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: «Özüngni aldında töwen tutushni qachan'ghiche ret qilisen? Manga ibadet qilish üçün qowmimni qoyup ber.

⁴ Chünki eger sen qowmimni qoyup bérishni ret qilsang, mana, Men ete séning yurtunggha chéketke ewetimen. ⁵ Ular siler zémin yüzini körmigüdek qilip yépiwétidu, silerning möldürdin aman qalghan nersiliringlarnimu, dalalarda ösken hemme del-derexliringlarnimu yep kétidu. ⁶ Ular orda-sarayliringgha, emeldarliringning sarayliri, shundaqla barliq misirliqlarning

■ **9:35** Mis. 4:21; 7:3 ■ **10:1** Mis. 4:21; 9:34 □ **10:2** «qandaq reswa jazalighanliqim» — yaki «qattiq jazalighanliqim».

öylirige tolup kétidu; bundaq apetni ata-bowangliring we ata-bowiliringning ata-bowilirimu yer yüzide apiride bolghandin tartip körüp baqmighan» — dédi-de, burulup Pirewnning aldidin chiqip ketti. ⁷ Pirewnning emeldarliri uninggha: — Bu adem bizge qachan'ghiche tuzaq bolar? Öz Xudasi Perwerdigargha ibadet qilishqa bu ademlerni qoyup bergeyla! Misirning xarab bolghinini téxiche körmeywatamdila? — dédi.

⁸ Shuning bilen Musa bilen Harun Pirewnning aldigha yene chaqiritip kélindi. U ulargha: — Perwerdigargha ibadet qilish üçün béringlar; lékin baridighanlar zadi kimler? — dédi. ⁹ Musa jawab bérip: — Yashlirimiz we qéri-chüriler bilen, oghulirimiz we qizlirimiz bilen, qoy we kala padilirimizni élip hemmimiz barimiz; chünki biz Perwerdigar üçün héyt ötküzüshimiz kérek, dédi.

¹⁰ U ulargha: — Silerni bala-chaqanglar bilen qoshup qoyup berginimde, Perwerdigar siler bilen bille bolghay! Mana, aldinglarda balayi'apet turuptu! □ ¹¹ Yoqsu, bundaq qilishinglarga

□ **10:10** «Perwerdigar **siler bilen bille bolghay!**» — bu tehdit salidighan, nahayiti kinayilik, hejwiyp gep, elwette. Bashqa birxil terjimisi «Perwerdigarni siler bilen bolsun dep, silerni bala-chaqanglar bilen qoshup qoyup béremdim?». «**Mana, aldinglarda balayi'apet turuptu!**» — ibraniy tilida «yamanliq», «apet» yaki «balayi'apet» «ra» dégen söz bilen ipadilinidu. Lékin misirliqlarning muhim ilahi — «quyash ilahi»ning namimu «Ra» bolghachqa, Pirewnning sözi ikki bisliq bolushimu mumkin; undaq bolghanda ikkinchi menisi: «Méning ilahim «Ra» silerni jazalaydu!» dégenlik bolidu («aldinglarda «ra» turuptu!). Mushu ibare bashqa terjimilerde «Mana, silerde yaman niyet bar!» depmu terjime qilinidu.

bolmaydu! Perwerdigargha ibadet qilishqa peqet aranglardin er kishilerla barsun! Chünki silerning telipinglar del shu emesmidi! — dédi-de, ular Pirewnning aldidin qoghlap chiqirildi.

¹² Andin Perwerdigar Musagha: — Misir zéminining üstige qolungni uzatqin. Shundaq qilsang, chéketkiler Misir zéminini bésip, zémindiki herxil otyashlarni, yeni möldürdin aman qalghanning hemmisini yep kétidu, dédi.

¹³ Musa hasisini Misir zéminining üstige uzatti; Perwerdigar shu küni we kéchisi zémin üstige sherq shamili chiqardi. Seherde, sherq shamili chéketkilerni uchurup keldi. ■ ¹⁴ Chéketkiler Misirning pütkül zéminigha yéyilip, Misirning pütün chégrisinimu basti. Apet intayin éghir boldi; ilgiri bundaq chéketke apiti bolup baqmighan, mundin kéyinmu uningdek bolmaydu.

¹⁵ Ular pütkül zéminning yüzini qaplidi, yer qarangghuliship ketti; ular möldürdin aman qalghan zémindiki hemme otyashlarni we del-derexlerning barliq méwilirini yep ketti. Shuning bilen pütkül Misir zémini tewesidiki del-derexlerde yaki daladiki gül-giyahlarda héch yéshilliq qalmidi.

¹⁶ Andin Pirewn aldirap-ténep Musa bilen Harunni chaqirtip ulargha: — Men hem Xudayinglar Perwerdigar aldida hem silerning aldinglarda gunah qildim. ¹⁷ Emdi mushu bir qétim gunahimdin ötüp Perwerdigar Xudayinglardin bu ölümni mendin élip kétishini iltija qilishinglarni ötünimen, — dédi.

¹⁸ Shuning bilen Musa Pirewnning aldidin chiqip

Perwerdigargha iltija qildi. ¹⁹ Shuning bilan Perwerdigar shamalni burap gherb tereptin intayin küchlük boran chiqirip, chéketkilerni uchurup, Qizil Déngizgha gherq qildi; Misirning pütkül teweside bir talmu chéketke qalmidi. ²⁰ Lékin Perwerdigar Pirewnning könglini qattiq qilib qoyghini üçhün u Israillarni qoyup bermidi.

Toqquzinchi apet — qarangghuluq apiti

²¹ Andin Perwerdigar Musagha: — Qolungni asman'gha qaritip uzatqin; shuning bilan qattiq bir qarangghuluq bolidu, hetta adem silisa qoligha tuyulghudek qoyuq qarangghuluq Misir zéminini qaplaydu, — dédi.

²² Andin Musa qolini asman'gha qaritip uzitiwidi, qoyuq bir qarangghuluq Misir zéminini üç kün'giche qaplap turdi. ■ ²³ Üch kün'giche biri yene birini körelmes we ya héchkim öz jayidin qozghilalmas boldi; lékin barliq Israillar olturghan jaylarda yoruqluq bar idi.

²⁴ Pirewn Musani chaqirtip uninggha: — Bérip, Perwerdigargha ibadet qilinglar. Peqet qoy we kala padiliringlar qalsun; bala-chaqiliringlarnimu élip barsanglar bolidu, dédi. ²⁵ Musa jawaben: — Undaqta Xudayimiz Perwerdigargha qurbanliq qilishqa *inaqliq* qurbanliqi we köydürme qurbanliqigha lazimliq charpaylarni sen bizge béremsen? □

²⁶ Özimizning charpaylirimiz biz bilen birge kétishi kérek, bir tuyiqimu keynide qalsa bolmaydu;

■ 10:22 Zeb. 105:27,28 □ 10:25 «bizge» — ibranij tilida «qolimizgha». «bizge béremsen?» — yaki «bizge bérishing kérek!».

chünki Xudayimiz Perwerdigargha ibadet qilishqa qurbanliq qilidighinimizni bulardin tallishimiz lazim. U yerge yétip barmighuche, Perwerdigargha qaysi qurbanliqlar bilen ibadet qilidighinimizni bilmeymiz, — dédi.

²⁷ Lékin Perwerdigar Pirewnning könglini qattiq qildi; u ularni yenila qoyup bermidi. ²⁸ Pirewn Musagha: — Aldimdin yoqal! Hézi bol, ikkinchi manga körün'güchi bolma! Chünki yüzümni yene körgen kününg jéningdin ayrilisen, — dédi.

²⁹ Musa uninggha: — Rast éytting! Men séning yüzüngni ikkinchi körgüchi bolmaymen, — dédi.■

11

Oninchi apét — pütün Misirdiki tunji balilarning ölüshi. Musaning Pirewn'ge éytqan axirqi sözliri

¹ Shuning bilen Perwerdigar Musagha: — Yene bir apetni Pirewnning üstige we Misirning üstige chühürimen. Andin u silerni bu yerdin kétishke yol qoyidu we u silerni hemme nersiliringlar bilen qoshup qoyup bérip, bu yerdin mutleq qoghap chiqiridu. □ ² Emdi sen xelqge tapilap: — Her biringlar, er kishilerning herbiri öz qoshnisidin, ayal kishilerning herbiri öz qoshnisidin kümüsh buyumlarni, altun

■ **10:29** Ibr. 11:27 □ **11:1** «Yene bir apetni Pirewnning üstige we Misirning üstige chühürimen...» — bu sözlerni Musa téxi Pirewnning aldidin chiqmay turup Perwerdigar uninggha éytqan bolsa kérek (8-ayetni körüng).

buyumlarni sorap alsun, dégin, — dédi □ ■
 3 (Perwerdigar xelqini misirliqlarning aldida iltipat tapquzdi. Shuningdek Musa dégen bu adem Misir zéminida Pirewnning emeldarlirining neziride bolsun, puqralarning neziride bolsun, nahayiti ulugh zat boldi).■ 4 Andin Musa yene: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Men yérim kéchide chiqip Misirni kézip chiqimen. ■
 5 Shu waqitta textte olturuwatqan Pirewnning tunji oghlidin tartip yarghunchaq tartidighan dédekning tunji oghlighiche, shundaqla barliq charpaylarning tunjiliri, yeni Misirdiki barliq tunji jan igiliri ölidu. ■ 6 Bu sewebtin pütkül Misir zéminida qattiq bir peryad kôtürülidu; uningdin ilgiri shundaq peryad bolup baqmighanidi, mundin kéyinmu bundaq peryad anglanmaydu. 7 Lékin Israillargha, meyli ademliri, meyli haywanatlirigha bolsun, hetta bir tal itmu qawap qoymaydu. Buningdin Perwerdigarning misirliqlar bilen Israilni perqlendüridighanliqini bilisiler».

8 — Shuning bilen bu emeldarliringning hemmisi aldingha kélip, manga tezim qilip: «Sili özliri we silige egeshken barliq qowmliri chiqip kétishkeyla!» dep éytidu, andin chiqip kétimen» — dédi-de, qattiq ghezep bilen Pirewnning aldidin

□ **11:2** «xelqce **tapilap...**» — ibraniy tilida «xelqning qulaqlirigha söz qilip...». ■ **11:2** Mis. 3:22; 12:35 ■ **11:3** Mis. 12:36 ■ **11:4** Mis. 12:29 ■ **11:5** Mis. 12:12

chiqip ketti. □ ■

⁹ Perwerdigar Musagha: — Misir zéminida Méning karamet möjzilirimning köplep körsitilishi üçün Pirewn silerge qulaq salmaydu, — dégenidi.

¹⁰ Musa bilen Harun bu karamet möjzilerning hemmisini Pirewnning aldida körsitip boldi; lékin Perwerdigar Pirewnning könglini qattiq qilip qoyghini üçün u Israillarni uning zéminidin ketkili qoymidi. ■

12

Ötüp Kétish héyti

¹ Perwerdigar Misir yurtida Musa we Harun'gha mundaq dédi: —

² Bu ay silerge aylarning ichide béshi, yilning tunji éyi bolidu. □ ³ Siler pütün Israil jamaitige söz qilip: — Bu ayning oninchi küni hemminglar atiliringlarning ailisi boyiche bir qozini élinglar; herbir ailige birdin qoza élinglar. □ ⁴ Eger melum bir aile bir qozini yep bolalmighudek bolsa,

□ **11:8** «Shuning **bilen bu emeldarliringning hemmisi aldingha kélip, manga tezim qilip: .. andin chiqip kétimen**» — dédi-de, **qattiq ghezep bilen Pirewnning aldidin chiqip ketti**» — 1-8 ayette xatirilen'genler Musa bilen Pirewnning otturisida bolghan jédel (10-babta xatirilgen)ning dawami bolsa kérek. ■ **11:8** Mis. 12:30 ■ **11:10** Mis. 9:16; Rim. 9:17 □ **12:2** «**Bu ay silerge ... yilning tunji éyi bolidu**» — bu waqittin ilgiri Xudaning xelqi üçün yilning béshi küzde (Séntebrde) bashlinatti (muqeddes kitabta buningdin ilgiriki barliq waqitlar shundaq hésablinatti). Ottura sherqtiki ellerning hemmisining shundaq kaléndari bar idi. □ **12:3** «qoza» —Ibraniy tilida «qoza» dégen söz oghlaqnimu körsitidu.

undaqta öy igisi yénidiki qoshnisi bilen birliship adem sanigha qarap bir qoza élinglar; herbir kishining ishtihasiqha qarap hésablap muwapiq bir qoza hazirlanglar. ⁵ Herbiringlar tallaydighan qozanglar béjirim, bir yashliq erkek bolsun; qoy yaki öchke padiliridin tallansimu bolidu. ■ ⁶ Qozini bu ayning on tötinchi künigiche yéninglarda turghuzunglar, — dégin.

— Shu küni Israilning pütkül jamaiti tallighan mélini gugumda soysun. □ ⁷ Andin ular uning qénidin élip gösh yéyilgen öyning ishikning bash teripige hem ikki yan késhikige sürkep qoy-sun. ⁸ Ular shu kéchisi göshini otta kawap qilip yésun; uni pétir nan we achchiq-chüchük köktat bilen qoshup yésun. ■ ⁹ qet'iy xam yaki suda pishurup yémenglar, belki uni bash, put we ich-qarinliri bilen otta kawap qilip yenglar. ¹⁰ Uning héchnémisini etige qaldurmanglar. Eger etige éship qalghanliri bolsa, uni otqa sélip köydürüwétinglar.

¹¹ Siler uni mundaq halette yenglar: — Uni yégende belliringlarni ching baghlap, ayaghlir-inglarga kesh kiyip, qolliringlarda hasa tutqan halda téz yenglar. Ü bolsa Perwerdigarning

■ **12:5** Law. 1:3; 22:21; Mal. 1:8; 1Pét. 1:19 □ **12:6** «gugum» — ibraniy tilida «ikki kech ariliqida» dégen söz bilen ipadilididu — démek, kün pétiwatqan chaghdin qaranghu chüshküche bolghan ariliqtiki waqit. «Birinchi kech» kechqurun yaki kün pétish, «ikkinchi kech» kéchini körsetse kérek. Israilda ishli tilgen kaléNDAR boyiche yéngi kün kech kirishi bilen bashlinidu. Shunga shu kéche bilen birinchi ayning on beshinchi küni bashlinidu. ■ **12:8** Chöl. 9:11; 1Kor. 5:8

«ötüp kêtish» qozisidur. □ ¹² Chünki Men u kéchisi Misir zéminini kézip ötimen; Men Misir zéminida meyli insan bolsun, meyli haywan bolsun ularning tunji tughulghan erkikining hemmisini öltürimen; shuning bilen Men Misirning barliq but-ilahlirining üstidin höküm chiqirimen; Men Perwerdigardurmen. □ ¹³ Shu qurbanliqning qéni siler olturghan öylerde silerge *nijat* belgisi bolidu; bu qanlarni körginimde silerge ötüp turimen. Shuning bilen Misir zéminini urghinimda halaket élip kélidighan waba-apet silerge tegmeydu. □

Pétir nan héyti

¹⁴ Bu kün silerge xatire kün bolsun; uni Perwerdigarning héyti süpitide ötküzüp tebriklenglar; ebediy belgilime süpitide nesildin-nesilge menggü ötküzünglar. ■ ¹⁵ Yette kün pétir nan yenglar;

□ **12:11** «U bolsa Perwerdigarning «ötüp kêtish» qozisidur» — ibraniy tilida «Bu Perwerdigarning «pasxa»sidur». Ibraniy tilida «pasxa» yaki «pésax» «ötüp kêtish» dégen uqumni bildüridu. «Ötüp kêtish» dégenning mushu yerde némini körsetkini toghrisida 13-ayet we izahatini körüng. □ **12:12** «Misirning barliq ilahlirining üstidin höküm qilimen» — bu muhim ish toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. Misirliqlarning 80din köp ilahliri bar idi.

□ **12:13** «silerge ötüp turimen» — yaki «silerdin ötüp kêtimen» dégen sözler toghruluq ikki xil pikir bar: — (1) Perwerdigarning «ötüp kêtish»i uning Israillarni jazalimay öyige kirmey «ötüp kêtishi», (2) Perwerdigar ewetken «halak perishtisi» (23-ayet we «Zeb.» 78:49ni körüng) Israillarning öylirige yétip kelgende Perwerdigar Özi ularning öylirining ishikining aldigha «ötüp turush»i bilen halak perishtisining yolini tosup, muhapizet qilip saq qaldurushini körsitishi mumkin. Biz ikkinchi pikirge qayil bolduq («Yesh.» 31:5ni we izahatimumu körüng). ■ **12:14** Mis. 5:1

birinchi küni öyünlardan *barliq* xémirturuchlarni yoq qilinglar; chünki kimki birinchi künden tartip yettinchi kün'giche boldurulghan nan yése, shu kishi Israil qataridin üzüp tashlinidu. ¹⁶ Birinchi küni siler muqeddes ibadet soruni tüzünglar; yettinchi künimu hem shundaq bir muqeddes ibadet soruni ötküzülsun. Bu ikki kün ichide héchqandaq ish-emgek qilinmisun; peqet her kishining yeydighinini teyyarlashqa munasiwetlik ishlarnila qilsanglar bolidu. □ ¹⁷ Men del shu küni silerni qoshun-qoshun boyiche Misir zéminidin chiqarghinim üçün siler pétir nan héytini ötküzünglar; shu künni nesildin-nesilge ebediy belgilime süpitide héyt küni qilip béketinglar. ¹⁸ Birinchi ayning on tötinchi küni, kechqurundin tartip shu ayning yigirme birinchi küni kechqurun'ghiche, pétir nan yenglar. ■ ¹⁹ Yette kün ichide öyliringlarda héch xémirturuch bolmisun; chünki musapir bolsun, zéminda tughulghan bolsun, kimki boldurulghan nersilerni yése shu kishi Israil jamaitidin üzüp

□ **12:16** «ibadet soruni» — mushu yerdiki «sorun» dégen söz «sorun'gha chaqirilish» dégenni bildüridu. Nege chaqirilidu? Muqeddes kitabta adette tekitlinidighan ish xelqning jem bolushi emes, belki «**Xudaning** yénigha yighilishqa chaqirilish»tin ibaret bolidu. Lékin mushu yerde, bolupmu chöl-bayawandin ötüp seper qilghan waqtida, pütkül jamaet «muqeddes chédir»ning aldigha yighilishi mumkin, we kéyin Pelestin zéminida turghanda, erkekler bu emr boyiche her yili «muqeddes chédir»gha, andin muqeddes ibadetxanigha yighilidighan bolidu («Qan.» 16:16). ■ **12:18** Law. 23:5; Chöl. 28:16

tashlinidu. □ 20 Siler héchqandaq boldurulghan nersini yémey, qeyerdila tursanglar, pétir nan yenglar.■

Tunji «ötüp kétish héyti», yeni «pasxa héyti»

21 Musa Israilning barliq aqsaqallarini chaqirip ulargha: — Bérip herbiringlarning ailisi boyiche özünglarga bir qozini tartip chiqirip pasxa qozisini soyunglar. □ ■ 22 Andin bir tutam zupa élip uni qachidiki qan'gha chilap, qachidiki qanni ishikning béshi we ikki kэшikige sürkenglar. Silerdin etigen'giche héchkim öyining ishidin qet'iy chiqmisun. □ 23 Chünki Perwerdigar misirliqlarni urup halak qilish üçün, zéminni kézip ötidu; U ishikning béshi we ikki kэшikidiki qanni körgende, Perwerdigar halak qilghuchining öyliringlarga kirip silerni urushidin tosush üçün *muhapizet qilip* ishikning aldigha ötüp turidu.□ ■

□ **12:19** «Israil **jamaatidin üzüp tashlinidu**» — «öz xelqidin üzüp tashlinidu» yaki «jamaettin üzüp tashlinidu» dégenning mundaq birnechche chüshenchisi bolushi mumkin: (1) Perwerdigar Özi uni öltüridu; (2) jamaet uni öltürüshi kérek; (3) jamaet uni ibadet sorunliridin heydiwétishi yaki pütkül jemiyet uni paliwétishi kérek; (4) uningdin héch nesil qaldurulmaydu. Bizningche bashqa ayette éniq buyruq körsitilmigechke, birinchi chüshenche (Xuda Özi shu ademni dunyadin ketküzidu) toghra bolushi mumkin, dep qaraymiz. ■ **12:20** Qan. 16:3 □ **12:21** «pasxa» — yeni «ötüp kétish héyti». ■ **12:21** Ibr. 11:28 □ **12:22** «zupa» — zupa birxil ösümlük; bashqa bir ismi «lépekgül». □ **12:23** «halak qilghuchi» — belkim birxil perishtini körsetse kérek («Zeb.» 78:49ni körüng). «ötüp turush» — «ötüp turush» yaki «ötüp kétish» dégenning menisi toghruluq 12:13tiki izahatni körüng. ■ **12:23** Ibr. 11:28

²⁴ Bu resim-qaidini özünglar we baliliringlar üçün ebediy bir belgilime süpitide tutunglar. □ ²⁵ Siler Perwerdigar Öz wedisi boyiche silerge bérédighan zémin'gha kirgininglarda bu héytliq ibadetni tutunglar. ²⁶ Baliliringlar silerdin: «bu ibadit-inglarning menisi néme?» — dep sorisa, ■ ²⁷ siler: «Bu misirliqlarni urghinida, Misirda Israillarning öylirining aldigha ötüp turup, bizning öydikilirimizni qutquzghan Perwerdigargha bolghan «ötüp kétish» qurbanliqi bolidu» — denglar. Shuni anglighanda, xelq éngiship *Xudagha* sejde qildi.

²⁸ Andin Israillar qaytip bérip, Perwerdigar del Musa bilen Harun'gha emr qilghandek ish kördi. ■

Tunji tughulghan erkeklerning öltürülüshi

²⁹ We shundaq boldiki, yérim kéche bolghanda, Perwerdigar Pirewnning textide olturuwatqan tunjisidin tartip zindanda yétiwatqan mehbusning tunjisighiche, Misir zéminidiki tunji oghullarning hemmisini urup öltürdi, shundaqla u haywanatlarning tunji tughulghanliriningmu hemmisini öltürdi. ■ ³⁰ Adem ölmigen birmu öy qalmighachqa, shu kéchisi Pirewnning özi, uning barliq emeldarliri we barliq misirliqlar kéchide ornidin qopti; Misir zéminida intayin

□ **12:24** «bu **resim-qaide**» — Xudaning kényinki emrliri boyiche, «ötüp kétish héyti»da (1) herbir ailining bir qozini qurbanliq qilishi; (2) uning göshini kéchide yéyishi; (3) bu göshni pétir nan we achchiq köktatlar bilen bille yéyishi qatarliqlar telep qilinidu («Chöl.» 9:1-14, «Qan.» 16:1-8ni köring). ■ **12:26** Ye. 4:6 ■ **12:28** Ibr. 11:28 ■ **12:29** Zeb. 78:51; 105:36; 135:8; 136:10

qattiq peryad k t r ldi.■ 31 Pirewn k chide Musa bilen Harunni chaqirtip: — Turunglar, siler we Israillar bilen bille m ning xelqimning arisidin chiqip k tinglar;  ytqininglardek b rip, Perwerdigargha ibadet qilinglar! 32 Silerning d gininglar boyiche qoy,  chke, kala padilirinimu  lip k tinglar; men  ch nmu bext-beriket tilenglar, — d di. 33 Misirliq puqralarmu «himmimiz  l p ketk dekmiz» d yiship, xelqni z mindin t z chiqiriw tish  ch n ularni k tishke aldiratti. 34 Xelq t xi bolmighan x mirlirini  lip, uni tengnilerge s lip, kiyim-k chekliri bilen y g p, m rilarige  lip k t r p m ngishti. 35 Israillar Musaning tapilighini boyiche qilip, misirliqlardin k m sh buyumlar, altun buyumlar we kiyim-k cheklerni sorap  lishti. ■ 36 Perwerdigar xelqni misirliqlarning k z aldida iltipat tapquzghini  ch n misirliqlar ularning  zlidiridin sorighanlirini berdi; shundaq qilip Israillar misirliqlardin gheniyetlerni  lip ketti.

Israillarning Misirdin chiqip k tishi

37 Shuning bilen Israillar balilarni h sabqa almighanda alte y z mingche erkek bolup, Ramsestin chiqip, Sukkot shehirigiche piyade mangdi. 38 Ular bilen bille chong bir top shalghut xelqmu ulargha qoshulup mangdi, yene nurghun charwilar, k pligen kala-qoy padiliri bilen bille

■ 12:30 Zeb. 105:36,38 ■ 12:35 Mis. 3:21; 11:2; Zeb. 105:37

chiqti.□

³⁹ Misirdin alghach chiqqan xémirdin ular pétir nan-toqachlarni etti; chünki ular Misirda birdem-yérim dem turghuzulmay heydelgini üçün xémir bolmighanidi; ular özliri üçün yémeklik teyyarliwélishqimu ülgürelmigenidi.

⁴⁰ Israillarning Misirda turghan waqti jemiý töt yüz ottuz yil boldi. ■ ⁴¹ Shundaq boldiki, shu töt yüz ottuz yil toshqanda, del shu künide Perwerdigarning barliq qoshunliri Misir zéminidin chiqip ketti. ⁴² Shu küni kéchide ular Misir zéminidin chiqirilghini üçün, shu kéchini ular Perwerdigarning kéchisi dep tutushi kérek; shu kéchini barliq Israillar ewladtin ewladqiche Perwerdigargha atap tutup, tünishi kérek.

Ötüp kétish héytining qaide-tüzümliri

⁴³ Perwerdigar Musa bilen Harun'gha mundaq dégenidi: — Pasxa qozisi toghrisidiki belgilime shu bolsunki: — Héchqandaq yat ellik adem uningdin yémisun. ⁴⁴ Lékin herkimning pulgha sétiwalghan quli bolsa, u xetne qilinsun, andin uningdin yésun.

⁴⁵ Emma öyünglarda waqitliq turuwatqan musapir yaki medikar buningdin yése bolmaydu.

⁴⁶ Göshni bashqa bir öyge élip chiqmighin; birla öyde yéyilsun; qozining héchbir söngiki sundurulmisun.■

⁴⁷ Pütkül Israil jamaiti bu héytni ötküzsun.

□ **12:38** «shalghut xelq» — kényinki weqelerdin (mesilen, «Chöl.» 11:4 qatarliqlar) qarighanda, Israillardin bashqa birnechche milletlerdin bolghan bir türküm kishilerni körsetse kérek. ■ **12:40** Yar. 15:13; Ros. 7:6; Gal. 3:17 ■ **12:46** Chöl. 9:12; Yuh. 19:36

⁴⁸ Eger séning bilen birge turghan musapir bolsa, Perwerdigargha atap pasxa héytini ötküzmekchi bolsa, undaқта aldi bilen barliq erkekliri xetne qilinsun; andin kélip héyt ötküzsun. U zéminda tughulghan kishidek sanalsun. Lékin héchbir xetnisiz adem uningdin yémisun. ⁴⁹ Zéminda tughulghan kishi hem aranglarda turghan musapir üçün oxshash qanun-belgilime bolsun.

⁵⁰ Shuning bilen Israillarning hemmisi del Perwerdigar Musa bilen Harun'gha buyrughandek shu ishlarni ada qildi. ⁵¹ Shu künning özide Perwerdigar Israillarni qoshun-qoshun boyiche Misir zéminidin chiqardi.

13

Tunji tughulghanni Xudagha atash

¹ Perwerdigar Musagha: ² — Israillar arisida baliyatquning barliq tunji erkeк méwisini, meyli u insanning yaki haywanning bolsun, Manga atap muqeddes qilghin; u Manga mensuptur, dégenidi. ■

³ Musa xelqke mundaq dédi: — Siler Misirdin ibaret «qulluq makani»din chiqqan bu künni yad étinglar; chünki Perwerdigar silerni bu yerdin qudretlik qoli bilen chiqardi. Buning üçün héch boldurulghan nerse yéyilmisun.

■ **13:2** Mis. 22:29; 34:19; Law. 27:26; Chöl. 3:13; 8:17; Luqa 2:23

⁴ Abib éyining bügünki küni yolgha chiqqan küni.

□ ■ ⁵ Emdi Perwerdigar sanga bérishke ata-bowiliringgha qesem qilghan, süt bilen hesel éqip turidighan zémin'gha, yeni Qanaaniy, Hittiy, Amoriy, Hiwiy we Yebusiylarning zéminigha séni élip barghinida mushu *Abib* éyida shu ibadetni tutqin. ⁶ Yette kün'giche pétir nan yenglar; yettinchi künide Perwerdigargha alahide atighan héyt ötküzülsun. ⁷ Yette kün ichide pétir nan yéyilsun; silerning aranglarda héchqandaq boldurulghan nan tépilmisun we ya chégriliring ichide héch xémirturuchmu körünmisun. ⁸ Shu küni sen öz oghlunggha: «Misirdin chiqqinimda Perwerdigarning manga körsetken iltipatini yad qilip teshekkur bildürüş üçün, bu *héytni* ötküzimen», dep chüshendürgin.

⁹ Perwerdigarning qanun-telimining hemishe aghzingdin chüshmesliki üçün, bu belgilimini qolunggha belge qilip séliwal, péshanengge qashqidek esletme qilip ornitiwal; chünki Perwerdigar séni qudretlik qoli bilen Misirdin chiqardi. ¹⁰ Emdi bu belgilimini yilmu-yil békitilgen waqtida tutqin.

¹¹ Perwerdigar sen bilen ata-bowiliringgha qilghan qesimi boyiche séni Qanaaniylarning zéminigha élip béríp, uni sanga teqdim qilghandin kéyin, shundaq qilishing kérek: — ¹² barliq baliyatquning tunji méwisini Perwerdigargha

□ **13:4** «Abib éyi» — Israilning kaléndari boyiche yilning birinchi éyidur, ibraniylar ishletken kaléNDAR boyiche, bezi yillirida Mart éyida, bezi yillirida Aprilda bashlinidu (12:2ni körüng). «Abib» dégenning menisi: «bix urush», «ösüp chiqish»tur. ■ **13:4** Mis. 23:15

atap sunisen; shundaqla charpay mélingning hemme tunji erkeklirimu Perwerdigargha mensup bolsun. □ ■¹³ Emma ésheklarning hemme tunjilirining ornigha birdin qoza bergin. Eger uning ornigha birnerse bermiseng, uning boynini sunduruwetkin. Oghulliringlar arisida barliq tunjilirining ornigha hörlük bedili tölushüng kérek.□

¹⁴ Kéyinki künlerde oghlung sendin: «buning menisi némidur», dep sorisa, sen uninggha jawab bérip: «Perwerdigar qudretlik qoli bilen bizni Misirdin chiqirip, «qulluq makani»din azad qildi.

¹⁵ Shundaq boldiki, Pirewn boyni qattiqliq qilip bizni qoyup bérishni ret qilghinida, Perwerdigar Misir zéminidiki barliq tunji tughulghanlarni, insanning bolsun, malning bolsun, hemmisini urup öltürdi; buning üçün men malning baliyatqusining tunji méwisini, yeni hemme tunji tughulghan erkeklirini Perwerdigargha atap qurbanliq qilip sunimen we oghullirimning herbir tunjiliri üçün hörlük bedili tölep bérimen», dep éytqin. ¹⁶ Bu belgilimini qolunggha *esletme-*

□ **13:12 «... Hemme tunji erkeklirimu Perwerdigargha mensup bolsun»** — Perwerdigar Misirda barliq tunjilarni ölümün qutquzghan bolup, ularning hemmisi «ölümün tirilgendek» uninggha mensup idi. Emma (insan bolsun, mal bolsun) tunji tughulghanlar bolsa pütkül ailige wekillik qilatti. ■ **13:12** Mis. 22:30; 34:19; Law. 27:26; Chöl. 8:17; Ez. 44:30 □ **13:13 «ésheklarning hemme tunjilirining ornigha birdin qoza bergin...»** — omu-

men éytqanda, ulaghlarni qurbanliq qilishqa bolmaytti; peqet qoy, kala, oghlaq we kepter qatarliqlarla bolatti. Yene kélip, ulaghlarning ornigha qoylarni qurbanliq qilishqa ruxset bérilishide ulaghlarning iqtisadiy qimmitining yuqiriliqi nezgerge élin'ghan.

belge qilip séliwal, péshanengge qashqidek esletme qilip ornitiwal, chünki Perwerdigar qudretlik qoli bilen bizni Misirdin chiqardi» — dégin. ■

Bulut tüwrüki we ot tüwrüki

¹⁷ Emma Pirewn xelqni kêtishke qoyghandin kéyin, Filistiylarning zéminidiki yol yéqin bolsimu, Xuda ularni shu yol bilen bashlimidi; chünki u: «xelqim jengge uchráp qalsa, qorqup pushayman qilip, Misirgha yénip kêtishi mumkin» dep oylighanidi.

¹⁸ Shu sewebtin Xuda xelqni aylandurup, Qizil Déngiz tereptiki chölning yoli bilen bashlap mangdi. Shundaq qilip Israillar Misirdin chiqqinida, qorallinip jengge teyyar bolup tertip bilen mangdi.

¹⁹ Musa Yüsüpning söngeklirinimu bille éliwaldi; chünki Yüsüp eslide Israilning oghulliri bolghan *qérindashlirini*: «Xuda choqum silerni yoqlap halinglardin xewer alidu; shu chaghda siler méning söngeklirimni mushu yerdin bille élip kétinglar» dep qesem qildurghanidi. □ ■

²⁰ Andin ular Sukkottin chiqip, chölning chétidiki Étam dégen yerde chédirlirini tikti. ²¹ Emdi Perwerdigar ulargha yol körsitishke kündüzi bir bulut tüwrükide, kéchisi yoruqluq bérishke ot tüwrükide bolup ularning aldida yüretti. Shuning bilen ular kéche-kündüz yol yüreleytti. ²² Bulut tüwrüki kündüzi, ot tüwrüki kéchisi xelqtin ayrilmay, aldida yüretti.

■ **13:16** Mis. 13:9; Qan. 6:8; Pend. 3:3 □ **13:19** «...yoqlap halinglardin xewer alidu» — bu ibraniy tilida peqet «yoqlap» dégen birla söz bilen ipadilinidu. ■ **13:19** Yar. 50:25; Ye. 24:32

14

Israillarning Qizil Déngizdin ötüshi

¹ Perwerdigar Musagha: ² — Sen Israillargha: «Siler burulup Migdol bilen déngizning ariliqidiki Pi-Hahirotning aldigha bérip chédir tikinglar; Baal-Zéfonning udulidiki déngizning boyida chédir tikinglar», dégin. □ ■ ³ Shuning bilen Pirewn: «Israillar zéminda ézip qaldi, chölning ichide qamilip qaldi» dep oylaydu; ⁴ Israillarni qoghlsun dep Men Pirewnning könglini qattiq qilimen; shundaq qilip, Men Pirewn we uning pütkül qoshunliri arqiliq Öz ulughluqumni ayan qilimen; we misirliqlar Méning Perwerdigar ikenlikimni bilidu, — dédi.

Israillar Xudaning sözi boyiche qildi.■

⁵ «U xelq qéchip ketti» dep Misirning padishahigha xewer bériliwidi, Pirewn bilen emeldarliri xelq toghrisidiki qararidin yénip: «Israillarni qulluqtin qoyuwetkinimiz, bu zadi néme qilghinimiz?!» — déyishti.

⁶ *Pirewn* derhal jeng harwisini qoshturup, öz xelqini bashlap yolgha chiqti. ⁷ U yene alte yüz xil-lan'ghan jeng harwisi, shundaqla Misirdiki barliq jeng harwilirini yighdurup, ularning herbirige leshker bashliqlirini olturghuzup élip mangdi.

⁸ Perwerdigar Misirning padishahi Pirewnning könglini qattiq qilghini üçhün, u Israillarni qogh-lidi. Bu chaghda Israillar qollirini égiz kötürüşken halda Misirdin chiqip bolghanidi.□

□ **14:2** «déngiz» — «Qizil Déngiz»ni körsitidu. Xeritini körüng.

■ **14:2** Chöl. 33:7 ■ **14:4** Mis. 4:21; 10:20 □ **14:8** «qollirini égiz kötürüşken halda» — xushalliq, merdanilik bilen, démek.

⁹ Misirliqlarning *hemlisi* yeni Pirewnning barliq atliri bilen jeng harwiliri, atliq leshkerliri bilen pütkül qoshuni ularni qoghlap, Israillar déngiz boyigha chédir tikken jayda, yeni Pi-Hahirotning yénida, Baal-Zéfonning udulida ulargha yétishti. ■

¹⁰ Pirewn yéqinlashqanda, Israillar béshini kütürüp qariwidi, mana, misirliqlar ularning arqisidin yürüş qilip qoghlap kéliwatatti! Shuni körgende Israillar tolimu qorqushup, Perwerdigargha nida-peryad kütürdi. ¹¹ Ular Musagha: — Misirda göristan tépilmasmidi, sen bizni chölde ölsun dep mushu yerge élip keldingghu?! Bizni Misirdin élip chiqip, bizge mundaq qilghining némisi?!

¹² Misirda turghan waqtimizda biz sanga: «Bizni misirliqlarning qulluqida bolushimizgha qoyghin, biz bilen karing bolmisun» dep éytmişanmiduq? Misirliqlarning qulluqida bolghinimiz chölge kélip ölginimizdin ewzel bolatti! — dédi.■

¹³ Buning bilen Musa xelqge: — Qorqmay, tik turunglar, Perwerdigarning бүгүн silerge yürüzidighan nijatini körisiler; chünki siler бүгүн körgen misirliqlarni ikkinchi körmeysiler.

¹⁴ Perwerdigar siler üçün jeng qilidu, lékin siler bolsanglar jim tursanglarla boldi, dédi.

¹⁵ Andin Perwerdigar Musagha: — Némishqa sen Manga peryad kütürisen? Israillargha: «Aldigha ménginglar» dep buyrughin. ¹⁶ Lékin sen hasangni kütürüp qolungni déngizgha uzitip, uni ikkige bölgin; shundaqta, Israillar déngizning otturisidin

quruq yer bilan ötüb kétidu.□

¹⁷ Mana, Men ularni qoghlsun dep misirliqlarning köngüllirini qattiq qilimen, shuning bilan Men Pirewn we uning pütkül qoshuni, jeng harwiliri we atliqliri arqiliq Öz ulughluqimni ayan qilimen. ¹⁸ Shundaq qilip, Men Pirewn we uning jeng harwiliri we atliqliri arqiliq Öz ulughluqimni ayan qilghinimda, misirliqlar Méning Perwerdigar ikenlikimni bilidu, dédi.

¹⁹ Israilning qoshunining aldida yürüwatqan Xudaning Perishtisi emdi ularning keynige ötti; shuningdek ularning aldida mangghan bulut tüwrükimu ularning keynige yötkilip, □

²⁰ misirliqlarning chédirgahi bilan Israilning chédirgahining ariliqida toxtidi; bu bulut bir terepte qarangghuluq chüshürüp, yene bir terepte kéchini yorutti. Buning bilan pütün bir kéche bir qoshun yene bir qoshun'gha yéqin kélelmidi.□

²¹ Musa qolini déngizning üstige uzatti; Perwerdigar pütün kéche sherqtin küchlük bir shamal chiqirip, déngizning süyini keynige yandurdi; U suni yandurup déngizni quruq yer qildi, sular ikkige bölündi. ■ ²² Shu teriqide Israillar déngizning otturisdiki quruq yerdin méngip, ötüb ketti; sular bolsa ularning ong

□ **14:16** «ötüb kétidu» — bu ikkinchi «ötüb kétish»tur. «ötüb kétish héyti»da aldinqi we bu «ötüb kétish» eslinidu (12:13, 23nimu körüng). □ **14:19** «Xudaning Perishtisi» — bu zat toghruluq 3:2 we uning izahatini körüng. □ **14:20** «bu bulut bir terepte qarangghuluq chüshürüp...» — shu waqit ayniq otturisi bolghachqa, adette ayding bolatti. ■ **14:21** Ye. 4:23; Zeb. 78:13; 106:9; 114:1-7

we sol yénida kötürölüp tamdek turatti. □ ■

²³ Emma misirliqlar ularni qoghlap kéliwatatti — Pirewnning barliq atliri, jeng harwiliri we atliq leshkerliri ularning keynidin déngizning otturisighiche keldi. ²⁴ Tang atqanda shundaq boldiki, Perwerdigar ot bilen bulut tüwrükide turup misirliqlarning qoshunigha qaridi we misirliqlarning qoshunigha parakendichilik chüshürdi. ²⁵ U ularning harwilirining chaqlirini patquzup, heydep méngishini müshkül qildi. Misirliqlar: — Yürünglar, Israilning aldidin qachayli, chünki Perwerdigar ular üçün misirliqlargha qarshi jeng qiliwatidu, — déyishti. □

²⁶ Perwerdigar Musagha: — Sular yénip misirliqlarning üstige, ularning jeng harwilirining üstige we atliqlirining üstige éqip bérip, ularni chöktürüwetsun dep qolungni déngizning üstige uzatqin, — dédi.

²⁷ Musa qolini déngizning üstige uzitiwidi, tang atqanda déngizning süyi yene esliy halitige yénip keldi. Qéchiwatqan misirliqlar éqin'gha qarshi yügürüshti, Perwerdigar ularni déngizning otturisida mollaq atquzdi. ²⁸ Su eslige yénip kélip, jeng harwiliri bilen atliqlarni, yeni Israillarning arqidin qoghlap déngizgha kirgen Pirewnning pütkül qoshunini gherq qiliwetti; ulardin birimu saq qalmidi. ■ ²⁹ Lékin Israillar déngizning

□ **14:22 «ötüp ketti»** — Yehudiylar «ötüp kétish» héytini tebrikligende, mushu Qizil Déngizdin «ötüp kétish»nimu eslep tebrikleydu.

■ **14:22** 1Kor. 10:1; Ibr. 11:29

□ **14:25 «u ularning harwilirining chaqlirini patquzup,...»** — bashqa birnechche xil

terjimilirimu uchrishi mumkin. ■ **14:28** Zeb. 78:53; 106:11

otturisdiki quruq yer bilan méngip ötüp ketti; sular ularning ong we sol yénida kôtürülüp tamdek turatti. ■ ³⁰ Shu teriqide Perwerdigar u küni Israillarni misirliqlarning qolidin qutquzdi; Israillar misirliqlarning déngizning boyida ölük yatqinini kördi. ³¹ Israil xelqi Perwerdigarning misirliqlargha ishletken zor qudrisini körüp, Perwerdigardin qorqti; ular Perwerdigargha we uning quli Musagha ishendi.

15

Musaning Xudagha medhiye oqushi

¹ Shu chaghdá Musa bilen Israillar Perwerdigargha medhiye oqup munu küyni éytti: —

«Men Perwerdigarni medhiyilep küy éytay,
Chünki U karamet ulughluqini körsetti;

U at we min'güchini déngizgha tashliwetti. □ ■

² Méning küchüm hem méning küyüm Yah Özidur;

U manga nijat boldi;

U méning Tengrimdur, men Uni ulughlaymen;

U méning atamning Xudasidur, men Uni aliy dep medhiyileymen. □ ■

³ Perwerdigar jengchidur,

■ **14:29** Zeb. 77:19 □ **15:1** «U karamet ulughluqini körsetti»

— yaki «U shanliq ghelibe quchti». ■ **15:1** Zeb. 106:12 □ **15:2**

«Yah» —Mushu terjimide biz Xudaning «Yahweh» yaki «Yehowah» dégen namini «Perwerdigar» dep terjime qilduq. «Yah» bolsa «Yahweh» dégen bu ismining qisqartilghan sheklidur. ■ **15:2** Zeb. 18:2; Zeb. 118:14; Yesh. 12:2

Yahweh Uning namidur.□

⁴ Pirewnning jeng harwilirini hem qoshunlirini déngizgha tashliwetti;

Uning aliy leshker bashliqliri Qizil Déngizda gherq qilindi.

⁵ Chongqur sular ularni kömüwetti, Ular xuddi tashtek déngiz tégige chöküp ketti.■

⁶ Séning ong qolung, ey Perwerdigar,

Qudriti bilen shan-sherep tapti;

Séning ong qolung, ey Perwerdigar,

Düshmenni kukum-talqan qiliwetti.■

⁷ Öz ulughluqungning heywisi bilen özüngge

qarshi chiqqanlarni nabut qilding,

Sen otluq ghezipingni ewetting,

U samanni köydürgen ottek ularni yutuwetti.

⁸ Dimighingning nepisi bilen sular döng bolup

örlidi,

Jushqunlighan dolqunlar döng kebi tik turdi,

Déngizning otturisdiki chongqur sular qaturup

qoyuldi.□ ■

⁹ Düshmen dédi: «Men ularni qoghlaymen,

yétishimen, olja élip üleshtürimen,

Ulardin derdimni chiqirimen,

Qilichimni sughurup, öz qolum bilen ularni nabut

qilimen».

¹⁰ Lékin Sen nepising bilen püwlding,

Déngiz ularni kömüwetti;

□ **15:3** «Yahweh» —Mushu terjimide biz Xudaning «Yahweh» yaki «jehowah» dégen namini adette «Perwerdigar» dep terjime qilduq. Menisi «Ezeldin Bolghuchi». 3:13-14 we izahatni körüng. ■ **15:5** Neh. 9:11 ■ **15:6** Zeb. 118:15,16 □ **15:8** «Dimighingning nepisi bilen» — yaki «qehringning rohi bilen». ■ **15:8** Yesh. 63:12,13; Hab. 3:10

Ular jushqunluq sularda qoghushundek chöküp ketti.■

¹¹ Ilahlarning arisida, ey Perwerdigar,

Kim Séning tengdishing bolsun?

Pak-muqeddeslik ichide Öz heywitingni körsitidighan,

Hemd-medhiyiler arisida dehshetlik turidighan,

Möjize-karamet yaritidighan,

Sendek kim bolsun?

¹² Sen ong qolungni uzitishing bilen,

Yer-zémin ularni yutuwetti.

¹³ Lékin Özüngge hemjemet qilip qutquzghan qowmni rehimdilliqing bilen bashlap chiqting;

Sen ularni Öz muqeddes makaninggha qudriring bilen hidayet qilip yétekliding.□

¹⁴ Yat xelqler buni anglap, titriship ketti;

Filistiyede turuwatqanlarni tolghaqtek azab tutti.

¹⁵ Andin Édomning emirliri dekke-dükkige chüshti;

Moabning palwanlirini bolsa, rasa titrek basti;

Qanaan zéminidikilerning yürüki su bolup aqti;■

¹⁶ Qorqunch we dehshet ularni basti;

Bilikingning heywiti bilen ular xuddi tashtek midirliyalmay qaldi;

Xelqing ötüp ketküche, i Perwerdigar,

Özüng rene tölep hör qilghan xelqing ötüp bol-

■ **15:10** Zeb. 74:13; 106:11 □ **15:13** «hemjemet **qilip qutquzghan**» — mushu ibare ibraniy tilida «daal» dégen bir péil bilenla ipadiliniyu. Bu péil toghruluq «Tebirler» we «Ayup» 19:25 we izahatinimu körüng. «**Öz muqeddes makaninggha**» — ibraniy tilida «Öz muqeddeslikning makanigha». ■ **15:15** Qan. 2:4

ghuche. □ ■

17 Ularni boshlap kirip,

Öz mirasing bolghan taghda köchettek tikisen,

Öz makaning qilghan jaygha, i Perwerdigar,

Öz qolliring teyyarlighan muqeddes jaygha, i Reb,
ularni élip barisen.

18 Perwerdigar ebedil'ebedgiche padishah bolup
höküm süridu!

19 Chünki Pirewnning atliri,

Jeng harwiliri atliqliri bilen bille déngizgha kirip
boldi;

Perwerdigar déngizning sulirini ularning üstige
yandurdi,

Lékin Israillar bolsa déngizning otturisdin quruq
yerdin méngip ötüp ketti. □

20 Andin Harunning hedisi peyghember Meryem
qoligha dapni aldi, barliq qiz-ayallarmu qoligha
dap élip, ussul oyniship uninggha egeshti. ■

21 Meryem ulargha jawaben mundaq küyni oqudi:

«Perwerdigarni medhiyilep küy éytinglar,

Chünki U zor ulughluqini körsetti;

□ **15:16** «Özüng rene tölep hör qilghan xelqing» — bu uqum yuqiriqi 13-ayettiki «Sen hemjemet qilip qutquzghan... xelqing» dégen uqumgha yéqindur. «... **Özüng rene tölep hör qilghan xelqing ötüp bolghuche**» — bu ayet bésharet bolup: (1) Qanaandiki xelq we Moabtiki ahaliler Xudaning xelqing Misirdin chiqqinini anglap ulardin intayin qorqidu («Ye.» 2:8-11ni körüng); (2) kényinki künlerde Israil Qanaan zéminini igileshke Jordan deryasidin «ötidu». Bu ish bolghuche héchqandaq bashqa el-millet ularning yolini tosuwalalmaydu (17-ayetni körüng). ■ **15:16** Qan. 2:25; 11:25; Ye. 2:9 □ **15:19** «...quruq yerdin méngip ötüp ketti» — bezi terjimilerde Musaning bu shéiri 18-ayet bilen toxtaydu. ■ **15:20** 1Sam. 18:6

U at we min'güchini déngizgha tashliwetti!».□

Xuda xelqni sinaydu — Marahtiki achchiq su

²² Andin Musa Israillarni Qizil Déngizdin bashlap, Shur chölige élip bardi. Ular uda üç kün chölda yürüp, su tapalmidi. ²³ Andin ular Marahqa yétip keldi; lékin u yerning süyi achchiq bolup, süyini ichkili bolmaytti; shunga u jayning nami «Marah» dep qoyulghan. □ ■ ²⁴ U waqitta xalayıq: — Biz néme ichimiz? — dep Musadin aghrinip ghotuldashqili turdi.

²⁵ U Perwerdigargha peryad kötürdi; Perwerdigar uninggha bir derexni körsetti; u derex yaghichini élip, sugha tashliwidi, su tatliq sugha aylandi. U yerde Perwerdigar ulargha höküm-belgilime békitip, ularni sinap, mundaq dédi: — ²⁶ «Eger siler köngül qoyup Xudayinglar Perwerdigarning sözini anglap, Uning neziride durus bolghanni qilip, emrlirige qulaq sélip, barliq hökümlirini tutsanglar, undaqta, Men misirliqlarning üstige salghan késellerdin héchbirini üstüngge salmaymen; chünki Menki silerge shipaliq bergüchi Perwerdigardurmen».□

²⁷ Andin ular Élimgha yétip keldi. Shu yerde on ikki bulaq bilen yetmish xorma derixi bar idi; ular shu yerde sularning boyida chédir tikti.

□ **15:21** «U zor ulughluqini körsetti» — yaki «U shanliq ghelibe quchti». □ **15:23** «Marah» — «achchiq» dégen menide. ■ **15:23** Chöl. 33:8 □ **15:26** «Perwerdigarning sözini» — ibraniy tilida «Perwerdigarning awazini».

Israillarning «Misirdin chiqish» tiki sepi — Misirdin Qanaangiche bolghan seper

«Misirdin chiqish» tiki seper

16

Manna bilen bödüne

¹ Andin Israillarning pütkül jamaiti Élimdin yolgha atlandi; Misir zéminidin chiqip, ikkinchi éyining on beshinchi künide Élim bilen Sinayning otturidiki Sin chölige yétip keldi. ■ ² Emma Israillarning pütkül jamaiti chölde Musa bilen Harunning yaman gépini qilip ghotuldashqili turdi. ³ Israillar ulargha: — Perwerdigarning qoli bizni Misir yurtidila öltürüwetken bolsa bolmasmidi!

■ 16:1 Chöl. 33:5-49

Shu yerde biz gösh qaynawatqan qazanlarni chöridep olturup, toyghudek nan yémigenmiduq? Lékin siler bu jamaetning hemmisini achliq bilen öltürmekchi bolup bizni bu chölge élip keldinglar! — déyishti. □ ■

⁴ Buning bilen Perwerdigar Musagha: — Mana, Men asmandin silerge nan yaghdurimen; shuning bilen xelq her küni chiqip, bir künlük lazimliqini yighiwalsun. Bu teriqide Men ularning Méning qanun-emrlirimde mangidighan-mangmaydighanliqini sinaymen.

■ ⁵ Her heptining altinchi küni shundaq boliduki, ular yighiwalghanlirini teyyarlisun; u bashqa künlerde érishidighinidin bir hesse köp bolidu, — dédi. □ ⁶ Andin Musa bilen Harun barliq Israillargha: — Bügün axsham silerni Misir zéminidin élip chiqquchining Perwerdigar ikenlikini bilisiler we ⁷ ete siler Perwerdigarning shan-sheripini körisiler; chünki U silerning Uning yaman gépini qilip ghotuldashqininglarni anglidi; bizge kelsek, siler yaman gépimizni qilip ghotuldighudek biz kim iduq? — dédi.

⁸ Musa yene: Perwerdigar bügün axsham si-

□ **16:3** «Perwerdigarning **qoli bizni Misir yurtidila öltürüwetken bolsa bolmasmidi!...**» — ularning qaqshashliri tolimu orunsiz idi, elwette. Chünki birinchidin, Israillarning Misirdin élip kelgen charwa malliri az emes idi (12:38ni körüng). Ikkinchidin, ular Misirda qulluqta bolghan chaghliridimu ular érishidighan yémeklikler anche köp bolghan emes idi («Qan.» 3:7, 8:1-3ni körüng).

■ **16:3** Chöl. 11:4; 1Kor. 10:10 ■ **16:4** Zeb. 78:24; 105:40

□ **16:5** «**altinchi kün**» — bu jüme künidur. Shu küni Yehudiylar yighqan «manna»din ikki künlük tamaqni teyyarliwélishi kerek idi. Chünki etisi, yeni yettinchi küni shabat küni («dem élish küni») idi.

large yégili gösh bérip, ete etigende toyghudek nan bergende *buni bilisiler*; chünki Perwerdigar siler Uning yaman gépini qilip ghotuldighinglarni anglidi. Emdi biz néme iduq? Silerning ghotuldashqininglar bizlerge qaritilghan emes, belki Perwerdigargha qaritilghandur, — dédi.

⁹ Andin Musa Harun'gha: — Sen Israillarning pütkül jamaitige: «Perwerdigarning aldigha kélinglar; chünki U yaman gep bilen ghotuldashqininglarni anglidi», dep éytqin, — dédi. ¹⁰ Shundaq boldiki, Harun Israillarning pütkül jamaitige sözlep turghinida, ular chöl terepke qariwidi, mana, Perwerdigarning julasi bulutta ayan boldi. ■ ¹¹ Shuning bilen Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

¹² — Men Israillarning yaman gep qilip ghotuldashqinini anglidim; emdi ulargha: «Gugumda siler gösh yeysiler we etigende nandin toyunisiler, shuning bilen siler Méning Perwerdigar Xudayinglar ikenlikimni bilip yétisiler» — dep éytqin, dédi. □ ■

¹³ Kechqurunda shundaq boldiki, bödüniler uchup kélip, chédirgahni qaplap ketti; etisi etigende, chédirgahning etrapidiki yerlerge shebnem chüshkenidi. ■ ¹⁴ Etrapta yatqan shebnem kötürülüp ketkendin kéyin, mana, chöllükning yer yüzide qirawdek népiz, kichik-kichik yumilaq nersiler turatti. ■ ¹⁵ Israillar uni körgende, uning néme ikenlikini bilmigini üçün: — Bu némidu? —

■ **16:10** Mis. 13:21 □ **16:12** «gugum» — ibraniy tilida «ikki kech ariliqida» dégen söz bilen ipadilinidu. 12:6 we izahatni körüng.

■ **16:12** Yuh. 6:49,58 ■ **16:13** Chöl. 11:31; Zeb. 105:40 ■ **16:14** Chöl. 11:7; Neh. 9:15; Zeb. 78:24; 105:40

dep sorashti.

Musa ulargha jawaben: — Bu Perwerdigar silerge ata qilghan ozuq-tülüktur. ■ **16** Perwerdigar shu ishni emr qilip dédiki, «Herbiringlar yeydighinglarga qarap uningdin yighiwélinglar; herbiringlar ailidiki adem sanigha qarap, herbir ademege bir omer miqdarda yighinglar; her adem öz chédiridiki kishiler üçün yighinglar» — dédi.□

17 Israillar shundaq qilip, bezisi köprek, bezisi azraq yighiwaldi. **18** Ular uni omer miqdari bilen ölçiwidi, köp yighqanlarningkidin éship ketmidi, az yighqanlarningmu kemlik qilmidi; herbir kishi öz yeydighinigha qarap yighqanidi. □ ■ **19** Musa ulargha: — Héchqandaq adem bulardin héchnémini etige qaldurmisen, dédi.

■ **16:15** Yuh. 6:31; 1Kor. 10:3 □ **16:16** «bir omer» — «efah»ning ondin bir qismi, yeni ikki litrche idi. □ **16:18** «herbir kishi öz yeydighinigha qarap yighqanidi» —yene bir terjimisi: «hemmeylening yighiwalghini öz éhtiyajigha delmudel idi». Bu ayetni ikki xil chüshinish mumkin: — (1) Xudaning belgilimisi boyiche bir kishi üçün del bir omer miqdarda yémeklik teqdim qilinnatti. Shuning bilen hemmeylen yighqandin kéyin, omer miqdari bilen ölçiginide, ozuq-tülük («manna»)ni artuq yighiwalghan kishi az yighqan kishige kem bolghanni toldurup béretti. Axir hemme kishige kérek bolghan yémeklik teng temin éilette. Bu möjize emes, tebiyy ish idi. (2) xelq meyli köp manna yighqan bolsun, yaki azraq yighqan bolsun, Xudaning karamiti bilen yighiwalghini del öz ailisining éhtiyajigha mas boldi. Bu ishning özi möjize idi, elwette. «manna»ning her küni asmandin chüshüshi möjize bolupla qalmay, mannaning miqdarimu del hemmeylen'ge kérek bolghan'gha barawer idi. Bizningche, «2Kor.» 8:15 boyiche, birinchi chüshenche toghra bolsa kérek; chünki shu ayyette rosul Pawlus «manna yighish» dégen ishni misal qilip, Xudaning bendilirini bir-birige bérishke righbetlendüridu. ■ **16:18** 2Kor. 8:15

²⁰ Shundaq bolsimu, ular Musaning sözige qulaq salmidi; beziler uningdin bir qismini etige saqlap qoydi. Emma saqlap qoyghini qurtlap sésip ketti. Bu ish üçün Musa ulargha xapa bolup achchiqlandi. ²¹ Shu sewebtin ularning herbiri her etigini chiqip öz yeydighinigha qarap yighiwalatti; qalghanliri bolsa aptap chiqqanda érip kétetti.

²² Lékin altinchi küni shundaq boldiki, ular künlük ozuqning ikki hesisini yighdi; démek, herbir kishi üçün ikki omer miqdarda yighiwaladi; andin jamaet emirliri hemmisi kélip buni Musagha éytti.

²³ Musa ulargha: — Mana Perwerdigarning dégini: — Ete aram küni, Perwerdigargha atalghan muqeddes shabat küni bolidu; pishuridighinglarni pishurup, qaynitidighinglarni qayinitip, éship qalghanning hemmisini etige saqlap qoyunglar, — dédi.

²⁴ Ular Musa buyrughandek, éship qalghanni etisige saqlap qoyuwidi, ular sésip qalmidi, qurutlapmu ketmidi. ²⁵ Musa ulargha: — Buni bugün yenglar; chünki bugün Perwerdigargha atalghan shabat küni bolghini üçün bugün daladin tapalmaysiler. ²⁶ Alte kün siler yighsanglar bolidu; lékin yettinchi küni shabat bolghini üçün u künide héchnéme tépilmaydu, — dédi.

²⁷ Halbuki, yettinchi küni xelqtin birnechchisi ozuq-tülük yighqili chiqiwidi, héchnéme tapalmidi. ²⁸ Perwerdigar Musagha: «Siler qachan'ghiche Méning emrlirim we qanunbelgilimilirimni tutushni ret qilisiler? ²⁹ Mana, Perwerdigar silerge shabat künini békitip berdi; shunga yettinchi küni herbiringlarni öz ornida

turup, sirtlarga chiqmisun dep, altinchi kuni ikki kunlik ozuq beridu», — dedi.³⁰ Shuning bilan xelq yettinchi kuni aram aldi.

³¹ Israillar bu ozuqni «manna» dep atidi; uning *shekli* yumghaqsüt uruqidek, renggi aq bolup, temi heselge milen'gen qoturmachqa oxshaytti. □ ■

³² Musa ularga: — Perwerdigarning emri shuki, — Keyinki ewladliringlarga Men silerni Misirdin élip chiqqanda, Men silerge chölde yéyishke ata qilghan nanni körsitish üçün, uningdin komzekke bir omer toshquzup, ular üçün saqlap qoyunglar, — dedi.

³³ Musa Harun'gha: — Kelgüsi ewladliringlarga körsitishke saqlash üçün bir komzekni élip, uningha bir omer miqdarda manna sélip, Perwerdigarning huzurida qoyup qoyghin, — dedi. ■

³⁴ *Kéyin*, Harun Perwerdigar Musagha buyrughandek komzekni saqlash üçün uni höküm-guwahliq sanduqining aldida qoyup qoydi. □

³⁵ Shu teriqide Israillar adem olturaqlashqan

□ **16:31** «manna» — «néme bu?» dégen menide (15-ayetni körüng). ■ **16:31** Chöl. 11:7 ■ **16:33** Ibr. 9:4 □ **16:34** «höküm-guwahliq» — mushu yerde «höküm-guwahliq» Xudaning Israilga bermekchi bolghan tüp emrlirini, shundaqla uning Israil bilan bolidighan ehdisini körsitidu (20-babni körüng). Xudaning muqeddes mahiyiti we Xaraktéri shu emrlerde ayan qilin'ghachqa, «höküm-guwahliq» depmu atilidu. Shu emrlar «ehde sanduqi» ichide saqlaqliq tash taxtaylar üstige pütülgen (40:20ni körüng). «... **Uni höküm-guwahliq sanduqining aldida qoyup qoydi**» — ehde sanduqining teswirini bilish üçün 25-bab, 10-22-ayetlerge qaralsun. «Ibr.» 9:4tin qarighanda, «manna» komziki keyinki waqitta ehde sanduqi **ichige**, muqeddes qanun tashliri aldigha qoyulghan.

bir zémin'gha yétip kelgüche qiriq yil «manna» yédi; ular Qanaan zéminining chégralirigha yetküche manna yédi. ■

³⁶ Eyni chaghda bir «omer» «efah»ning ondin birige barawer idi.

17

Qoram tashtin chiqqan su

¹ Andin pütkül Israil jamaiti qopup, Sin chölidin chiqip, Perwerdigarning emri boyiche seper qilip, Refidim dégen yerge kélip chédirlirini tikti. Emma u yerde xelqge ichkili su yoq idi. ² Shuning bilen xelq Musa bilen jédelliship: — Bizge ichkili su bergin! — dédi. Lékin Musa ulargha: — Némishqa méning bilen jédellishisiler? Némishqa Perwerdigarni sinaysiler? — dédi. ■

³ Lékin xelq changqap, su telep qilip, Musadin aghrinip ghotuldiship: — Sen némishqa bizni, balilirimizni we mélimizni usuzluq bilen öltürüşke Misirdin élip kelding? — dédi. ⁴ Shuning bilen Musa Perwerdigargha peryad kötürüp: — Bu xelqni qandaq qilsam bolar?! Ular hélila méni chalma-késekk qilishi mumkin! — dédi.

⁵ Perwerdigar Musagha jawaben: — Sen Israilning aqsaqalliridin birnechchisini özüng bilen bille élip chiqip, *Nil* deryasining süyini urghin- ingda ishletken hasangni qolunggha élip xelqning aldigha barghin; ■ ⁶ Mana, Men shu yerde, Horeb téghidiki qoram tashning üstide séning aldingda

■ 16:35 Ye. 5:12; Neh. 9:15 ■ 17:2 Chöl. 20:3, 4 ■ 17:5 Mis. 7:20

turimen; sen qoram tashni urghin. Buning bilan uningdin xelqqe ichkili su chiqidu, — dédi.

Musa Israilning aqsaqallarining kóz aldida shundaq qildi. □ ■ ⁷ Musa Israillarning jédelleshkini we ularning «Perwerdigar arimizda zadi barmu-yoqmu?» déyiship Perwerdigarni sinighini üçhün, u yerni «Massah» we «Meribah» dep atidi.□

Amalekler bilen jeng qilish

⁸ Shu chaghda Amalekler kélip Refidimde Israilgha hujum qildi. ■ ⁹ Musa Yeshuagha: Sen özimizdin Amalek bilen jeng qilishqa adem tallighin. Men ete Xudaning hasisini qolumgha élip döngning choqqisida turup turimen, dédi.□

¹⁰ Yeshua Musa buyrughinidek qilip, Amalekler bilen jeng qildi. Musa, Harun we Xur döngning choqqisigha chiqti. ¹¹ Shundaq boldiki, Musa qolini kótürüp tursa, Israil ghalib kéletti, lékin u qollirini peske chüshürüp tursa, Amalek ghalib kéletti. ¹² Musaning qolliri éghirliship ketti; ular bir tashni élip kélip uning astigha qoydi; u uning üstide olturdi; andin Harun bilen Xur biri bir teripide, biri yene bir teripide uning qollirini yölep turdi; bu teriqide uning qolliri taki kün patquche mezmur turdi. ¹³ Shundaq qilip, Yeshua Amalek we

□ **17:6** «Horeb téghi» — Sinay téghining bashqa bir ismi. ■ **17:6** Chöl. 20:9; Zeb. 78:15-16; 114:8; 1Kor. 10:4 □ **17:7** «Massah» — «sinash» dégen menide, «Meribah» — «jédel-majra» dégen menide. ■ **17:8** Qan. 25:17,18 □ **17:9** «Sen özimizdin **Amalek bilen jeng qilishqa adem tallighin**» — yaki «Sen özimizge ademlerni tallap, Amalek bilen soqushqili chiqqin».

uning xelqini qilichlap nabut qildi.□

¹⁴ Perwerdigar Musagha: — Bir eslime bolsun dep bu ishlarni bir kitabqa yézip qaldurghin, shundaqla shularni Yeshuaning qulaqlirigha oqup ber; chünki Men Amalekning namini asmanlarning astidin, hetta ademlerning ésidinmu mutleq öchürüwétimen, dédi.■

¹⁵ Andin Musa bir qurban'gahni yasap, namini «Perwerdigar tughumdur» dep atidi □ ¹⁶ we Musa: — Yahning texti aldida bir qol kütürülüp: — «Perwerdigar ewladtin ewladqiche Amalekke qarshi jeng qilidu» déyilgenidi, — dédi.□ ■

18

Yetroning Musani Ziyaret qilishi we uninggha nesihet qilishi

¹ Musaning qéynatisi, yeni Midiyanning kahini Yetro Xudaning Musa üçün hemde Öz xelqi Israil üçün barliq qilghanliri toghruluq anglidi, yeni Perwerdigarning Israilni Misirdin

□ **17:13** «qilichlap,...» — ibraniy tilida «qilich bisi bilen urup,...».

■ **17:14** Chöl. 24:20; Qan. 25:17, 18, 19; 1Sam. 15:2, 3

□ **17:15** «Perwerdigar tughumdur» — ibraniy tilida «Yahweh-nissi».

□ **17:16** «Yah» — «Yahweh» (Perwerdigar)ning qisqartilma sheklidir. «Yahning texti aldida bir qol kütürülüp:»

— kimning qolining Xudaning texti aldida kütürülgenliki éniq éytilmaydu; bizningche bu sirliq ish ershte Xudaning aldida yüz bergen bolup, qesem qilip «kütürülgen qol» bolsa «Perwerdigarning qoli» («Yesh.» 25:10, 41:20, 53:1, 66:14, «Yh.» 12:38), yeni «Perwerdigarning **Quli** » bolghan Mesih («Yesh.» 42:1, 19, 49:6, 52:13)ni körsetse kérek. ■ **17:16** 1Sam. 15:2

chiqarghanliqidin xewer tapti. ■ 2-3 Shuning bilen Musaning qéynatisi Yetro Musaning eslide öz yénigha ewetiwetken ayali Zipporah we uning ikki oghlini élip yolgha chiqti (birinchi oghlining ismi Gershom dep qoyulghanidi; chünki Musa: «men yaqa yurtta musapir bolup turuwatimen» dégenidi. □ ■ 4 Yene birining ismi Eliézer dep qoyulghanidi; chünki Musa: «Atamning Xudasi manga yardemde bolup, méni Pirewnning qilichidin qutquzdi», dégenidi). □ 5 Shundaq qilip Musaning qéynatisi Yetro Musaning oghulliri bilen ayalini élip, Musaning chölde, Xudaning téghining yénida chédir tikgen yérige yétip keldi.

6 U eslide Musagha: — «Mana, menki qéynatang Yetro séning ayalingni we uning ikki oghlini élip yéninggha kétéwatimen» dep xewer ewetkenidi.

7 Shuning bilen Musa öz qéynatisining aldigha chiqip, tezim qilip, uni söydi. Ular bir-biridin hal-ehwal soriship chédirgha kirdi; 8 Andin Musa qiynatisigha Israilning wejidin Perwerdigarning Pirewn we misirliqlargha qilghan hemme emelirini sözlep, ularning yol boyi béshigha chüshken jebir-japalarni bayan qilip, Perwerdigarning qandaq qilip ularni qutquzghinini éytip berdi.

9 Buni anglap Yetro Perwerdigarning Israilgha körsetken barliq yaxshiliqidin, ularni misirliqlarning qolidin qutquzghanliqidin shadlandi. 10 Yetro *shadlinip*: — Silerni misirliqlarning we Pirewnning qolidin

■ 18:1 Mis. 2:16; 3:1 □ 18:2-3 «Gershom» — «yaqa yurtluq» dégen söz bilen ahangdash. ■ 18:2-3 Mis. 2:22 □ 18:4 «Eliézer» — «Xudayim yardemdur» dégen menide.

qutquzghan Perwerdigargha teshekkurler bolghay! U bu qowmni misirliqlarning qolidin qutquzdi! ¹¹ Men Perwerdigarning barliq ilahlardin üstün turidighanliqini emdi bildim; chünki U del ular yoghanchiliq qilghan ishta Özining ulardin üstün turidighanliqini namayan qildi — dédi. □ ■

¹² Andin Musaning qéynatisi Yetro Xudagha atap bir köydürme qurbanliq we birnechche *teshekkur* qurbanliqlirini élip keldi; Harun bilen Israilning herbir aqsaqili Musaning qéynatisi bilen bille Xudaning huzurida taam yéyishke keldi. □

Yetroning aqilane meslihiti

¹³ Etisi Musa xelqning ish-dewaliri üstidin höküm chiqirishqa olturdi; xelq etigendin tartip kechkiche Musaning chöriside turushti.

¹⁴ Musaning qéynatisi uning xelqi üçün qilghan ishlerini körgende uningdin: — Séning xelqge qiliwatqan bu ishing zadi néme ish? Némishqa sen *bu ishta* yalghuz olturisen, barliq xelq néme üçün etigendin kechkiche séning chörengde turidu? — dédi.

¹⁵ Musa qéynatisigha jawab bérrip: — Xelq Xudadin yol izdeshke méning qéshimgha kélidu. ¹⁶ Qachanki

□ **18:11** «ular yoghanchiliq qilghan ishta» — mushu yerde «ular» saxta ilahlar, butlarni körsitidu (12:12, 15:11ni körüng). Bezi alimlar bu söz misirliqlarni körsitidu, dep qaraydu. ■ **18:11**

Mis. 1:10,16,22; 5:7; 14:18 □ **18:12** «teshekkur qurbanliqliri» — ibraniy tilida «zebaq» déyilidu. Harun we aqsaqallarning Yetro bilen bille shu qurbanliqlardin yégenliki ularning teshekkur qurbanliqi ikenlikini ispatlaydu. Chünki «teshekkur qurbanliqliri»din sun'ghuchi kishimu yése bolatti.

ularning bir ish-dewasi chiqsa ular yéningha kélidu; shuning bilen men ularning otturisida hóküm chiqirimen we shundaqla Xudaning qanun-belgilimilirini ulargha bildürimen, — dédi.

¹⁷ Musaning qéynatisi uninggha: — Bu qilghining yaxshi bolmaptu. ¹⁸ Sen jezmen özüngni hemde chörengde turghan xelqnu mu charchitip qoyisen; chünki bu ish sanga bek éghir kélidu. Sen uni yalghuz qilip yétishelmeysen. ¹⁹ Emdi méning sözümge qulaq salghin, men sanga bir meslihet bérey we *shundaq qilsang*, Xuda séning bilen bille bolidu: — Sen özüng Xudaning aldida xelqning wekili bolup, ularning ishlerini Xudagha melum qilghin; ²⁰ sen xelqge qanun-belgilimilerni ögitip, mangidighan yolni körsitip, ularning qandaq burchi barliqini uqturghin. ²¹ Shuning bilen bir waqıtta sen pütkül xelqning arisidin Xudadin qorqidighan, nepsaniyetchilikni yaman köridighan hem qabiliyetlik hem diyanetlik ademlerni tépip, ularni xelqning üstige bash qilip, bezisini mingbéshi, bezisini yüzbéshi, bezisini ellikbéshi, bezisini onbéshi qilip teyinligin.

□ ²² Shuning bilen bular herqandaq waqıtta xelqning ish-dewalirini soraydu. Eger chong bir ish-dewa chiqip qalsa, buni sanga tapshursun; lékin hemme kichik ish-dewalarni ular özliri béjirisun. Shundaq qilip, ular séning wezipengni yénikitip, yüküngni kötürühüp béridu. ²³ Eger shundaq qilsang we Xuda sanga shundaq buyrusa, özüng *wezipengde* put tirep turalaysen we xelqingmu xatirjemlik bilen öz jayigha qaytip

□ **18:21** «diyanetlik **adimler**» — ibraniy tilida «heqiqetke tewe adimler».

kétidu, dédi.

²⁴ Musa qéynatisining sözige qulaq sélip déginining hemmisini qildi. ■ ²⁵ Musa pütkül Israil arisidin qabiliyetlik ademlerni tallap, ularni xelqning üstige bash qilib, bezisini mingbéshi, bezisini yüzbéshi, bezisini ellikbéshi, bezisini onbéshi qilib qoydi. ²⁶ Bular herqandaq waqitta xelqning ish-dewalirini sorap turdi; tesrek ish-dewalarni bolsa, Musagha yollaytti, kichik ish-dewalarni bolsa özliri soraytti.

²⁷ Andin Musa qéynatisini yolgha sélip qoydi, u öz yurtigha qaytip ketti.

19

Israillar Sinay téghida

¹ Israillar Misir zéminidin chiqip, del üçinchi éyining bashlan'ghan küni Sinay chölige yétip keldi.

□ ² Ular Refidimdin chiqip, Sinay chölige yétip kélip, chölde chédir tikti; Israil shu yerde, taghning udulida toxtap chédir tikti. ³ Musa Xudaning aldigha chiqiwidi, Perwerdigar taghdin uninggha xitab qilib mundaq dédi: — Sen Yaqupning jemetige söz qilib, Israillargha munu xewerni yetküzgin: — ■ ⁴ «Méning misirliqlargha néme qilghinimni, shundaqla Men silerni xuddi bürküt balilirini qanatlirigha mindürüp élip yürgendek, Öz

■ **18:24** Qan. 1:9 □ **19:1** «üçinchi éyining **bashlan'ghan küni**» — bashqa birxil terjimisi boyiche «üçinchi ay» yilning (kaléndarning) üçinchi éyini körsitidu. ■ **19:3** Ros. 7:38

qéshimgha élip kelginimni özünglar kördünglar. □ ■

⁵ Emdi siler derheqiqet Méning sözüمنى anglap, ehdemni tutsanglar; undaqta barliq ellerning arisida Manga xas bir göher bolisiler — chünki pütkül yer Méningkidur — ■ ⁶ we siler Manga kahinlardin terki b tapqan xas bir padishahliq we muqeddes bir qowm bolisiler». Mana bu sen Israillargha déyishing kérek bolghan sözlerdur, — dédi. □ ■

⁷ Shuning bilen Musa yénip kélip, xelqning aqsaqallirini chaqirtip, Perwerdigar uninggha buyrughan shu sözlerning hemmisini ulargha yetküzdi.

⁸ Xelqning hemmisi bir éghizdin: — Perwerdigar buyrughanning hemmisige choqum emel qilimiz! — dep jawab berdi. Andin Musa xelqning jawab sözlirini Perwerdigarning qéshigha bérip yetküzdi. ■

⁹ Perwerdigar Musagha: — Mana, Men sanga söz qilghinimda xelq awazimni anglisun, hemishe sanga ishensun dep, yéninggha qara bulutning qarangghuluqi ichide kélimen, dep éytti. Musamu xelqning dégenlirini Perwerdigargha anglatti.

¹⁰ Perwerdigar Musagha yene: — Sen xelqning qéshigha bérip, бүгүн we ete ularni pak-muqeddes qilip, kiyim-kécheklirini yudurghin. ¹¹ Ular

□ **19:4** «xuddi **bürküt balilirini qanatli righa mindürüp élip yürgendek,...**» — bezide ana bürküt balilirigha uchushni ögetkende ularni dümbisige mindürüp uchidu. ■ **19:4** Qan. 29:1; 32:11

■ **19:5** Qan. 7:6; 10:14,15; 14:2; 26:18; Zeb. 135:4; Yesh. 41:8; Tit. 2:14 □ **19:6** «siler **manga kahinlardin terki b tapqan xas bir padishahliq ... bolisiler**» — bashqa birxil terjimisi: «siler manga padishahlar we kahinlar ...bolisiler».

■ **19:6** 1Pét. 2:9 ■ **19:8** Mis. 24:3

üchinchi künige teyyar tursun; chünki üchinchi küni barliq xelqning köz aldida Perwerdigar Sinay téghigha chüshidu. ¹² Sen xelq üçün *taghning* etrapigha bir pasil qilip, ulargha: «Siler éhtiyat qilinglar, taghqa chiqmanglar yaki uning étikige tégip ketmenglar. Kimki taghqa tegse öltürülmey qalmaydu; □ ■ ¹³ Uninggha hetta birer qoli tégip ketsimu, chalma-késesek qilip öltürülsun yaki oq étip öltürülsun. Meyli haywan yaki insan bolsun, shundaq qilsa, tirik qaldurulmisun» — dep éytqin. Lékin Kanay uzun chélinsa, ular taghning tüwige chiqsun, dédi.□

¹⁴ Musa taghdin chüshüp xelqning qéshigha béríp, xelqni Xudagha atap muqeddes qildi; ular kiyim-kécheklarini yudi. ¹⁵ Andin Musa xelqqe: — Üchinchi künige teyyar turunglar; héchkim ayali bilen yéqinchiliq qilmisun, dédi.■

¹⁶ Üchinchi küni bolghanda, tang yorushi bilen shundaq boldiki, güldürmamilar güldürlep, chaqmaq chéqip, tagh üstide qoyuq bir parche bulut peyda boldi, zor qattiq chélin'ghan kanayning awazi anglandi. Buni körüp chédirgahdiki pütkül

□ **19:12** «xelq üçün taghning etrapigha» — yaki «xelq etrapigha». ■ **19:12** Ibr. 12:18 □ **19:13** «Uninggha... tégip ketsimu» — démek, taghqa tégish. Bashqa birxil terjimisi «uninggha (taghqa tegken kishige) ademning qoli tegmisun...». «chalma-késesek qilinsun yaki oq étip öltürülsun» — démek, taghqa tegken kishini öltürüshi kérek; biraq xilapliq qilghan undaq bir kishini tagh étikide (qet'iy cheklen'gen jaygha kirgenliki seweblik) öltürüsh üçün herqandaq kishi uninggha tegse yaki uninggha yéqin barsa bolmaytti; shunga uni chalma-késesek qilish yaki oq bilen öltürüsh kérek idi. Bashqa birxil terjimisi «(Xuda teripidin) öltürüliidu». ■ **19:15** 1Sam. 21:4; 1Kor. 7:5

xelq qorqunchidin titrep ketti. □ ■ 17 Musa xelqni Xudaning aldida hazir bolushqa chédirgahdin élip chiqti. Ular kélip taghning tüwide öre turdi. ■ 18 Perwerdigar Sinay téghigha otta chüshüp kelgini üchün is-tütek pütkül taghni qaplid; is-tütek xum-dandin örligen is-tütektek üstige örlep chiqti. Pütkül tagh qattiq tewrinishke bashlidi. ■ 19 Kanay awazi barghanséri küchiyip intayin qattiq chiqti. Musa söz qiliwidi, Xuda anglap ünlük awaz bilen jawab berdi. □ 20 Perwerdigar Özi Sinay téghigha, taghning choqqisigha chüshti; andin Perwerdigar Musani taghning choqqisigha chaqiriwidi, Musa taghqa chiqti.

21 Perwerdigar Musagha: — Sen chüshüp xalayıqni agahlandurup: Ular «Perwerdigarni körimiz» dep pasildin bösüp ötmisun; undaq qilsa, ulardin köp adem halak bolidu, dep éytqin. 22 Perwerdigargha yéqin kéleleydighan kahinlarmu özlirini manga atap muqeddes qilsun; bolmisa, Perwerdigar *sépilni* böskendek ulargha halaket yetküzidu, — dédi.

23 Musa Perwerdigargha: — Xalayıqning Sinay téghigha chiqishi mumkin emes; chünki Sen Özüng bizge qattiq agahlandurdung: taghni «muqeddes» dep qarap, uning etrapigha pasillarni béketinglar, dep emr qilding, — dédi.

□ 19:16 «güldürmamlar» — ibraniy tilida «awazlar». «kanayning awazi» — yaki «burgha awazi». ■ 19:16 Ibr. 12:18 ■ 19:17 Qan. 4:10,11 ■ 19:18 Hak. 5:4; Zeb. 68:8; 77:18; 114:4; 144:5; Hab. 3:10 □ 19:19 «Musa söz qiliwidi, Xuda anglap ünlük awaz bilen jawab berdi» — bashqa bixil terjimisi: «Musa söz qiliwatatti, Xuda anglap ünlük awaz bilen jawab bériwatatti».

²⁴ Perwerdigar Musagha: — Mang, sen chüshüp ketkin. Andin sen Harunni élip, bille chiqqin; lékin kahinlar we xelq bolsa Perwerdigarning qéshigha barayli dep pasildin bösüp ötmisun; bolmisa, *Perwerdigar sépilni* böskendek ularning üstige chüshidu, — dédi.

²⁵ Shuning bilen Musa xelqning qéshigha chüshüp, ulargha bu sözni yetküzdi.

20

On perz

¹ Xuda munu barliq sözlerni bayan qilip mundaq dédi: —

² Men séni «qulluq makani» bolghan Misir zéminidin chiqirip kelgen Perwerdigar Xudayingdurmen.■

³ Séning Mendin bashqa héchqandaq ilahing bolmaydu.

⁴ Sen özüng üçün meyli yuqiridiki asmanda bolsun, meyli töwendiki zéminda bolsun, yaki yer astidiki sularda bolsun, herqandaq nersining

■ 20:2 Mis. 13:3; Qan. 5:6; Zeb. 81:10

qiyapitidiki héchqandaq oyma shekilni yasima. □ ■
 5 Sen bundaq nersilerge bash urma yaki ularning qulluqigha kirme. Chünki Menki Perwerdigar Xudaying wapasizliqqa heset qilghuchi Tengridurmen. Mendin nepretlen'genlarning qebihlikirini özlirige, oghullirigha, hetta newre-chewrilirigiche chüshürimen, □ 6 Emma Méni söyidighan we emlirimni tutidighanlarga ming ewladighiche özgermes méhribanliq körsitimen. □

□ **20:4 «Sen özüng üçün ... herqandaq nersining qiyapitidiki héchqandaq oyma shekilni yasima»** — 5-ayettin éniq körünidiki, 4-ayette xatirilen'gen: «özüng üçün ... sheklide.. yasima» dégen bu emrning közde tutqini ademler choqunush meqsitide yasighan herqandaq shekillerdur. Démek, bu yazmilarda sen'etning özi yaki bediyy ijadiyet, mesilen ressamliq yaki heykeltirashliq men'i qilin'ghan emes. Mesilen, «muqeddes chédir» we kéyinki «muqeddes ibadetxana»da birnechche süretler (xérublar, güller, xorma derex qatarliqlarning süretliri) körünidu. Bular butlar emes, peqet bézesh meqsitide ishlen'gen. ■ **20:4 Law. 26:1; Zeb. 97:7** □ **20:5 «wapasizliqqa heset qilghuchi Tengri»** — bu ibare toghruluq «tebirler» we «qanun sherhi»diki «qoshumche söz»imizni körüng. «Mendin nepretlen'genlarning qebihlikirini özlirige, oghullirigha, hetta newre-chewrilirigiche chüshürimen» — bu muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizni, shundaqla «Ezakiyal»diki «qoshumche söz»imizni (18-, 33-bablar toghruluq) körüng. □ **20:6 «emlirimni tutidighanlarga minglighan ewladighiche»** — bashqa birxil terjimisi: «emlirimni tutidighan minglighanlirigha...». Biraq «Qan.» 7:9 terjimimizge mas kélidu. «**özgermes méhribanliq**» — mushu yerde «özgermes méhribanliq» ibraniy tilida «xesed» dégen söz bilen ipadilididu. Bu sözning menisi bek chongqur bolup, köp yerlerde «özgermes muhebbet» yaki «özgermes méhribanliq» dep terjime qilinidu. Köp yerlerde bir xil ehde bilen baghliq bolidu; shunga sözning uzunraq birxil terjimisi: «méhir-muhebbet tüpeylidin ehvide daim turidighanliqi» dégili bolidu. Mesilen, bu söz «Yar.» 21:23, 24:12, 32:10, «Mis.» 15:13, 34:6, 7lerde ishliitgen.

⁷ Perwerdigar Xudayingning namini qalaymiqan tilgha alma; chünki kimdekim namini qalaymiqan tilgha alsa, Perwerdigar uni gunahkar hésablimay qalmaydu.■

⁸ Shabat künini muqeddes dep bilip tutqili yadingda saqlighin. ■ ⁹ Alte kün ishlep barliq ish-liringni tügetkin; ■ ¹⁰ lékin yettinchi küni Perwerdigar Xudayinggha atalghan shabat künidur; sen shu küni héchqandaq ish qilmaysen; meyli sen yaki oghlung bolsun, meyli qizing, meyli qulung, meyli dédiking, meyli buqang yaki sen bilen bir yerde turuwatqan musapir bolsun, héchqandaq ish qilmisun. □ ¹¹ Chünki alte kün ichide Perwerdigar asman bilen zéminni, déngiz bilen uning ichidiki barini yaratti andin yettinchi künide aram aldi. Buning üçün Perwerdigar shabat künini bext-beriketlik kün qilip, uni muqeddes kün dep békitti.■

¹² Ata-anangni hörmét qil. Shundaq qilsang Perwerdigar Xudaying sanga ata qilmaqchi bolghan zéminda uzun ömür körisen.■

¹³ Qatilliq qilma.■

¹⁴ Zina qilma.■

¹⁵ Oghriliq qilma.

¹⁶ Qoshnang toghruluq yalghan guwahliq

■ **20:7** Law. 9:12; Mat. 5:33 ■ **20:8** Ez. 20:12 ■ **20:9** Mis. 23:12; 34:21; Luqa 13:14 □ **20:10** «yettinchi küni.....shabat künidur» — ibraniy tilida «shabat» we «yettinchi» dégenler ahangdash söz. «sen **bilen bir yerde turuwatqan**» — ibraniy tilida «derwaziliring ichide turuwatqan» dégen söz bilen ipadiliniidu. ■ **20:11** Yar. 2:2; Ibr.4 ■ **20:12** Mat. 15:4; Ef. 6:2 ■ **20:13** Mat. 5:21 ■ **20:14** Mat. 5:27

berme.□

¹⁷ Sen qoshnangning öy-imaritige köz qiringni salma, ne qoshnangning ayali, ne uning quligha, ne uning dédiki, ne uning kalisi, ne uning ishiki yaki qoshnangning herqandaq bashqa nersisige köz qiringni salma.□ ■

Xelqning wehimisi

¹⁸ Pütkül xelq güldürmamilarni, chéqin-yalqunlarni, kanayning awazi we taghdin örlep chiqqan istüteklerni kördi we anglidi; ular bularni körüp, titrishop yiraq turushti ¹⁹ we Musagha: — Bizge senla söz qilghaysen, biz anglaymiz; lékin Xuda bizge Özi söz qilmisun; chünki undaq qilsa ölüp kétimiz, dédi.■

²⁰ Musa xalayıqqa jawaben: — Qorqmanglar; chünki Xudaning bu yerge kélishi silerni sinash üçün, yeni silerning Uning dehshetlikini köz aldintlargha keltürüp, gunah qilmasliqlinglar üçündür, — dédi.□ ²¹ Shuning bilen xalayıq nérida turdi; lékin Musa Xuda ichide turghan qoyuq bulutning qéshigha yéqin bardı.■

Qurban'gah toghrisidiki nizam

□ **20:16** «Qoshnang toghruluq yalghan guwahliq berme» — Tewrat-injil boyiche «qoshnang» Xuda bizning yénimizgha yéqin qilghan herbir ademni körsitidu, elwette. □ **20:17** «qoshnang» — bu söz toghruluq yuqiriqi izahatni körüng. ■ **20:17** Rim. 7:7 ■ **20:19** Qan. 5:25; Ibr. 12:19 □ **20:20** «silerning Uning dehshetlikini köz aldintlargha keltürüp, gunah qilmasliqlinglar üçündür» — yaki «Uningdin bolghan qorqunch séning köz aldida bolup, bu gunah qilmasliqlinglar üçündür». ■ **20:21** Mis. 19:17; Ibr. 12:18

22 Perwerdigar Musagha: — Sen bérip Israillargha munu sözlerni yetküzgin: «Silerge ershtin söz qilghinimni kördünglar. 23 Siler Méning ornumda ilah dep kümüshtin butlar yasimanglar, yaki özünglar üçhün altundin butlarni yasimanglar.

24 — Sen Men üçhün tupraqtin bir qurban'gah yasap, shu yerde köydürme qurbanliq we in-aqliq qurbanliqliringni, qoy-öchke bilen kalilir-ingni sun'ghin. Omumen Men xelqge namimni *hörmet bilen* eslitidighan barliq jaylarda, yéninggha kélip sanga bext-beriket ata qilimen. ■

25 — Eger Manga atap tashlardin qurban'gah yasimaqchi bolsang, yonulghan tashlardin yasimighin; chünki tashlarga eswabingni tegküzsang, ular napak bolup qalidu. □ ■

26 Qurban'gahingha chiqidighan pelempey bolmisun; undaq bolghanda, pelempeydin chiqquche ewriting körünüp qélishi mumkin», — dédi.

21

Qullargha muamile qilishtiki höküm-belgilimiler

1 — Sen ularning aldigha qoyidighan höküm-belgilimiler munulardur: —

■ 20:24 Mis. 27:1; 38:1 □ 20:25 «tashlarga eswabingni tegküzsang, ular napak bolup qalidu» — 4-ayettiki emr boyiche, Xudani bildüridighan héchqandaq süret yaki shekil bolmaydu. Bu ayettiki emr qurban'gah tashlirining üstide héchqandaq shekil-süretlarning bolmasliqi («napak» bolmisun dep), butpereslik gubahaning aldini élish üçhün bérilgen. ■ 20:25 Qan. 27:5; Ye. 8:30,

² Eger sen bir ibraniy qulni sétiwalghan bolsang, u alte yilghiche xizmitingde bolup, yettinchi yili tölemsiz hör qilinsun. ■ ³ U qul qilinishqa تنها halette élip kélin'gen bolsa, تنها halette ketsun. Ayali bilen birge élip kélin'gen bolsa, ayalimu uning bilen bille ketsun.

⁴ Eger xojisi uninggha xotun élip bergen bolsa, shundaqla ayali uninggha oghul-qizlarni tughup bergen bolsa, ayal baliliri bilen xojisigha qélip, er yalghuz ketsun. ⁵ Lékin eger qul élan qilip: «Men xojam, ayalim we balilirimgha muhebbitim bolghini üçün hör bolup ketmeymen» dése, ■ ⁶ undaqla uning xojisi uni Xudaning *ibadet sorunining* aldigha élip bérip, uni ishikning aldida yaki ishikning keshikining aldida turghuzsun; andin xojisi bigiz bilen uning quligini teshsun. Shundaqla qilip, u menggüge xojisining quli bolup qalidu.□

⁷ Eger birkim qizini dédeklikke sétiwetken bolsa, u er qullar hör qilin'ghandek hör qilinmisun. ⁸ Eger özige xas sétiwalghan qiz xojisigha yaqmisa, undaqla u qiz terepning heq tölep uni hör qilishigha yol qoyushi kérek. Lékin xojisining uni yat xelqge sétish hoquqi bolmaydu; chünki xojisi uninggha

■ **21:2** Qan. 15:12; Yer. 34:14 ■ **21:5** Qan. 15:16 □ **21:6** «Xudaning **ibadet sorunining aldigha**» — yaki «Xudaning aldigha» yaki «hakimlarning aldigha». «**andin xojisi bigiz bilen uning quligini teshsun**» — demek, qulning quligini ishik qanitigha yaki ishik keshikige yéqip turup, quligining yumshiqini ishikke yaki ishikning keshikige mixlaydu.

wapasizliq qilghandur. □ ⁹ Eger u qizni oghligha xas békitken bolsa, unda qta u belgilimiler boyiche uninggha öz qizidek muamile qilsun.

¹⁰ Eger xojisi yene xotun alsa, eslide emrige alghan dédikining yémek-ichmikini, kiyim-kéchikini we er-xotunchiliq burchini kémeytmisun. ¹¹ Eger u shu üç ishni ada qilmisa, unda qta u bedel tölimey hör bolsun.

Urush-talash heqqide

¹² Kimki bir ademni urup öltürüp qoysa, umu choqum öltürülsun. ■ ¹³ Lékin eger u kishi ölgüchining jénini paylap turup qesten öltürmigen, belki men Xuda uning qoli arqiliq shu kishining ölüshige yol qoyghan bolsam, unda q ehwalda Men uninggha qachidighan bir jayni orunlash-turimen. ¹⁴ Lékin eger birsi öz qoshnisini hiyle bilen öltürimen dep, uninggha qesten hujum qilsa, u gerche *panah izdep* qurban'gahimgha qéchip kelsimu, u shu yerde tutulsun we ölümge mehkum qilinsun.

¹⁵ Kimki öz atisi yaki anisigha qol tegküzse, choqum öltürülsun. ■

¹⁶ Kimki bir ademni bulap satqan bolsa yaki uning qolida barliqi melum bolsa, jezmen öltürülüşhi kérek.

¹⁷ Kimki öz atisi yaki anisigha lenet qilip qarighan bolsa, jezmen öltürülüşhi kérek. ■

□ **21:8** «xojisi uninggha wapasizliq qilghandur» — adette er kishi dédek sétiwalghan bolsa, uni öz kéniziki yaki toqili qilip emrige alghan hésablinatti. Shunga dédekning kem dégendimu toqalliq hoquqi bar idi. ■ **21:12** Law. 24:17 ■ **21:15** Mat. 15:4 ■ **21:17** Law. 20:9; Pend. 20:20; Mat. 15:4; Mar. 7:10

Bashqilarni zeximlendürüş heqqide

¹⁸ Eger ikki kishi urushup qélip, biri yene birini tash ya moshti bilen ursa, urulghan kishi ölmey, orun tutup yétip qalghan bolsa, ¹⁹ u kishi qopup hasigha tayinip tashqirigha chiqqudek bolsa, undaқта uni urghan kishi jazadin xalas qilinsun; peqet zeximlen'güchining yétip ishtin qalghan waqti üçhün tölem béríp, uni dawalitip sellimaza saqaytsun.

²⁰ Eger birsi quli yaki dédikini tayaқта ursa, shundaқта qul yaki dédek neq meydanda ölüp ketse, uning üçhün *igisi* choqum jazagha tartilsun. □

²¹ Lékin eger tayaq yégüchi bir-ikki kün tirik tursa, undaқта qul xojayinining shexsi mal-mülki bolghini üçhün, qulning jazasigha tartilmisun.

²² Eger kishiler bir-biri bilen urushup qélip, hamilidar bir ayalni urup salsa, hamilidar ayalda balisi baldur tughulushidin bashqa zeximlinish bolmisa, ayalning érinig tölem telipi boyiche hakimlarning testiqidin ötküzülüp jerimane tölisun. □ ²³ Eger *ayal yaki bala* ziyanzexetke uchrighan bolsa, undaқта jénigha jan, □ ²⁴ közige köz, chishigha chish, qoligha qol, putigha put, ■ ²⁵ köyüкке köyük, zeximge zexim, köкке kök tölensun. ²⁶ Eger birsi öz qul ya dédikining közini

□ **21:20** «uning üçhün *igisi* choqum jazagha tartilsun» — ibraniiy tilida «uning intiqami choqum élinidu». □ **21:22** «balisi baldur tughulushidin bashqa» — yaki «balisi chüshüp kétishtin bashqa». Aldi-keyni sözlerge qarighanda, mushu yerde peqet «baldur tughulsa» dégen terjimisi toghra bolsa kérek. □ **21:23** «Eger ayal yaki bala ziyanzexetke uchrighan bolsa,...» — ibraniiy tilida peqet «Eger zerer-zexmet bolup chiqsa,...» déyilidu. ■ **21:24** Law. 24:20; Qan. 19:21; Mat. 5:38

urup nakar qilib qoysa, közi wejiddin uni azad qilsun. ²⁷ Shuningdek birsi öz quli ya dédikining chishini urup chiqiriwetken bolsa, chishi wejiddin uni azad qilsun».

Mal-ulaghlar toghruluq belgilimiler

²⁸ Eger bir kala bir er yaki ayal kishini üsüp öltürüp qoysa, shu kala choqum chalma-késeq qilinishi kérek, uning göshi yéyilmisun. Lékin kalining igisige gunah kelmisun. ■ ²⁹ Lékin bu uyning ilgiridin üsüş aditi bolup, igisige bu heqte agah bérilgen bolsa, lékin yenila uni baghlmighini üçün er-ayal kishilerni üsüp öltürüp qoyghan bolsa, undaqta kala chalma-késeq qilinsun, igisimu ölümge mehkum qilinsun. ³⁰ Lékin uningdin xun heqqi telep qilinsa, öz jénining ornida uninggha qanchilik tölem qoyulghan bolsa shuni bersun. ³¹ Kalidin üsülgüchi oghul yaki qiz bala bolsa, kalining igisi oxshashla yuqiriqi hökümdikidek bir terep qilinsun. ³² Kala qul yaki dédekni üsken bolsa, kalining igisi üsülgüchining xojisigha ottuz shekel kümüş bersun; andin kala chalma-késeq qilinsun.

³³ Eger birsi bir orining aghzini ochuq qoyup yaki kolawatqan orining aghzini yapmay, kala yaki éshek uninggha chüshüp ketse, □ ³⁴ Undaqta orining igisi mal igisining ziyinini toluq tölep bersun; ölgen mal uningki bolidu.

³⁵ Eger birsining kalisi yene birsining kalisini üsüp öltürüp qoyghan bolsa, undaqta ular tirik qalghan kalini sétip, pulni barawer bölüşsun hem ölük

■ 21:28 Yar. 9:5 □ 21:33 «bir orining aghzini» — yaki «bir quduqning aghzini».

kalinimu shundaq bölüşsun. ³⁶ Lékin kalining ilgiridin üsidighan aditi barliqi éniq turup, igisi uni baghlimay qoyuwetken bolsa, undaқта üsküchi kalining igisi kaligha kala tölep bersun, ölük kala uning bolsun.

22

Tölem tölesh heqqidiki nizam

¹ Eger birsi bir kala yaki qoyni oghrilap, uni soysa ya sétiwetse, u bir kalining ornigha besh kala, bir qoyning ornigha töt qoy tölisun. □ ■

² Oghri tam teshkende tutulup qélip, tayaq yep ölüp qalsa, öltürgüchige xun jazasi kelmisun.

³ Lékin shu weqe bolghan peytte kün chiqip qalghan bolsa, undaқта öltürgüchi xun jazasigha tartilsun.

Oghri oghrilighinini tölep ziyanni toluqlap bérishi kérek; uningda bir néme bolmisa, qulluqqa sétilip, oghrilighan nersini tölishi kérek.

⁴ Oghri tutulghanda oghrilighan nerse, kala bolsun, éshek bolsun, qoy bolsun uning qolida

□ **22:1** «... u bir kalining ornigha besh kala, bir qoyning ornigha töt qoy tölisun» — némishqa kalini besh hesse, qoyni töt hessilep toluqlash kérek? Kala-qoy her ikkisi gösh, yung-tére we süt béreleydu, kala yene emgek qilalaydu; shunga kalining kemliki köprek ziyanni keltüridu. ■ **22:1** 2Sam. 12:6

tirik halette tépilsa, u ikki hesse qimmette tölep bersun. □

⁵ Eger birsi öz mal-charwilirini étizliqqa yaki üzümzarliqqa otlashqa qoyuwétip, bashqilarning bagh-étizliqida otlashqa yol qoysa, undaqa u özining eng ésil mehsulatliridin yaki üzümzarliqining eng ésil méwisidin ziyanni tölep bersun.

⁶ Eger ot kétép, tikenlikke tutiship kétép, andin önchilerni, bash tartip pishqan ziraetni köydürüp, pütkül étizliqni kül qiliwetse, undaqa ot qoyghuchi barliq ziyanni tölep bersun. □

⁷ Eger birsi qoshnisigha pul yaki mal-dunyasini amanet qilghan bolsa, bular öyidin oghrilinip ketse, shundaqa oghri kéyin tutulsa, u oghrilighinini ikki hesse qimmette tölep bersun. ⁸ Lékin oghri tépilmisa, öy igisining qoshnisining méligha qol tegküzgen ya tegküzmigenliki melum bolsun dep, hakimlarning aldigha keltürülsun. ⁹ Herxil xiyanet, u meyli kala, éshek, qoy, kiyim-kéчек bolsun, yittürüp qoyghan nerse bolsun, ular toghru-luq bir qoshnisi: «emeliyette mundaq idi» dep talashqan bolsa, her ikkisining dewasi hakimlarning aldigha keltürülsun; hakimlar qaysigha gunah

□ **22:4** «Oghri tutulghanda oghrilighan nerse, ... uning qolida tirik halette tépilsa, u ikki hesse qimmette tölep bersun» — némishqa bu ayette körsitilgen jaza 1-ayettiki jazigha oxshimaydu? Bezi alimlarning pikriche: (a) oghrilan'ghan mal téxi oghrining qolida bolghachqa, igisining ziyini 1-ayettikidin az bolushi mumkin; (e) bu oghri téxi 1-ayettiki oghridek yamanliqni ögen'gen emes; (p) 4-ayettiki oghrining kala-qoyini oghrilash gunahini özlükidin iqrar qilghan bolushimu mumkin. Biz bu üç pikrige qayilmiz. □ **22:6** «tikenlik» — étizlar arisidiki chitlar yaki qashalar adette tikenlerdin qilinidu.

békitse, shu qoshnisigha ikki hesse qimmette tölep bersun. □

¹⁰ Eger birsi qoshnisigha éshek, kala, qoy yaki bashqa bir charpayni amanet qilsa, bu amanet méli kishi körmey ölüp ketse, yaki zeximlense, yaki heydep ekitilse, □ ¹¹ undaқта qoshnisining méligha qol tegküzgen ya tegküzmigenliki melum bolsun dep, Perwerdigarning aldida ularning otturisida bir qesem ichürölsun. Mal igisi bu qesemni qobul qilsun; qoshnisi uninggha tölem tölep bermisun.

□ ¹² Lékin mal oghrilan'ghan bolsa, u igisige tölep bersun. ¹³ Eger uni wehshiy haywan boghup qoyghan bolsa, u malning qalduqini guwahliq üçhün körsitip, uni tölep bermisimu bolidu.

¹⁴ Eger birsi qoshnisidin bir ulaghni ötne élip, ulagh igisi yoq yerde zeximlense yaki ölüp qalsa, ötne alghuchi toluq tölep bersun. ¹⁵ Lékin igisi neq meydanda bolsa, ötne alghuchi tölep bermisun; ulagh ijarige élin'ghan bolsa, alghuchi tölem tölimisun; chünki uni ijare tölep ekengen.

Ijtimaiy mes'uliyet

□ **22:9** «hakimlarning **aldigha...**» — yaki «Xudaning aldigha...». «hakimlar **qaysigha...**» — yaki «Xuda qaysigha...». □ **22:10** «heydep **ekitilse**» — ibraniiy tilida bu söz adette «bulinish» dégen söz bilen ipadiliniidu; lékin mushu yerde belkim tasadipiy bir ishni, mesilen chöchüp kétip, chéchilip kétishini körsitishi mumkin; oghrilineish mesilisi 12-ayette körsitilidu. □ **22:11** «Perwerdigarning **aldida ularning otturisida bir qesem ichürölsun**» — bu qesemni belkim, igisi: «Men heqiqeten shu nersini palanchi kishige tapshurup amanet qildim» dégendek, amanetni qobul qilghuchi kishi: «Men shu amanetni heqiqeten yittürüp qoydum, uni oghrilemidim, bashqilargha satmidim» dégendek qilishi mumkin.

16 Eger bir adem téxi yatliq bolmighan bir qizni azdurup, uning bilen bille yatsa, undaqta u uning toyluqini bérishi kérek, andin uni xotunluqqa alsun. 17 Lékin qizning atisi uni uninggha bergili unimisa, zina qilghuchi pak qizlarning toyluqigha barawer kélidighan kümüş pulni tarazida ölchep bersun.

18 Jaduger xotunni tirik qoymighin. ■

19 Haywan bilen jinsiy munasiwet ötküzgen herbiri jezmen ölümge mehkum qilinsun. ■

20 Kimdekim birdinbir Perwerdigardin bashqa herqandaq ilahgha qurbanliq sunsa, haram dep mutleq halaketke mehkum qilinsun. □ ■

21 Silermu Misirda musapir bolup turghanikensiler, musapir bolghan kishini héch xarlimanglar we yaki uninggha héch zulum qilmanglar. ■

22 Herqandaq tul xotun yaki yétim balini xorlimanglar. ■ 23 Sen ularni herqandaq terepte xorlisang, ular manga peryad kötürse,

Men ularning awazini choqum anglaymen;

24 shuning bilen ghezipim tutiship, silerni qilichlap öltürimen, silerning xotunliringlar tul qilinip, baliliringlar yétim bolup qalidu.

25 Eger sen Méning xelqimning ichidin sanga qoshna bolghan kembeghelge qerz bergen bolsang, uninggha jazanixorlardek muamile qilmighin; uningdin ösüm almanglar. ■

■ 22:18 Qan. 18:10,11 ■ 22:19 Law. 18:23; 20:15

□ 22:20 «mutleq halaketke mehkum qilinsun» — ibraniy tilida ««haram» qilinsun»; «haram» — «mutleq halak qilinish kérek» dégeni bildüridu. ■ 22:20 Qan. 17:2, 3, 4, 5 ■ 22:21 Law. 19:34

■ 22:22 Zek. 7:10 ■ 22:25 Law. 25:36,37; Qan. 23:18,19; Zeb. 15:5; Pend. 28:8; Ez. 18:8

²⁶ Eger sen qoshnangning chapinini görüğe alghan bolsang, kün olturmasta uninggha yandurup ber.

■ ²⁷ Chünki chapini uning birdinbir yépinchisi bolup, bedinini yapidighan kiyim shudur. U bolmisa, u némini yépinip yatidu? Bu sewebtin Manga peryad qilsa, peryadini anglaymen; chünki Men shepçetlikturmen.

²⁸ Xudagha kupurluq qilma, we xelqingning emirlirini muqaddes qarghap tillima. □ ■

²⁹ Xamingning hosulining ashqinidin we sharab-zeytun méyi kölchikingdin tashqinidin Manga hediye sunushni hayal qilmighin.

Sen oghulliringning tunjisini Manga atighin. □ ■

³⁰ Kala bilen qoyliringning tunji balilirini hem shundaq atighin; tunji bala yette kün'giche anisi bilen bille tursun; emma sekkizinchi küni uni Manga atap sun'ghin. ■

³¹ Siler Manga atalghan muqeddes kishiler bolisiler; shunga dalada yirtquch haywan teripidin boghulghan haywanning göshini yémenglar, belki uni itlarga tashlap béringlar. ■

■ **22:26** Qan. 24:12,13 □ **22:28** «Xuda(gha)» — ibranij tilida «Elohim»(gha). Bu söz bezide Xudaning wekilliri bolghan «hakimlar»ni bildüridu («Zeb.» 82-küy we izahatlarini körüng). Shunga bezi terjimilerde «hakimlar» déyilidu. ■ **22:28** Mis. 21:6, 8; Ros. 23:3, 4, 5 □ **22:29** «Xamingning hosuli ...din tashqinidin Manga hediye sunushni hayal qilmighin» — bu ayette közde tutulghini (bashqa yerliri bilen sélishturulghanda) tunji hosulni körsitidu, lékin bu ayetning özide undaq biwasite éytilmaydu. Ayetning ikkinchi qismi «tunji oghullarning Xudagha atilishi» toghruluq hem 30-ayet «charpayning tunjiliri» toghruluq bolghachqa, 29-ayetning birinchi qismi belkim «tunji hosul» toghruluq bolushi mumkin. ■ **22:29** Mis. 13:2,12 ■ **22:30** Mis. 23:19; Law. 22:27; Ez. 44:30 ■ **22:31** Law. 22:8; Ez. 44:31

23

Heqqaniyet we adilliq

¹ Yalghan gepni yaymighin we ya yalghan guwahliq béríp rezil ademge yan basmighin.

² Topqa egiship rezil ishta bolma yaki dewa-desturlarda guwahliq bergende topqa egiship heqiqetni burmilima. ³ Kembeghel dewa qilsa, uningha yan basma.■

⁴ Düşminingning kala ya éshiki ézip kétip, sanga uchrap qalsa, uni élip kélip, igisige choqum tapshurup ber. ■ ⁵ Eger sanga öch bolghanning éshiki yükni kötürelmey yükning astida yatqinini körseng, uni yademsiz tashlimay, belki uningha yadem-liship éshikini qopurushup bérishing zörür.■

⁶ Arangdiki kembeghelning dewasida adaletni burmilima.■

⁷ Herqandaq saxta ishtin özüngni néri tart; bi-gunah adem bilen heqqaniy ademni öltürmigin; chünki Men rezil ademni hergiz adil dep aqlimaymen. ⁸ Shuningdek héchqandaq para yéme; chünki para közi ochuqlarni kor qilip, heqqaniylarning sözlirini burmilaydu.■

⁹ Musapir kishilerge zulum qilma; chünki özünglar Misir zéminida musapir bolup turghan bolghachqa, musapirning rohiy halini bilisiler.■

«Shabat yili» we shabat küni

■ **23:3** Law. 19:15 ■ **23:4** Qan. 22:1, 2; Luqa 6:27; Fil. 2:4

■ **23:5** Qan. 22:4 ■ **23:6** Qan. 27:19 ■ **23:8** Qan. 16:19;

1Sam. 8:3; Pend. 19:6; Top. 7:7 ■ **23:9** Mis. 22:21; Law. 19:33;

Qan. 24:17

¹⁰ Alte yil öz yéringni térip, hosullirini al. ¹¹ Lékin yettinchi yili yerge aram bérip uni bosh qoy; xelqingning namratliri uningdin yighip yésun; ulardin ashqinini jangaldiki haywanlar yésun; shundaqla üzümzarliqing bilen zeytunzarliqingn-
imu shundaq qilghin. □ ■

¹² Alte kün ichide öz ishingni ada qilip, yettinchi künü aram élishing zörür. Buning bilen kala-éshekliring aram tapidu, dédikingning oghli bilen musapir kishimu harduqini chiqiridu. ■

¹³ Men sanga éytqinimning hemmisini köngül bölüp ada qil; bashqa ilahlarning namini tilinggha alma; bular hetta aghzinghimu chiqmisun. □ ■

Üch muhim héyt-bayram

¹⁴ Her yilda üç qétim méning üçün héyt ötküzgin.

¹⁵ Aldi bilen «pétir nan héyti»ni ötküz; sanga emr qilghinimdek Abib éyidiki békitilgen künlerde yette kün pétir nan yégin; chünki shu ayda sen Misirdin chiqqaniding. Shu héytta héchkishi aldimgha qu-ruq qol kelmisun. ■

¹⁶ Sen ejir qilip térighan étizdiki ziraitingning tunji hosulini orghanda «orma héyti»ni ötküz;

□ **23:11** «Lékin yettinchi yili yerge aram bérip uni bosh qoy;...»

— Xuda Öz xelqige shundaq emr bergeniken, elwette ulardin xewer alidu. Bu emрге baghliq wediler toghrisida «Law.» 25:1-7, 11, 12ni, bolupmu 20-22-ayetlerni körüng. ■ **23:11** Law. 25:4, 5

■ **23:12** Mis. 20:8; 31:13-17. □ **23:13** «Men sanga éytqinimning

hemmisini köngül bölüp ada qil» — ibranij tilida «Men silerge éytqinim... ada qilinglar» déyilidu. ■ **23:13** Chöl. 32:38; Ye. 23:7; Zeb. 16:4; Hosh. 2:19; Zek. 13:2

■ **23:15** Mis. 12:14,15; 13:3; 34:20; Qan. 16:16

shundaqla sen ejir singdürüp yerdin axirqi hosul-mehsulatliringni yil axirida yighqanda «hosul yighish héyti»ni ötküz.□

17 Yilda üç qétim erkekliringning hemmisi Reb Perwerdigarning huzurigha hazir bolsun.

18 Sen manga atalghan qurbanliqning qénini xémirturuch sélin'ghan nan bilen sunmighin; héyt qurbanliqining yéghini bolsa kéchiche qondurup etigichige saqlima.□

19 Zéminingdiki deslepki hosulning eng yaxshisini Perwerdigar Xudayingning öyige élip kel.

Oghlaqni anisining sütide qaynitip pishurma.□ ■

Perwerdigarning Perishtisining yollarni teyyarlishi

20 Mana, Men bir Perishtini yolda séni qoghdap, Men sanga teyyarlighan yerge élip barsun dep, aldingda yürüşke ewetimen. ■

21 Sen uning aldida özüngge agah bol, uning awazigha qulaq sal. Uning zitigha tegme; bolmisa, u itaetsizlikliringni kechürmeydu;

□ **23:16** «orma héyti» — mushu héyt yene «heptiler héyti» hem «deslepki orma héyti» depmu atilidu. «hosul-mehsulatliring» — mushu «hosul-mehsulatliring» ashliqlarni hem herxil méwe-chiwe mehsulatlirini öz ichige alidu. «hosul yighish héyti» — mushu héyt yene «kepiler héyti» depmu atilidu. □ **23:18** «qurbanliq» — bu söz adette «inaqliq qurbanliqi» yaki «teshekkur qurbanliqi»ni körsitidu.

□ **23:19** «Oghlaqni anisining sütide qaynitip pishurma» — bu emr belkim etrapniki butperes xelqlarning melum örp-aditige egeshmeslik kéreklikini körsitishi mumkin. Bu toghruluq yene «Lawiylar»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **23:19** Mis. 34:26

■ **23:20** Mis. 33:2

chünki Méning namim uningdidur. □ 22 Lékin eger sen uning awazigha qulaq sélip, Méning barliq buyrughanlirimgha emel qilsang, Men düshmenliringge düshmen, küshendiliringge küshende bolimen. ■ 23 Chünki Méning Perishtem aldingda yürüp, séni Amoriy, Hittiy, Perizziy, Qanaaniy, Hiwiy we Yebusiylarning zéminigha bashlap kiridu; Men ularni yoqitimen.

24 Sen ularning ilahlirigha bash urup ibadet qilma we yaki ular qilghandek qilma; belki ularning *butlirini* üzül-késil chéqiwet, but tüwrüklirini üzül-késil kukum-talghan qiliwet; □ 25 Lékin Xudayinglar Perwerdigarning ibaditide bolunglar. Shundaq qilsanglar U nan bilen süyüglarni beriketleydu; Men barliq késellikni aranglardin chiqirip tashlaymen. ■ 26 Buning bilen zéminigha boyidin ajrap kétidighan yaki tughmas héchbir ayal yaki charpay bolmaydu; ömrüingning künlirini toluq qilimen.■

27 Men séning aldingda wehimimni ewetimen, qaysi taipige yéqinlashsang shularni parakende qilimen; shuning bilen hemme düshmenliringni keynige yandurup qachurimen. ■ 28 Hiwiylar, Qanaaniylar we hittiylarni aldingdin qoghlap chiqiriwétishke sériq herilerni aldingda yürüşke

□ 23:21 «**özüingge agah bol**» — ibraniiy tilida «özüingge qara» («shamar») dégen péil bilen ipadilinidu. 20-ayette Perishtening ularni «qoghdıyđıghanlıqı» (ibraniiy tilida «qarayđıghanlıqı») «xamar» dégen oxshash péil bilen ipadlinidu. ■ 23:22 Yar. 12:3

□ 23:24 «**ularning butlirini üzül-késil chéqiwet,...**» — yaki «ularni (Qanaaniylarning) yoqitip,....». ■ 23:25 Mis. 15:26; Qan. 7:15

■ 23:26 Qan. 7:14 ■ 23:27 Mis. 14:24; Ye. 10:10

ewetimen. □ ■ 29 Emma zéminning Xarabiliship, dalada wehshiy haywanlar awup sanga xewp bolup qalmasliqi üçün, shu ellerni aldingdin bir yilghiche heydiwetmeymen, 30 Belki sen awup, zéminni *pütünley* miras qilip bolghuche, az-azdin heydep turimen.

31 Séning zéminingning chégrilirini Qizil Déngizdin tartip Filistiylerning déngizighiche, shuningdek chöldin tartip *Efrat* deryasighiche békitimen; chünki zéminda turuwatqanlarni heydiwétip yérini igilishing üçün, ularni qolunggha tapshurimen.

□ ■ 32 Sen ular bilen we yaki ilahliri bilen héchqandaq bir ehde tüzme. ■ 33 Ularning séni aldimda gunahqa patquzmasliqi üçün ularni zéminingda qet'iy turghuzma. Chünki mubada sen ularning ilahlirining ibaditide bolsang, bu ish sanga tuzaq bolidu.■

24

Xudaning Musaning wasitisi bilen Israil xelqi bilen muqeddes ehdini tüzüshi

1 U Musagha yene: — «Sen béríp, özüng bilen bille Harun, Nadab, Abihuni we Israillarning aqsaqalliri arisidin yetmish ademni élip, Perwerdigarning huzurigha chiqip, yiraqta turup sejde qilinglar. 2 Peqet Musala Perwerdigarning aldigha

□ **23:28** «*sériq here*» — bu isim ibraníy tilida adettiki heridin chong we téximu chaqqaq birxil herini kórsetse kérek. ■ **23:28** Qan. 7:20; Ye. 24:12 □ **23:31** «*Filistiylerning déngizi*» — «Ottura Déngiz»ni kórsitidu. ■ **23:31** Chöl. 34:3, 4 ■ **23:32** Mis. 34:12,15; Qan. 7:2 ■ **23:33** Ye. 23:13; Hak. 2:3

yéqin kelsun; bashqilar yéqin kelmisun, xelq uning bilen bille üstige chiqmisun, — dédi.

³ Musa kélip Perwerdigarning barliq sözliri bilen hökümlirini xalayıqqa dep berdi; pütkül xalayıq bir awazda: — Perwerdigarning éytqan sözlirining hemmisige emel qilimiz! — dep jawab béréshti.■

⁴ Andin Musa Perwerdigarning hemme sözini xatiriliwélip, etisi seher qopup taghning tüwide bir qurban'gahni yasap, shu yerde Israilning on ikki qebilisining sani boyiche on ikki tash tüwrükni tiklidi. ⁵ Yene Israillarning birnechche yigitlirini ewetti, ular bérip Perwerdigargha köydürme qurbanliqlar sundi, inaqliq qurbanliqi süpitide birnechche torpaqnu soyup sundi. ⁶ Andin Musa qanning yérimini qachilargha qachilidi, yene yérimini qurban'gah üstige chachti. ⁷ Andin u ehdinamini qoligha élip, xelqqe oqup berdi. Ular jawaben: — Perwerdigarning éytqinining hemmisige qulaq sélip, itaet qilimiz! — déyishti.□

⁸ Shuning bilen Musa qachilardiki qanni élip, xelqqe sépip: — Mana, bu Perwerdigar mushu sözlerning hemmisige asasen siler bilen baghligan ehdining qénidur, dédi.■

⁹ Andin kéyin Musa we Harun, Nadab we Abihu Israillarning aqsaqalliridin yetmish adem bilen bille tagh üstige chiqishti. ¹⁰ Ular shu yerde Israilning Xudasini kördi; uning ayighining astida xuddi kök yaquttin yasalghan nepis payandazdek, asman gümbizidek süpsüzük bir jisim bar idi.

■ 24:3 Mis. 19:8; 24:7; Qan. 5:27 □ 24:7 «xelqqe oqup berdi» — ibraniy tilida «xelqning qulaqlirigha oqup berdi». ■ 24:8 Ibr. 9:20; 1Pét. 1:2

□ ■ 11 Lékin u Israillarning mötiwerlirige qol tegküzmidi; ular Xudani körüp turdi hemde yepichishti.

Musaning yene Sinay téghigha chiqishi

¹² Perwerdigar Musagha: — Tagh üstige, qéshimgha chiqip shu yerde turghin. Sanga ulargha ögitishke tash taxtaylarni, yeni Men yézip qoyghan qanun-emrni bérimen, dédi.

¹³ Shuning bilen Musa qopup, Yardemchisi Yeshuani élip mangdi. Musa Xudaning téghigha chiqti. ¹⁴ U awwal aqsaqallargha: Biz yénip kelgüche mushu yerde bizni saqlap turunglar. Mana, Harun bilen xur silerning yéninglarda qalidu; eger birsining ish-dewasi chiqsa, ularning aldigha barsun, — dédi.

¹⁵ Shuning bilen Musa taghning üstige chiqti we taghni bulut qaplidi. ¹⁶ Perwerdigarning julasi Sinay téghining üstide toxtidi; bulut uni alte kün'giche qaplap turdi; yettinchi küni, Perwerdigar bulut ichidin Musani chaqirdi; ¹⁷ Perwerdigarning julasining qiyapiti Israillarning köz aldida taghning choqqisida hemmini yutquchi ottek köründi. ■ ¹⁸ Musa bulutning ichige kirip, taghning üstige chiqip ketti. Musa qiriq kéche-kündüz taghda turdi.

25

□ **24:10** «ular shu yerde Israilning Xudasini kördi» — yeni, Xudaning Özini ayan qilghanliqini kördi. ■ **24:10** Weh. 4:6

■ **24:17** Ibr. 12:29

Ibadet chédiri üçün sunulidighan hediyeler

1 Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

2 Sen Israillargha éytqin, ular Manga bir «kötürme hediye»ni keltürsun; kimning köngli hediye sunushqa xush bolsa, uningdin Manga sunulidighan «kötürme hediye»ni tapshuruwélinglar. □ ■ 3 Siler ulardin

tapshuruwalidighan kötürme hediye: — Altun, kümüş, mis, 4 kök, sösün we qizil renglik yip, kanap rext, tiwit, 5 qizil boyalghan qochqarning tériliri, délfinning tériliri, akatsiye yaghichi, □

6 chiragh üçün zeytun méyi, «mesihlesh méyi» we xushbuy üçün xushbuy dora-dermekler, 7 efod bilen «qoshén»gha ornitilidighan aq héqiq we bashqa ésil tashlar bolsun. □ ■ 8 Méning

özliri arisida makan qilishim üçün *shulardin* Manga bir muqeddes turalghuni yasisun. 9 Uni Men sanga barliq körsetmekchi bolghinimgha asasen, yeni ibadet chédirining nusxisi we barliq eswab-saymanlirining nusxisigha op'oxshash qilip yasanglar.

□ **25:2 «kötürme hediye»** — kahin yaki hediye ni sun'ghuchi Perwerdigarning aldigha ikki qollap égiz kötürüp apiridighan alahide hediye. Mushu ayette déyilgen «kötürme hediye» köpligen xelq élip kélidighan, chong kölemlik hediye bolidu. Shühbisizki, mezkur «kötürme hediye»ning herbir qismini sun'ghuchi kishi özi Xuda aldida ikki qollap kötürüp uninggha ataydu (35:22, 24). ■ **25:2**

Mis. 35:5; 1Tar. 29:3,5,9,14; Ezra 2:68; 3:5; Neh. 11:2 □ **25:5 «délfinning tériliri»** — yaki «dégiz éyiqining tériliri» yaki «borsuqning tériliri». □ **25:7 «Efod we «qoshén»** —Bular toghruluq 6-14-ayetlerge qaralsun. U jilitkidek birxil alahide kiyim bolup, ichide Xudaning kérek bolghan ishlar toghruluq yolini yaki iradisini körsitidighan «Urim» we «Tummim» dégen alahide ikki tash saqlaqliq idi. ■ **25:7** Mis. 28:4-14

Ehde sanduqi

¹⁰ Ular akatsiye yaghichidin bir sanduq yasisun. Uning uzunluqi ikki yérim gez, kengliki bir yérim gez, égzliki bir yérim gez bolsun. □ ■ ¹¹ Sen uni sap altun bilen qaplighin; ichi we sirtini altun bilen qaplap, uning üstünki qismining chörisige altundin girwek chiqar. ¹² Uninggha altundin töt halqa quydurup, töt chétiqigha békitkin. Bir teripige ikki halqa, yene bir teripige ikki halqa bolsun. □ ¹³ Sen hem akatsiye yaghichidin ikki baldaq yasap, her ikkisini altun bilen qaplighin; ¹⁴ andin sanduq ular arqiliq kötürülsun dep, baldaqlarni sanduqning ikki yénidiki halqiliridin ötküzüp qoyghin. ¹⁵ Baldaqlar hemishe sanduqtiki halqida tursun; ular uningdin chiqirilmisun. ■

¹⁶ Men sanga béridighan höküm-guwahliqni sanduqqa qoyghin. □ ■ ¹⁷ Sanduqning *yapquchi süpitide* sen altundin uzunluqi ikki yérim gez, kengliki bir yérim gez bolghan bir «kafaret texti»

□ **25:10** «akatsiye **yaghichi**» — intayin qattiq, uzun'ghiche chir-imaydighan birxil yaghachtur: «gez» — Muqeddes kitabta ishlitilgen «gez» — ademning jeynikidin barmiqining uchighiche bolghan ariliqigha (texminen 45 santimétr) barawer kélidu. ■ **25:10** Mis. 37:1; Ibr. 9:1 □ **25:12** «töt chétiqigha» — yaki «töt putigha». ■ **25:15** 1Pad. 8:8 □ **25:16** «sanga béridighan **höküm-guwahliq**» — Xuda Musagha tapshuridighan «on perz» yaki «on emr» pütülidighan ikki tash taxtayni körsitidu (31:18ni körüng). Némishqa «guwahliq» déyilidu? Chünki «on perz» Xudaning heqqaniy tebiitige guwahliq béridu. ■ **25:16** Ibr. 9:4

yasighin. □ ■ 18 Ikki k rubi altundin soqub yasighin. Ularni kafaret textining ikki teripige ornatqin. □ ■ 19 Bir k rubi bir teripige, yene bir k rubi yene bir teripige ornitish  ch n yasighin. Ikki teripidiki k rublarni kafaret texti bilan bir gewde qilinglar. □ 20 K rublar bir-birige y zlemsun, qanatlrini kafaret textining  stige k rip, qanatlrini bilan uni yapsun; k rublarning y zi kafaret textige qaritilsun.■

21 Sen kafaret textini sanduqning  stige qoyup, Men sanga b ridighan h k m-guwahliqni sanduqning ichige qoyghin. ■ 22 Men shu yerde sen bilan k r shimen; kafaret texti  stide, yeni h k m-guwahliq sanduqning  stidiki ikki k rubi otturisida turup sanga Israillargha yetk z shke tapshuridighan barliq emrlirim toghrisida s z qili-

□ 25:17 «kafaret» — (ibraniy tilida «kafar» yaki «kippur») d genning t p menisi «y pish»tin ibaret. Gunahlargha «kafaret kelt r sh» d genlik «gunahlarni y pish» d genliktur. Tewrat dewride Xuda gunahlarni waqitliq «yapatti» we shuningdek shu gunahlardan towa qilip qurbanliq kelt r gen bendilirini kech r m qilatti. Injil dewri kelgende u Mesihning qurbanliqi wasitisi bilan insanlarning gunahlrini « lip tashlaydu» («Yh.» 1:29, 36ni k r ng). Mushu yerde sanduqning yapquchini «kafaret texti» dep terjime qilduq, ch nki 22-ayette: «Men shu yerde sen bilan k r shimen; kafaret texti  stide... turup sanga ... s z qilimen» d yilidu. D mek, bu jay Xudaning olturghan bir textige oxshashtur. ■ 25:17 Mis. 37:6

□ 25:18 «K rublar» — belkim alemdeki eng k chl k we eng yuqiri derijilik perishtiler yaki mexluqlar bolushi mumkin. «Tebirler»ni we munasiwetlik s xmini k r ng. ■ 25:18 Ibr. 9:5 □ 25:19 «ikki teripidiki k rublarni kafaret texti bilan bir gewde qilinglar» — yaki «ikki teripidiki k rublar bilan kafaret texti bir p t n altundin yasalsun». ■ 25:20 Ibr. 9:5 ■ 25:21 Ibr. 9:4, 5

men.■

Shire

²³ Hem akatsiye yaghichidin uzunluqi ikki gez, kengliki bir gez, égzliki bir yérim gez bolghan bir shire yasighin. ²⁴ Uni sap altun bilen qaplap, uning üstünki qismining chörisige altundin girwek chiqar. ²⁵ Sen shirening chörisige töt ilik égzlikte bir lew yasighin; bu lewning chörisigimu altundin bir girwek chiqar. □ ²⁶ Sen u shirege altundin töt halqa yasap, bu halqilarni shirening töt burjikidiki chétiqqa ornatqin. ²⁷ Shireni kütürüşke baldaqlar ötküzülsun dep, halqilar shire léwige yéqin békitilsun. ²⁸ Baldaqlarni akatsiye yaghichidin yasap, altun bilen qaplighin; shire ular arqiliq kütürilidu.

²⁹ Shirege yandap légen, qacha-texse, piyale we «sharab hediyeliri»ni chachidighan qedehlarni yasighin; ularni sap altundin yasighin. ³⁰ Méning huzurumda turushqa sen shirege hemishe «teqdim nan»ni qoyghin.□

Chiraghdan

■ **25:22** Chöl. 7:89 □ **25:25** «égzlikte» — yaki «kenglikte». Munasiwetlik sxémini körüng. «lew» **we** «lewning **chörisige chiqirilghan girwek**» — bularning roli belkim shirening üstidiki nanlarni chüshüp kétishtin saqlashtur. □ **25:30** «teqdim **nanlar**» — ibraniiy tilida «huzuri nanlar» («Xudaning huzuridiki nanlar»). Adette jemiý on ikki parche nan qoyulatti. Bu Israillarning on ikki qebilisige wekillik qilatti. Israil kahinliri nanlarni tizip qoyush arqiliq, özlirining emgek méwilirini Perwerdigargha atashni xalaydighanliqini, bu arqiliq özliri érishken mol hosulning Perwerdigarning ata qilghanliqini étirap qilishni bildürüş idi («Law.» 24:5-6).

31 Sen hem sap altundin bir chiraghdan yasighin. U chiraghdan soqup yasalsun; chiraghdanning puti, gholi, qedehliri, ghunche we chéchekliri pütün bir altundin soqulsun.

□ ■ 32 Chiraghdanning gholining ikki yénidin alte shaxche chiqirilsun — chiraghdanning bir yénidin üç shaxche, chiraghdanning yene bir yénidin üç shaxche chiqirilsun; 33 bir yénidiki herbir shaxchide badam güli sheklide ghunchisi we chéchiki bolghan üç qedeh chiqirilsun, yene bir yénidiki herbir shaxchide badam güli sheklide ghunchisi we chéchiki bolghan üç qedeh chiqirilsun. Chiraghdan'gha chiqirilghan alte shaxchining hemmisi shundaq yasalsun. 34 Chiraghdanning *gholidin* badam güli sheklide ghunchisi we chéchiki bolghan töt qedeh chiqirilsun. □ 35 Bulardin bashqa *birinchi* ikki shaxchining astida bir ghunche, *ikkinchi* ikki shaxchining astida bir ghunche, *üchinchi* ikki shaxchining astida bir ghunche bolsun; chiraghdan'gha chiqirilghan alte shaxchining asti hemmisi shundaq bolsun. 36 Uning shu ghunchiliri hem shaxchiliri chiraghdan bilen bir gewde qilinsun — bir pütün sap altundin soqup yasalsun.

37 Sen chiraghdanning yette chirighini yasighin; chiraghtar udulgha yoruq chüshürelishi üçün üsti terepke ornitilsun. 38 Uning pilik qaychiliri bilen

□ 25:31 «chiraghdanning... **qedehliri, ghunche we chéchekliri**» — bular chiraghdan'gha chiqirilghan shu xil nusxilarni körsitidu. 32-40-ayetler we munasiwetlik sxémini körüng. ■ 25:31 Mis. 37:17 □ 25:34 «*gholidin*» — yeni gholining üstünki qismidin. 35-ayetni körüng.

küldanliri sap altundin yasalsun. ³⁹ Chiraghdan we uning barliq eswabliri bir talant sap altundin yasalsun. □ ⁴⁰ Sanga taghda ayan qilin'ghan nusxa boyiche bularni éhtiyat bilen yasighin. ■

□ **25:39** «bir **talant altun**» — belkim 4.4 kilogramche bolushi mumkin. ■ **25:40** Ros. 7:44; Ibr. 8:5

Ibadet qédirining eswabliri

«mis qurbangah»

«yoghan das»

altun qiraghdan

«teqdim nan»
qoyulidighan shire

hushbuygah

ehde sanduqi

ehde sanduqining ichi

26

Ibadet chédiri — yopuqliri

¹ Muqeddes chédirni on parche yopuqtin yasatqin; yopuqlar népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup ishlensun; uninggha kérublarning süritini chéwer qollargha nepis qilip keshtilep chiqarghuzghin. ■ ² Herbir yopuqning uzunluqi yigirme sekkiz gez, kengliki töt gez bolup, herbir yopuq oxshash chong-kichiklikte bolsun. ³ Yopuqlarning beshi bir-birige ulansun, qalghan besh yopuqmu hem bir-birige ulansun. ⁴ Sen ulap chiqilghan birinchi chong parchining eng chétidiki qismigha bir teripige renggi kök izme qadighin, shuningdek ulap chiqilghan ikkinchi chong parchining eng chétidikisining bir teripigimu hem shundaq qilghin. ⁵ Birinchi chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme qadighin, ikkinchi chong parchining eng chétidikisigimu ellik izme qadighin. Izmiler bir-birige udulmuudul bolsun. ⁶ Muqeddes chédir bir pütün bolsun üçhün altundin ellik ilghu yasap, ikki chong parche yopuqni shu ilghular bilen bir-birige tutashturghin. ⁷ Muqeddes chédirni yépush üçhün öchke tiwitidin yopuqlarni yasighin; yopuqtin on bir parche yasighin. ■ ⁸ Yopuqlarning herbirining uzunluqi ottuz gez, kengliki töt gez bolup, on bir yopuqning hemmisi oxshash chong-kichiklikte bolsun. ⁹ Yopuqlarning beshini ulap bir qilip, qalghan alte yopuqnimu ulap bir qilip, altinchi yopuqni

ikki qat qilip, chédirning aldi teripige sanggilitip qoyghin. □

¹⁰ Sen birinchi ulap chiqilghan chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme, ikkinchi ulap chiqilghan chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme qadighin. ¹¹ Sen hem mistin ellik ilghu yasap, chédir bir pütün bolsun üçün ularni izmilerge ötküzüp ikki chong parchini ulap qoyghin. ¹² Lékin yopuqning chédirning keynidin éship qalghan qismi, yeni éship qalghan yérim parchisi chédirning keyni teripide sanggilap tur-sun. ¹³ Chédir yopuqlirining chédirning boyidin artuq qismi, yeni u teripidin bir gez, bu teripidin bir gez, chédirning ikki teripidin sanggilap, uni *toluq* yap-sun. □

¹⁴ Buningdin bashqa, chédirgha qizil boyalghan qochqar térisidin yopuq yasap yapqin, andin uning üstidinmu délfín térisidin yasalghan yene bir yopuqni qaplighin.

¹⁵ Muqeddes chédirning tik taxtaylirini akatsiye yaghichidin yasap tikligin. ¹⁶ Herbir taxtayning uzunluqi on gez, kengliki bir yérim gez bolsun. ¹⁷ Herbir taxtayning ikkidin turumi bolsun, her ikki taxtay shular bilen bir-birige chétilsun;

□ **26:9 «chédirning aldi teripige sanggilitip qoyghin»** — yaki «chédirning keynige qayrip qoyghin». Munasiwetlik sxémini körüng.

□ **26:13 «chédirning ikki teripidin sanggilap, uni toluq yap-sun»** — kanap rexttin (kendir rexttin) qilin'ghan ichidiki yopuqning uzunluqi yigirme sekkiz gez bolghachqa, chédirning ikki teripige toluq yetmeytti; yopuq bilen yerning ariliqida bir gez ariliq qalatti. Öchke tiwitidin qilin'ghan yopuqning uzunluqi ottuz gez bolghachqa, chédirni toluq yapatti. Chédirning sxémilirini körüng (we munasiwetlik sxémini körüng).

chédirning barliq taxtaylirini shundaq yasighin.

¹⁸ Chédirning taxtaylirini shundaq yasighin; yigirmisini jenub terepke tikligin; ¹⁹ bu yigirme taxtayning tégige kümüshtin qiriq teglik yasighin; bir taxtayning *astidiki* ikki turumi üçhün ikkidin teglik, yene bir taxtayning ikki turumi üçhün ikkidin teglik yasighin. ²⁰ Shuningdek chédirning udul teripide, yeni shimal teripide yigirme taxtay bolsun; ²¹ bularning qiriq tegliki kümüshtin bolsun; bir taxtayning tégige ikkidin teglik, yene bir taxtayning tégige ikkidin teglik orunlashturulsun. ²² Chédirning keyni teripige, yeni gherb terepke alte taxtay yasap tikligin. ²³ Chédirning keyni teripidiki ikki bulunggha ikki taxtay yasap ornatqin. ²⁴ Bu *bulung taxtayliri* astidin üstigiche ikki qat qilinip *taxtaylarni* özara chétishtursun, üsti bir halqigha békitilsun. Her ikkisi shundaq qilinip, ikki bulunggha tiklensun. □ ²⁵ Arqa terepte sekkiz taxtay bolidu, ularning kümüshtin yasalghan on alte tegliki bolidu; bir taxtayning tégide ikki teglik, yene bir taxtayning tégide ikki teglik bolidu.

²⁶ Buningdin bashqa sen akatsiye yaghichidin baldaq yasighin; chédirning bu teripidiki taxtaylarga besh baldaqni, ²⁷ chédirning u teripidiki

□ **26:24** «...taxtayliri ... **ikki qat qilinip taxtaylarni** özara **chétishtursun**» — bulung taxtaylirining qaysi shekilde ikenlikige birnéme déyish tes. Héch bolmighanda ular keynidiki taxtaylar hem yandiki taxtaylarni bir-birige tutashturush rolini oynishi kérek; bizningche bulung taxtayliri yénidiki taxtaylarga turumliri bilen chétilishi kérek (17-ayetni körüng). Bezi alimlarning pikriche bulung taxtayliri otturisidin égilip, «üch burjeklik sizghuch shekli»de (yeni «L» sheklide) qilin'ghan bolushi mumkin. Munasiwetlik sxémini körüng.

taxtaylarga besh baldaqni, chédirning arqa teripidiki taxtaylarga, yeni gherb teripidiki taxtaylarga besh baldaqni yasighin. ²⁸ Taxtaylarning otturisdiki ottura baldaq bu tereptin u terepke yétidighan bolsun.

²⁹ Taxtaylarni altun bilen qaplap, baldaqlar ötküzüldighan halqilarni altundin yasap, baldaqlarni altun bilen qaplighin. ³⁰ Chédirni sanga taghda ayan qilin'ghan nusxa boyiche yasap tiklighin.■

³¹ Sen népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup ishlen'gen bir perde yasighin; uni chéwer qollar kérublarning süritini nepis qilip chüshürüp keshtilep chiqsun. ■

³² Uni akatsiye yaghichidin yasalghan töt xadigha ésip qoyghin. Bu xadilar altun bilen qaplansun, herbirining altun ilmiki bolsun; xadilar kümüshtin yasalghan töt teglikke ornitilsun.

³³ Perde chédir yopuqidiki ilmeklerge ésilip sangilitip qoyulsun; andin höküm-guwahliq sanduqini shu yerge keltürüp, perdining ichige élip kirgin. Shuning bilen perde siler üçün muqeddes jay bilen eng muqeddes jayning otturisdiki bir ayrima perde bolsun. ³⁴ Andin sen «kafaret texti»ni eng muqeddes jaydiki höküm-guwahliq sanduqining üstige qoyghin.

³⁵ Shire bolsa perdining téshigha orunlashturulsun; chiraghdanni shirening uduligha, chédirning jenub teripige qoyghin; shireni shimal teripige qoyghin.

³⁶ Buningdin bashqa sen chédirning kirish

éghizigha népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup ishlen'gen bir perde yasighin; u keshtichi teripidin keshtilensun. ■ ³⁷ Bu perde üçün akatsiye yaghichidin besh xada yasap, ularni altun bilen qaplighin; herbirining altun ilmiki bolsun; ularning tégige besh dane teglikni mistin quyup teyyarlatqin.

MUQEDDES IBADET CHÉDIRI — CHÉDIRNING ÖZI WE SIRTQI HOYLISI

QURBANLIQLARNI SUNUSH

Ibadet chédiri we sirtqi hoylisi

27

Qurban'gah

¹ Sen qurban'gahni akatsiye yaghichidin yasighin. Qurban'gah töt chasa bolsun; uzunluqi besh gez, kengliki besh gez, égzliki üç gez qilinsun. ■

² Uning töt burjikige qoyulidighan münggüzlirini yasighin; münggüzliri qurban'gah bilen bir gewde qilinsun. Qurban'gahni mis bilen qaplighin.

³ Qurban'gahning yagh *we külini* élishqa daslarni yasighin; uninggha xas bolghan gürjeklerni, korilarni, laxshigirlarni *we* otdanlarnimu yasighin; uning barliq eswablirini yasashqa mis ishletkin.

⁴ Qurban'gah üçün mistin bir shala yasighin; shalaning töt burjikige töt mis halqa yasap békitip qoyghin. ⁵ Shalani qurban'gahning qap bélining astidiki girwektin töwenrek turidighan qilghin, shundaqta shala qurban'gahning del otturida bolidu. □ ⁶ Qurban'gahqa ikki baldaq yasighin; ular akatsiye yaghichidin bolsun, ularni mis bilen qaplighin. ⁷ Qurban'gahni kötürgende, baldaqlar uning ikki yénida bolushi üçün, ularni halqilargha ötküzüp qoyghin. ⁸ Qurban'gahni taxtaylardin yasighin, ichi bosh bolsun; u taghda sanga ayan qilin'ghan nusxa boyiche *hünerwenler* teyyar qilsun.

■ **27:1** Mis. 38:1 □ **27:5** «shala» — barliq ayetlerdin qarighanda, shalaning funksiyisi mundaq: (1) qurban'gahning otxanisidiki otni kötürüş; (2) shalani kötürgende qurban'gahmu teng kötürülüş; shala qurban'gahning asti teripige, yene girwekning astigha qoyulghachqa, shalani kötürgende girwekke térip qurban'gahmu teng kötürületti. «Qoshumche söz»imiz hem chédirning sxémilirini körüng (munasiwetlik sxémini körüng).

Ibadet chédirining hoylisi

⁹ Muqéddes chédirning hoylisinimu yasighin. Hoylining jenubigha, yeni jenubqa yúzlen'gen teripige népiz toqulghan aq kanap rexttin perdilerni toqughin; shu teripining uzunluqi yüz gez bolsun. ■ ¹⁰ Perdilerni éshiqqa yigirme xada yasalsun; ularning tégige qoyushqa yigirme mis teglik yasalsun; xadilarning ilmiki bilen baldaqlar bolsa kúmshtin yasalsun.□

¹¹ Shuninggha oxshash shimal teripidimu uzunluqi yüz gez kélidighan perde bolsun. Perdilerni éshiqqa yigirme xada yasalsun; ularning tégige qoyushqa yigirme mis teglik yasalsun; xadilarning ilmiki bilen baldaqlar bolsa kúmshtin yasalsun.

¹² Hoylining gherb teripide uzunluqi ellik gez kélidighan perde bolsun; uning on xadisi we on tegliki bolsun.

¹³ Hoylining sherq teripi, yeni kün chiqishqa yúzlen'gen teripining kengliki ellik gez bolsun.

¹⁴ Bir teripide on besh gez kélidighan perde bolsun; uning üç xadisi bilen üç tegliki bolsun.

¹⁵ Yene bir teripide on besh gez kélidighan perde bolsun; uning üç xadisi bilen üç tegliki bolsun.

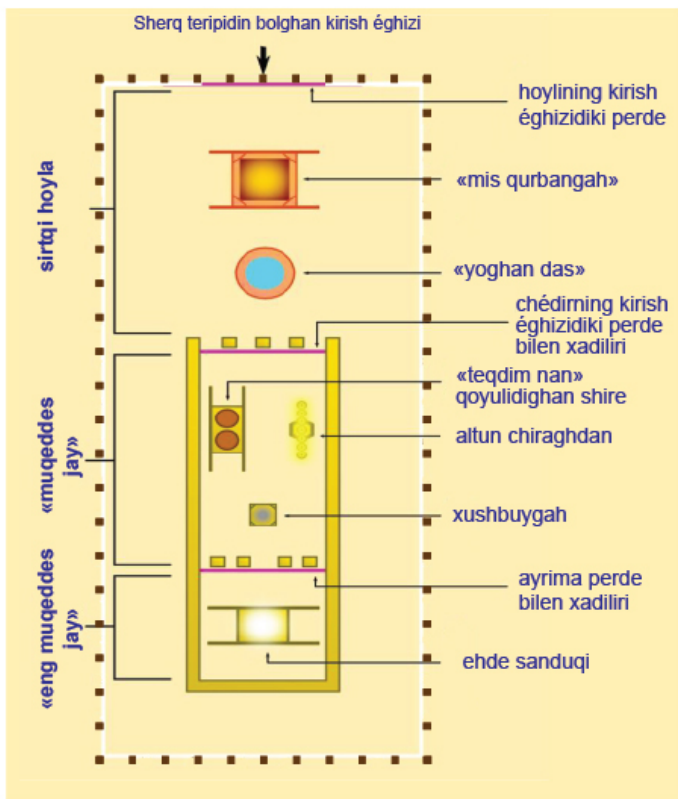
¹⁶ Hoylining kirish éghizigha yigirme gez kélidighan bir perde qoyulsun; perde népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup, keshtichi teripidin keshtilensun. Uning töt xadisi bilen töt tegliki bolsun.

■ 27:9 Mis. 38:9 □ 27:10 «baldaqlar» — ular xadilarni özara chétip turidighan tayaqchilar bolup, xadilarni muqimlashturush we perdilernimu kütürüsh rolini oynaydu (38:17ni körüng). «Baldaqlar»ning bashqa terjimiliri: «halqilar» yaki «chemberler».

¹⁷ Hoylining chörisidiki hemme xadilar kümüshtin yasalghan baldaqlar bilen bir-birige chétilsun; ularning ilmekliri kümüshtin, teglikliri mistin yasalsun. ¹⁸ Hoylining uzunluqi yüz gez, kenglik her ikki teripi ellik gez bolsun; népiz toqulghan aq kanap rexttin ishlen'gen perdining égziligi besh gez qilinsun; xadilarning teglikliri mistin yasalsun.

¹⁹ Muqeddes chédirning ish-xizmitide ishlitilidighan barliq eswab-saymanliri hemde barliq miq-qozuqliri, shundaqla hoylining barliq miq-qozuqliri mistin bolsun.

IBADET CHÉDIRI (MUQEDES CHÉDIR) («Misirdin chiqish» 25-31, 35-40-bab)

Ibadet chédiri we sirtqi hoylisi

Yéniq turidighan chiragh heqqidiki belgilime

20 — Chiraghnig hemishe yéniq turushi üçün, chiraghqa ishlitishke zeytundin soqup chiqirilghan sap mayni qéshinggha keltürüşke Israillarni buyrughin. ■ ²¹ Jamaet chédirining ichide, höküm-guwahliq sanduqining udulidiki perdining tashqirida Harun we oghulliri her kéchisi etigen'giche Perwerdigarning aldida chiraghlarning yéniq turghuzush ishida bolsun. Bu ish dewrdin-dewrgiche Israillargha ebediy bir qanun-belgilime bolsun.□

28

Kahinlarning muqeddes kiyimliri

¹ Sen Israillarning ichidin akang Harun we uning oghullirini öz qéshinggha keltürgin; ularni, yeni Harun we oghulliri Nadab, Abihu, Eliazar we Itamarlarning Méning kahinliq xizmitimde bolushi üçün yéninggha keltürgin. ■ ² Akang Harun'gha hem sherep hem güzellik üçün muqeddes kiyimlarni teyyarlighin. ³ Harunning Manga muqeddes qilinip, Méning kahinliq xizmitimde bolushi üçün, Men eqil-parasetning rohi bilen qelblirini toldurghan chéwer kishilerning her birige söz qilip, ularni alahide kiyimlarni tikishke buyrughin. ⁴ Ular tikidighan kiyimler munulardin ibaret: — bir qoshén, bir efod, bir ton, keshtilen'gen bir xalta könglek, bir selle we bir belwagh. Méning kahinliq xizmitimde bolushi

■ **27:20** Law. 24:2 □ **27:21** «Jamaet chédiri» — bu ibadet chédirigha bérilgen bashqa bir nam. ■ **28:1** Ibr. 5:4

üchün, ular akang Harun'gha we oghullirigha muqeddes kiyimlarni tiksun. □

Efodning layihilinishi

⁵ Uninggha altun we kök, sösün, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rext ishlitilsun; ⁶ efodni ular altun we kök, sösün, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rextlerni teyyarlap, chéwer qollargha nepis qilip *keshtilitip* ishletsun. ■ ⁷ Efodning ikki béshini bir-birge tutashturush üchün ikki dolisida mürilik tasma bolsun. □ ⁸ Efodning üstidin baghlaydighan, keshtilen'gen belwagh efod bilen bir pütün qilinsun we uninggha oxshash sipta ishlinip, altun we kök, sösün, qizil yiplar we népiz toqulghan aq kanap rexttin yasalsun. □ ⁹ Ikki aq héqiqni tépip, ularning üstige Israilning oghullirining namlirini oydurghin; ¹⁰ ularning namlirining altisi bir yaqutqa oyulsun, qalghan altisi bolsa yene bir yaqutqa oyulsun, hemmisi tughulush tertipi boyiche pütülsun. ¹¹ Xuddi yaqut neqishchiliri ishligendek, möhür oyulghandek Israilning oghullirining namlirini ikki yaqutqa oydurghin; ular altundin yasalghan közlükke békitilsun. ¹² Israilning oghullirigha esletme

□ **28:4** «Efod» we «qoshén» — bular we qatarliqlar toghruluq «Tebirler»ni we munasiwetlik sxémilarni körüng. «Efod» jilitige oxshaydighan bixil kiyim, «qoshén» kahinning meydisige taqilidighan meyde yanchuq bolup, üstige on ikki qebilige wekillik qilidighan on ikki qimmetlik tash békitilgen. ■ **28:6** Mis. 39:2 □ **28:7** «...ikki dolisida mürilik tasma bolsun» — munasiwetlik sxémini körüng. □ **28:8** «Efodning belwéghi» — 5-ayette tilgha élin'ghan belwagh emes. «Law.» 8:7ni körüng.

tash bolsun üçün, ikki yaqutni efodning ikki mürilik tasmisigha qadighuzghin; shundaq bolghanda, Harun Perwerdigarning aldida ularning namlirini esletme süpitide müriliride kötürüp yüridu.

13-14 Buningdin bashqa, sen altundin yene ikki közlük we sap altundin shoynidek éship étilgen ikki zenjir yasatqin; andin éshilme zenjirler közlüklerge békitilsun.□

Qoshénning yasilishi

15 «Höküm qoshéni»ni chéwer qollargha nepis qilip keshtilitip yasatqin; uni hem efodni ishligen usulda yasighan, altun we kök, sösün, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rexttin yasighin. □ ■ 16 U ikki qat, töt chasa qilinsun; uzunluqi bir ghérich, kenglikimu bir ghérich bolsun. □ 17 Uning üstige töt qatar qilip göherlerni ornatqin: — birinchi qatargha qizil yaqut, sériq göher we zumret ornitilsun; 18 ikkinchi qatargha kök qashtéshi, kök yaqut we almas ornitilsun; 19 üçinchi qatargha sösün yaqut, piroza we sösün kwarts ornitilsun; 20 tötinchi qatargha béril yaqut, aq héqiq we anartash ornitilsun; bularning hemmisi altun közlük ichige ornitilsun. 21 Bu göherler Israilning

□ 28:13-14 «yene ikki közlük» — mushu ikki közlük efodning ikki mürisige békitilgen, 9-12-ayetlerde tilgha élin'ghan ikki aq héqiq orunlashturulghan közlüklerdur. □ 28:15 «HÖKÜM qoshéni» — ichidiki «urim we tummim» dégen tashlar arqiliq Xudaning melum ish toghrisidiki iradisini yaki hökümünü sorash üçün ishli tilgen (30-ayetni körüng). ■ 28:15 Mis. 39:8 □ 28:16 «U ikki qat, töt chasa qilinsun» — démek, yanchuq sheklide.

oghullirining namlirigha wekil qilinip, ularning sanidek on ikki bolup, möhür oyghandek her-bir göherge on ikki qebilining nami birdin-birdin pütülsun.

²² Qoshén'gha shoynidek éshilgen sap altundin ikki éshilme zenjir yasighin. ²³ Qoshén'gha altundin ikki halqa étip, ikki halqini qoshénning *yuqiriqi* ikki burjikige békitkin; □ ²⁴ andin altundin éshilip yasalghan ikki zenjirni qoshénning *yuqiriqi* ikki burjikidiki halqidin ötküzüp, ²⁵ éshilgen shu zenjirlarning ikki uchini ikki közlükke békitip, *közlüklerni* efodning ikki mürilik tasmisining aldi qismigha ornatqin. ²⁶ Buningdin bashqa sen altundin ikki halqa yasap, ularni qoshénning *asti teripidiki* ikki burjikige békitkin; ular efodqa tégiship turidighan qilinip ichige qadalsun. □

²⁷ Mundin bashqa sen altundin *yene* ikki halqa yasap, ularni efodning ikki mürilik tasmisining aldi töwenki qismigha, yeni efodqa ulinidighan jaygha yéqin qilip, keshitilen'gen belwaghdin égizrek qilip békitkin. ²⁸ Qoshénning efodning keshitilen'gen belwéghidin yuqiriraq turushi, qoshénning efodtin ajrap ketmesliki üçün qoshénning halqisini kök shoyna bilen efodning halqisigha chétip qoyghin.

²⁹ Shundaq qilghanda, Harun muqeddes jaygha kirgende, höküm qoshénini taqighachqa, Israilning oghullirining namlirini esletme süpitide yürükining üstide Perwerdigarning aldida

□ **28:23** «qoshénning *yuqiriqi* ikki burjikige» — ibranij tilida «qoshénning ikki béshigha». □ **28:26** «qoshénning *asti teripidiki* ikki burjikige» — ibranij tilida «qoshénning ikki béshigha».

daim k t r p y rgen bolidu. □ 30 Harun Perwerdigarning aldigha kirgende, urim bilen tummim uning y riki  stide bolushi  ch n, bularni h k m qosh nining ichige alghin; mushundaq qilghanda, Harun Israillargha baghliq h k mlerni hemishe Perwerdigarning huzurida  z y riki  stide k t r p y rgen bolidu.□

Bash kahin kiyidighan bashqa kiyimler; bash kahinning oghullirining kiyimliri

31 Efodning ichidiki tonni p t nley k k renglik qilghin. □ ■ 32 Tonning bashqa kiyilidighan t sh ki del otturisida bolsun; uning yirtilip ketmesliki  ch n xuddi bapkar toqughandek, sawutning yaqisigha oxshash ch risige pewaz chiqirilsun. □ 33-34 Uning  tikining ch risige k k, s s n we qizil yiptin anarlarni toqup asqin hemde altun qongghuraqlarni yasap, ch risidiki anarlarning ariliqigha birdin  sip qoyghin; tonning  tikining p tk l ch risige bir altun qongghuraq, bir anar, yene bir altun qongghuraq, bir anar... b kitilsun.

□ **28:29** «qosh n» — qosh n we uning munasiwetlik tepsilatirini k r sh  ch n munasiwetlik sx mini k r ng. □ **28:30** «urim we tummim» — alahide birxil tashlar. Bu tashlar arqiliq Israil xelqi Xudadin yol sorisa bolatti. Hemde ulardin herxil jawab chiqatti; mesilen, «shundaq», «yaq» d gendek. Bezi ehwallarda h chqandaq jawab bermeslikimu mumkin (mesilen, «Hak.» 20:23, «1Sam.» 14:37, 23:2-4, 28:6, «2Sam.» 2:1 qatarliqlarni k r ng). «Urim»ning menisi «nurlar», «Tummim»ning menisi «mukemmellik» yaki «mukemmel ishlar» d genlik; l kin ularning tepsilatiri hazir bizge namelum. □ **28:31** «Efodning ichidiki ton» — ton efodning ichige kiyilidu (munasiwetlik sx mini k r ng). ■ **28:31** Mis. 39:22 □ **28:32** «sawut» — jengchining alahide kiyimi.

□ 35 Harun xizmet qilgan waqtda shu tonni kiysun; buning bilen Harun Perwerdigarning aldigha barghanda, yeni muqeddes jaygha, Perwerdigarning aldigha kirip-chiqqanda uning awazi anglinip turidu-de, u ölümdin aman qalidu.□

36 Andin kéyin sen sap altundin nepis bir otughatni yasap, uning üstige möhürge neqishlen'gendek: «Perwerdigargha muqeddes qilindi» dep oyghin; □ ■ 37 uni kök renglik yip bilen sellisige chigkin; u sellining aldi teripige taqalsun; 38 u Harunning péshaniside tursun. Buning bilen Harun Israillarning muqeddes qilib keltürgen barliq muqeddes hediylirige chaplashqan gunahlarni öz üstige élip kötüridu; hediylerning Perwerdigarning aldida qobul qilinishi üçün otughat hemishe uning péshanisige taqaqliq tursun.□

□ **28:33-34** «anarlar» — mushu «anarlar» marjandek chongluqta toqulghan bolushi kérek. □ **28:35** «Harun ... **Perwerdigarning aldigha kirip-chiqqanda qongghuraqlarning** awazi anglinip turidu-de, u ölümdin aman qalidu» — qongghuraqlarning awazliri Xudagha bash kahinning Israilgha wekillik qilidighanliqini eslitidu. □ **28:36** «otughat» — bash kiyimige taqilidighan kichik taxta yaki mensep belgisidin ibaret. ■ **28:36** Mis. 39:30 □ **28:38** «**Israillarning muqeddes qilib keltürgen barliq muqeddes hediylirige chaplashqan gunahlar**» — buning menisi: (1) Israillarning mushu hediye-qurbanliqlarni keltürüshin meqsiti (Xudaning sözige asasen) gunahini yépishtin ibarettur, shunga hediylere gunah bilen munasiwetlkitur; (2) Israillar hediye-qurbanliqlirini keltürginide keltürüsh usulida diqqetsizlikdin hediylere gunahqa chétitilip qélishi mumkin yaki hediye keltürgüchining niyetlirige melum yaman gherez chétitilishliq bolushi mumkin. Biz ikkinchi chüshenchige mayil.

³⁹ Buningdin bashqa aq kanap rexttin bir könglek toqughin, shuningdek kanap rexttin toqulghan bir selle teyyarlighin; keshtilen'gen bir belwagh yasighin.□

□ **28:39** «kanap **rexttin bir könglek toqughin**» — yaki «kanap rexttin alichipar bir xalta könglek tikkin». «keshtilen'gen **bir belwagh yasighin**» — bu belwagh efodningki emes. «Law.» 8:7ni körüng.

Bash kahin xizmette kiydigan «güzel hem shereplik» muqeddes kiyimlar («Misirdin chiqish» 28:4-43)

Bash kahinning muqeddes kiyimliri

40 Harunning oghullirigha xalta köngleklerni tikkin; ularghimu belwaghlarni teyyarla, ulargha

égiz böklernimu tikkin; bular ulargha hem sherep hem güzellik bolsun. ⁴¹ Bularning hemmisini sen akang Harun we uning oghullirigha kiydürgin; andin ularning Méning aldimda kahinliq xizmitimde bolushi üçün ularni mesihlep, Manga muqeddes qilip ayrighin.□

⁴² Ularning ewretlirining yépiq turushi üçün ulargha kanap rexttin tambal ettürgin; u béliidin yotisighiche yépip tursun. ⁴³ Harun we oghulliri jamaet chédirigha kirgende yaki muqeddes jayda xizmette bolush üçün qurban'gahqa yéqinlashqanda, ular gunahkar bolup ölüp ketmesliki üçün *tambalni* kiyiwalsun. Bu uninggha we uningdin kéyinki nesilliri üçün ebediy bir belgilime bolsun.□

29

Harun we uning oghullirining kahinliqqa ayrilishi

¹ Ularning Manga muqeddes qiliniq, kahinliq xizmitimde bolushi üçün mundaq ishni ada qilishing kérek: — sen bir yash erkek torpaq bilen ikki qochqarni talla (hemmisi béjirim bolsun) ■

² hemde pétir nan, zeytun méyi ileshtürülgen pétir

□ **28:41** «Méning aldimda kahinliq xizmitimde bolush» — bu ayettiki «aldimda kahinliq xizmitimde bolush» ibranij tilida «qolgha tutquzush» yaki «qolgha bérish» dégen söz bilen ipadilinidu. Kahinliq wezipisi asasen Xudaning qurbanliqlirini öz qoligha élish bilen bashlinatti; shunga ular qoligha héchqandaq bashqa ishlarni élishigha bolmaytti. □ **28:43** «jamaet chédirigha kirgende» — mushu yerde chédirning hoylisigha kirishni körsitidu. ■ **29:1** Law. 8:2; 9:2

toqach we zeytun méyi sürülüp mesihlen'gen pétir hemek nanlarni teyyarla, bularning hemmisini bughday unidin qilghin; □ ³ nanlarning hemmisini bir séwetke sélip, séwetni, torpaqni we ikki qochqarni bille hediye qilip keltürgin.

⁴ Sen Harun we uning oghullirini jamaet chédirining kirish éghizigha yéqin élip kélip, ularni su bilen yughin; ⁵ andin kiyimlirini élip kélip, Harun'gha xalta könglek, efod toni we efodni kiydürgin, qoshénni taqighin; andin bélige efodning keshtilen'gen belwéghini baghlighin. □ ⁶ Béshigha sellini yögep, sellige muqeddes otughatni taqap qoyghin. ⁷ Andin mesihlesh méyini élip, béshigha quyup uni mesihligin. ■

⁸ Andin sen uning oghullirini élip kélip, ulargha xalta köngleklerni kiydürgin; ⁹ ulargha, yeni Harun we uning oghullirigha belwaghlarni baghlap, égiz böklerni kiydürgin. Shuning bilen ebediy belgilime boyiche, kahinliq xizmiti ularningki bolidu; shundaq qilip, sen Harun bilen uning oghullirini Xudagha muqeddes qilip ayrip teyinligin.

¹⁰ — Sen torpaqni jamaet chédirining aldigha élip kelgin; élip kelginingde Harun bilen uning oghul-

□ **29:2** «toqach» — ibraniy tilida bu söz yaki halqisiman yaki chekküch bilen téshilgen birxil nanlarni körsitidu. □ **29:5** «efod toni» — tonning efod bilen zich munasiwéti bolghachqa, bezi yerlerde «efod toni» déyilidu. ■ **29:7** Mis. 30:25

liri qollarini torpaqning béshigha qoysun. □ ■

¹¹ Andin sen bu torpaqni Perwerdigarning aldida, jamaet chédirining kirish éghizining yénida boghuzlighin; ¹² torpaqning qénidin élip barmiqling bilen uni qurban'gahning münggüzlirige sürüp, qalghan qanning hemmisini qurban'gahning tüwige töküp quyghin. ¹³ Ich qarnini yögep turghan barliq mayni, shundaqla jigerning üstidiki chawa may, ikki börek we ularning üstidiki mayni ajritip bularni qurban'gahta köydürgin. ¹⁴ Torpaqning göshi, térisi we tézikini bolsa chédirgahning sirtigha élip chiqip, otta köydürüwetkin; bu gunah qurbanliqi bolidu. ■

¹⁵ Andin sen qochqarlarning birini élip kelgin; Harun bilen uning oghulliri qollarini qochqarning béshigha qoysun; ¹⁶ andin sen bu qochqarni boghuzlap, uning qénidin qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepkin. ■ ¹⁷ Qochqarni parchilap, uning ich qarni bilen pachaqlirini yuyup, ularni gösh parchiliri we bashning üstige qoyup, ¹⁸ pütün qochqarni qurban'gahta köydürgin. Bu Perwerdigargha atalghan köydürme qurbanliq — ot arqiliq sunulidighan, Perwerdigargha xushbuy yetküzidighan hediye bolidu. ¹⁹ Kéyin sen ikkinchi qochqarni élip kelgin; Harun we uning oghulliri qollarini qochqarning béshigha qoysun. ²⁰ Andin

□ **29:10** «qollarini **torpaqning béshigha qoysun** — Tewrat we Injil dewridimu «qollarni bashqa qoyush» qol qoyghuchilarning qol qoyulghuchi bilen bir terepte turidighanliqi yaki uning ornida bolidighanliqini bildüridu. Mushu yerde Harun we oghullirining «qollarini bashqa qoyush»i «biz mushu qurbanliqqa oxshash Xudagha mutleq atalghanmiz» dégenni bildürmekchi bolidu.

■ **29:10** Law. 1:3 ■ **29:14** Law. 4:12; Ibr. 13:11 ■ **29:16** Ibr. 9:12,19

bu qochqarni boghuzlap qénidin élip, Harunning ong quliqining yumshiqigha, uning oghullirining ong quliqining yumshiqigha, ularning ong qollirining chong barmiqi bilen ong putlirining chong barmiqigha sürkep qoyghin, qalghan qanni qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepkin.

□ ²¹ Andin qurban'gah üstidiki qandin we mesihlesh méyidin élip, Harunning üstige, uning kiyimlirige, shuningdek uning oghullirining üstige we ularning kiyimlirigimu sepkin. Shundaq qilip u we uning kiyimliri, uning oghulliri we ularning kiyimlirimu uning bilen teng Xudagha atap muqeddes qilin'ghan bolidu.

²² Andin sen qochqarning méyi, quyruq méyi, ich qarnini yögep turghan barliq may, jigerning üstidiki chawa may, ikki börek we ularning üstidiki mayni chiqar hemde ong arqa putini alghin — (chünki bu qochqar kahinliqqa tiklesh *qurbanliqigha atalghan qochqardur*) — ²³ — buningdin bashqa sen Perwerdigarning aldida qoyulghan pétir nan séwitidin bir girdini, zeytun méyi ileshtürülgen pétir toqachtin birni we pétir hemek nandin birni élip, ²⁴ bularning hemmisini Harunning qollirigha we uning oghullirining qollirigha qoyup, ularni «pulanglatma hediye» süpitide Perwerdigarning aldida pulanglatquzghin.

²⁵ Andin sen bularni ularning qolliridin tapshurup élip, Perwerdigarning aldida xushbuy chiqarsun dep, qurban'gahtiki köydürme qurbanliqning üstide qoyup köydürgin. Bu ot arqiliq Perwerdigargha

□ **29:20** «quliqining yumshiqigha» — yaki «quliqining uchigha».

sunulgan hediye bolidu.

²⁶ Sen Harunni kahinliqqa tiklesh qurbanliqigha atalghan qochqarning töshini élip «pulanglatma hediye» süpitide Perwerdigarning huzurida pulanglatqin; bu séning ülushüng bolidu.

□ ²⁷ Shuningdek, sen kahinliqqa tiklesh qurbanliqigha atalghan qochqarning «pulanglatma hediye» süpitide pulanglitilghan töshi bilen «kötürme hediye» süpitide égiz kötürüp pulanglitilghan arqa putini, yeni Harun we uning oghullirigha béghishlan'ghan shu ülushlerni «muqeddes» dep ayrip békitkin. □ ²⁸ Shuning bilen bu nersiler ebediy belgilime boyiche Israillar teripidin Harun we oghullirigha béghishlan'ghan nésiwe bolidu; chünki u kötürme hediyeur. Bular Israillar teripidin sunulidighan inaqliq qurbanliqliridin ayrip chiqilip, ularning Perwerdigargha atap «égiz kötürgen hediye»si hésablinip, «kötürme hediye» bolidu.■

²⁹ Harunning muqeddes kiyimlirige kéyin oghulliri warisliq qilidu. Ular mesihlinip, kahinliqqa teyinlen'gende shu kiyimlerni kiysun.

³⁰ Oghullirining qaysisi uning ornini bésip kahin bolsa, jamaet chédirigha kirip muqeddes jayning ichide xizmetke kirishkende, bu kiyimlerni uda yette kün kiyip yürsun.

□ **29:26** «pulanglatma hediye» — Perwerdigarning aldida égiz kötürüp alahide pulanglatqan hediyeur. «Pulanglatma hediye» adette barliq kahinlarga tewe bolidu. □ **29:27** «kötürme hediye» — kahin yaki hediyeini sun'ghan kishi Perwerdigarning aldigha ikki qollap alahide égiz kötürüp atighan hediye.

«kötürme hediye» adette qurbanliqqa mes'ul kahin'gha tewe bolidu. ■ **29:28** Law. 7:31,34; 10:14

³¹ Sen kahinliqqa tiklesh qurbanliqigha atalghan qochqarni élip, uning göshini muqeddes jayda pishurghin; □ ³² andin Harun we oghulliri qochqarning göshi bilen séwettiki nanlarni jamaet chédirining kirish éghizida yésun; ■ ³³ ular özlirining kahinliqqa teyinlinishide Xudagha atap muqeddes qilin'ghanda kafaretke ishlitilgen nersilerni yésun, lékin bular muqeddes bolghachqa, yat kishi buningdin héchnémini yémisun. □ ■ ³⁴ Eger kahinliqqa tiklesh qurbanliq göshidin yaki nandin etige azraq éship qalsa, éship qalghanni otta köydürüwet; bular muqeddes bolghachqa, héchkim uningdin yése bolmaydu.

³⁵ Sen shu teriqide Harun we uning oghulliri toghrisida buyrughinimning hemmisini beja keltürüp, uda yette kün'giche ularni kahinliqqa tiklesh wezipisini ada qilghin. ³⁶ Her küni kafaret qilinishqa gunah qurbanliqi süpitide bir torpaqni sun'ghin. Qurban'gahning özini gunahtin pak qilishqa uning üçünmu kafaret keltürgin, muqeddes qilinsun dep, uni zeytun méyi bilen mesihligin. ³⁷ Yette kün'giche sen qurban'gah üçün kafaret keltürüp, uni muqeddes qilghin. Buning bilen u «eng muqeddes nersilerning biri» hésablinidu; uninggha tegken hemme nerse

□ **29:31** «muqeddes jay» — mushu yerde ibadet chédirning hoylisini körsitidu («Law.» 8:31ni körüng). «pishurghin» — yaki «qaynatqin». ■ **29:32** Law. 8:31; 24:9 □ **29:33** «yat kishi» — mushu yerde kahin bolmighan kishini körsitidu. ■ **29:33** Law. 10:14; Mat. 12:4

muqeddes hésablinidu.□

Kündilik qurbanliq toghrisida

³⁸ Mana, qurban'gahta hemishe sunidighanliring munular: — her küni bir yashliq ikki qoza qurbanliq qilinsun. ■ ³⁹ Birini etigende, yene birini gugumda qurbanliq qilip sun'ghin. □

⁴⁰ Birinchi qoza bilen birge zeytun méyidin bir hinning töttin biri ileshtürülgen bughday unidin *efahning* ondin biri we yene sharab hediyesi süpitide töttin bir hin sharab qushup sunulsun.

□ ⁴¹ Ikkinchi qozini gugumda sun'ghin; uni etigenlik qurbanliqningkidek, xushbuy bolushi üçhün ot arqiliq Perwerdigargha atalghan qurbanliq süpitide ashliq hediye we sharab hediye bilen qoshup sun'ghin. ⁴² Shu teriqide bu köydürme qurbanliq nesildin-nesilge jamaet chédirining kirish éghizida Perwerdigarning huzurida ötküzülüp daimliq qurbanliq bolsun; Men *Perwerdigar* shu yerde siler bilen körüshüp,

□ **29:37** «Buning **bilen u** «eng muqeddes nersilerning biri» hésablinidu; **uninggha tegken hemme nerse muqeddes hésablinidu**» — muqeddes chédiridiki barliq jabduqlar «eng muqeddes» we «muqeddes» dep bölünidu. «Eng muqeddes» bolghanlarga tegkenler shu munasiwet bilen alahide «Xudaningki» dep hésablinatti (30:29, «Law.» 6:18, 27, «Ez.» 46:20nimu körüng). Adette shundaq qilghan kishiler ölümge mehkum qilinishi kérek idi; lékin panah izdigenler qurban'gahning münggüzlirini tutsa bolatti («1Pad.» 1:50ni körüng). ■ **29:38** Chöl. 28:3

□ **29:39** «gugumda» — ibraniy tilida «ikki kech ariliqida» dégen söz bilen ipadilinidu — démek, kün pétiwatqan chaghdin qarangghu chüshküche bolghan ariliqtiki waqit. □ **29:40** «bir *efah*» — texminen 2 küre yaki 22 litr. Bir hin texminen 3.6 litr.

sen bilan sözlishimen. ⁴³ Shuningdek Men shu yerde Israillar bilan uchrishimen, shuning bilan u jay Méning shan-sheripim bilan muqeddes qilinidu. ⁴⁴ Men jamaet chédiri bilan qurban'gahni Özümge atap muqeddes qilimen; Harun we uning oghullirininu Özümge kahinliq xizmette bolushqa ayrip muqeddes qilimen. ⁴⁵ Shundaq qilip Men Israillarning arisida makan qilip, ularning Xudasi bolimen. ■ ⁴⁶ U waqitta ular Méning ularning arisida makan qilishim üçün ularni Misir zéminidin chiqirip kelgen Xudasi Perwerdigar ikenlikimni bilidu; Men ularning Xudasi Perwerdigardurmen.

30

Xushbuygah

¹ Sen yene xushbuy yandurush üçün bir xushbuygahni yasatqin; uni akatsiye yaghichidin teyyarlighin. □ ■ ² U töt chasa, uzunluqi bir gez, kengliki bir gez, égzliki ikki gez bolsun. Uning *töt burjigidiki* münggüzler uning bilan bir pütün qilip yasalsun. ³ Sen uni, yeni uning üstini, töt etrapini hem münggüzlerini sap altun bilan qaplatqin; uning üsti qismining chörisige altundin girwek chiqarghin. ⁴ Uninggha altundin ikki halqa yasap, uning girwikining astigha békitkin;

■ **29:45** Mis. 25:8; Law. 26:12; Zeb. 78:60; Zek. 2:14; 2Kor. 6:16; Weh. 21:3 □ **30:1** «Xushbuygah» — munasiwetlik sxémini körüng. ■ **30:1** Mis. 37:25

ularni ikki yénigha udulmu'udul békitkin. Xushbuygahni kótüridighan ikki baldaqni sélish üçün bularni xushbuygahning ikki teripige orunlasturghin. □ ⁵ Baldaqirini akatsiye yaghichidin yasap, altun bilen qaplighin.

⁶ Xushbuygahni höküm-guwahliq sanduqining udulidiki perdining sirtigha, yeni Men sen bilen körishidighan jay bolghan höküm-guwahliq sanduqining üstidiki kafaret textining uduligha qoyghin.

⁷ Harun shuning üstide ésil xushbuy etirni yandursun; her küni etigenliki chiraghlarni perligili kelgende, xushbuylarni yandursun. ■ ⁸ Shuningdek Harun gugumda chiraghlarni tizip yaqqanda, xushbuy yandursun. Shundaq qilip Perwerdigarning aldida nesildin-nesilge xushbuy hemishe öchürülmey yéniq bolidu. □

⁹ Siler uning üstide ne héchqandaq gheyriy xushbuy yandurmanglar, ne köydürme qurbanliq ne ashliq hediye sunmanglar, shundaqla uning üstige héchqandaq sharab hediyeni tökmenglar.

¹⁰ Her yilda Harun bir qétim *xushbuygahning* münggüzlirige kafaret keltürsun; her qétim kafaret keltüridighan gunah qurbanliqining qéni bilen uning üçün kafaret keltürsun. Nesildin-nesilge shundaq qilinglar; bu *xushbuygah*

□ **30:4** «*ikki yénigha*» — yaki «*ikki burjikige*». Munasiwetlik sxémini körüng. ■ **30:7** 1Sam. 3:3 □ **30:8** «*gugumda*»

— 12:7diki izahatni körüng. «*chiraghlarni tizip yaqqanda*» — chiraghlar daim yéniq turidu, asasen öchürülmeydu (27:20, «Law.» 24:2ni körüng). Mushu söz belkim chiraghdanning üstidiki yette qedehni bir-birlep chüshürüp, zeytun méyini quyup andin qaytidin yandurushni bildürüshi mumkin.

Perwerdigargha «eng muqeddes» hésablinidighan nersilerning qataridindur.

Sanaqtin ötküzülgende tapshurulidighan kafaret puli

¹¹ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

¹² Sen Israillarning sanini éniqlash üçün ularni sanighiningda, ularning sanilishi wejidin arisigha balayi’apet kelmesliki üçün, ularni sanighiningda herbir adem öz jéni üçün Perwerdigargha kafaret puli tapshursun. □ ■

¹³ Royxetke élinip, sanaqtin ötkenlerning hemmisi bérishi kérek bolghini shuki, herbiri muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche yérim shekel bersun (bir shekel yigirme gerahqa barawer kélidu). Bu yérim shekel Perwerdigargha

□ **30:12** «ularni sanighiningda herbir adem öz jéni üçün Perwerdigargha kafaret puli tapshursun» — Némishqa sanaqtin ötküzülüş wejidin kafaret keltürüshi kérek? Xelqning sanini éniqlashtin ikki xil gunah peyda bolushi mumkin: (1) Israil xelqi özlirining köplükini bilip, tekebburliship kétishi mumkin; (2) qiyinchiliqqa duch kelgende, ular Xudagha tayanmay, belki öz küch-quдрitige tayinishi mumkin idi. Israillardin bu pulni élish ulargha özlirining gunahliq tebiiti toghruluq agahlandurushtin ibret idi; derweqe bu pul muqeddes chédirda ulargha kafaret keltürüşke kahinlar terepidin ötküzüldighan xizmette ishilitetti (16-ayet). Xudaning buyruqi bolmisa xelqni sanaqtin ötküzüşke qetiy bolmaytti (mesilen, «1Tar.» 21:1-5ni körüng). ■ **30:12** Chöl. 1:2

«kötürme hediye» bolidu. □ ■ 14 Royxetke élinip, sanaqtin ötkenler, yeni yigirme yash yaki uningdin chonglarning herbiri Perwerdigargha shu «kötürme hediye»ni bersun. ¹⁵ Öz jéninglarga kafaret keltürüş üçün Perwerdigargha kötürme hediye bergininglarda bay kishi yérim shekeldin artuq bermisun, kembeghel kishimu yérim shekeldin kem bermisun. ¹⁶ Sen Israillardin shu kafaret pulini tapshurup élip, jamaet chédirining xizmitige béghishlap ishletkin; u pul Israillargha Perwerdigarning huzurida esletme süpitide jéninglarga kafaret keltüridighan bolidu. ■

Yuyunush dési, yeni «paklinish dési»

¹⁷ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

¹⁸ Sen yuyunushqa ishlitishke mistin *yoghan* bir das we uninggha mistin bir teglik yasatqin; uni jamaet chédiri bilen qurban'gahning otturisigha orunlashturup, ichige su toshturup qoyghin.

¹⁹ Harun bilen uning oghulliri uningdiki su bilen put-qollirini yusun. ²⁰ Ular jamaet chédirigha kirgende ölmesliki üçün su bilen özini yuyushi kérek; ular xizmet qilish üçün, qurban'gahqa yéqin bérip Perwerdigargha ot arqiliq atilidighan qurbanliq sunmaqchi bolghinidimu, shundaq qilsun. ²¹ Ular ölmesliki üçün put-qollirini yusun;

□ **30:13** «muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche» — «shekel» kümüşning ölchimi bolup, adette 11.4 gramgha barawer bolushi mumkin. «Muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki» shübhisizki, pütkül el üçün özgermes ölchem bolsun dep, muqeddes jayda saqlan'ghan muqim békitilgen birnechche xil ölchem birliki bolsa kérek. ■ **30:13** Law. 27:25; Chöl. 3:47; Ez. 45:12 ■ **30:16** Mis. 38:25

bu ish ulargha, yeni özi we uning nesilliri üçhün ewladtin ewladqiche ebediy bir belgilime bolidu.

Ibadet qédirining eswabliri

«mis qurbangah»

«yoghan das»

altun qiraghdan

«teqdim nan»
qoyulidighan shire

hushbuygah

ehde sanduqi

ehde sanduqining ichi

Muqeddes may teyyarlash yoli

22 Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

23 Sen hemmidin ésil xushbuy dora-dermeklerdin teyyarla, yeni murmekki suyuqluqidin besh yüz shekel, darchindin ikki yüz ellik shekel, égirdin ikki yüz ellik shekel, □ 24 qowzaqdarchindin besh yüz shekel élip (bu ölchemler muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche bolsun) we zeytun méyidinmu bir hin teyyarla; □ 25 bu dora-dermekler bilan mesih qilish üçün bir muqeddes may — etirchi chiqarghandek bir xushbuy may chiqarghuzghin. Bu «muqeddes mesihlesh méyi» bolidu.

26 Sen uning bilen jamaet chédirini, höküm-guwahliq sanduqini, 27 shire we uning barliq qacha-quchilirini, chiraghdan we uning eswablrini, xushbuygahni, 28 köydürme qurbanliq qurban'gahi we uning eswablrini, yuyunush dési we uning teglikini mesihligin; 29 sen shu tarzde ularni «eng muqeddes nersiler» qatarida muqeddes qilghin. Ulargha tegken herqandaq nersimu «muqeddes» hésablinidu.□

30 Harun bilen uning oghullirini bolsa Manga kahinliq xizmette bolushi üçün mesihlep muqeddes qilghin. 31 Israillargha söz qilip mundaq éytqin: — Bu may ewladtin ewladqiche Manga atalghan muqeddes mesihlesh méyi bolidu.

□ 30:23 «500 shekel» — texminen 6 kilogram. □ 30:24 «bir hin» — texminen 3.6 litr. □ 30:29 «eng muqeddes nersiler» we «muqeddes» — muqeddes chédirdiki barliq jabduqlar «eng muqeddes» we «muqeddes» dep bölínidu. «eng muqeddes» bolghanlarga tegkenler shu munasiwet bilen alahide «Xudaningki» dep hésablinatti (30:29, «Law.» 6:18, 27, «Ez.» 46:20nimu körüng).

³² Uni ademning bedinige quysa bolmaydu; shuningdek uninggha oxshaydighan yaki terkibi oxshishidighan héchqandaq maylarni yasimanglar. U muqeddes bolghini üçün silergimu muqeddes bolushi kérek. □ ³³ Kimki terkibi shuninggha oxshaydighan may tengshise, yaki uni élip yat birsige sürse, u öz xelqi arisidin üzüp tashlinidu.□

Xushbuy yasash usuli

³⁴ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: — Sen xushbuy dora-dermekler, yeni xushbuy yélim, déngiz qululisi méyi, aq déwirqay we sap mestiki teyyarlighin. Bularning hemmisi oxshash miqdarda bolsun; □ ³⁵ Xuddi etirchi may chiqarghan'gha oxshash, ularni tengshep xushbuy yasighin; u tuzlan'ghan, sap we muqeddes puraqliq etir bolidu. ³⁶ Sen uningdin azraq élip, talqandek obdan ézip, jamaet chédiridiki höküm-guwahliq *sanduqining* uduligha, yeni

□ **30:32** «ademning **bedinige**» — ibraniy tilida «ademning etlirige». «**muqeddes mesihlesh méyi** ademning bedinige quysa bolmaydu» — bezi alimlar buni «kahinlardin bashqilargha quysa bolmaydu» dep chüshinidu. Lékin «Zebur» 132:2ge qarighanda, mesihlesh méyi kahinlarni mesihlep quyulghanda ularning bedinige tegmey, belki bash kiyimdin éqip saqaldin ötüp kiyim-kécheklirige chüshetti. □ **30:33** «**Kimki... yat birsige sürse,...**» — démek, kahinlardin bashqilarning üstige. «**u öz xelqi arisidin üzüp tashlinidu**» — 19:12diki izahatni körüng. □ **30:34** «**déngiz qululisi méyi**» — yaki «oniqa» yaki namelum birxil ösümlükning yélimi. «**aq déwirqay**» — yaki «galbanum». Buning puriqi achchiq bolsimu, dorilargha ileshtürülgende ularning köyüş waqtini uzartidu we ularni téximu xush puraqliq qilidu.

Men siler bilen körüşidighan jayning aldigha qoyghin. Bu silerge Perwerdigargha atalghan «eng muqeddes nersiler» qatarida hésablansun.

³⁷ Siler yasighan bu xushbuyning rétsépi bilen özünglarchimu oxshash bir xushbuyni yasiwal-sanglar bolmaydu. U sanga nisbeten éytqanda Perwerdigargha xas qilin'ghan muqeddes bolidu.

³⁸ Kimki uning puriqini purap huzurlinish üçün uninggha oxshap kétidighan herqandaq bir xush-buyni yasisa, u öz xelqi arisidin üzüp tashlansun.

31

Ibadet jayini yasighuchi ustilarning tallinishi

¹ Perwerdigar Xuda Musagha mundaq dédi: —

² Mana, Men Özüm Yehuda qebilisidin bolghan Xurning newrisi, urining oghli Bezalelni ismini atap chaqirdim; □ ■ ³ uni Xudaning Rohi bilen toldurup, uninggha danaliq, eqil-paraset, ilim-hékmet igilitip, uni hertürlük ishni qilishqa qabiliyetlik qilip, ⁴ türlük-türlük hünerlerni qilalaydighan, yeni altun, kümüş we mis ishlini qilalaydighan, ⁵ yaqutlarni késip-oyalaydighan, ularni zinnet buyumlrigha ornitalaydighan, yaghachlarga neqish chiqiralaydighan, herxil hüner ishlini qamlashturalaydighan qildim.

□ **31:2** «ismini **atap chaqirdim**» — mushu sözler Xudaning melum bir kishini melum muhim bir ish üçün alahide tallap chaqirghanliqini körsitidu. «Yesh.» 45:3, 4ni körüng. «Bezalel» — menisi «Xudaning sayiside» yaki «Xudaning bashpanahida».

■ **31:2** Mis. 35:30; 1Tar. 2:20

⁶ Shuningdek mana, Men yene Dan qebilisidin Ahisamaqning oghli Oholiyabni uninggha yaremchilikke teyinlidim, shundaqla Men sanga buyrughan hemme nersilerni yasisun dep, barliq pem-parasetlik kishikerning könglige téximu eqil-paraset ata qildim; ⁷ shuning bilen ular jamaet chédirini, höküm-guwahliq sanduqini, uning üstidiki kafaret textini, chédirining hemme eswablrini, ⁸ shire bilen uning qacha-quchilirini, sap altundin yasilidighan chiraghdan bilen uning barliq eswablrini, xushbuygahni, ⁹ köydürme qurbanliq qurban'gahi bilen uning barliq eswablrini, yuyush dési bilen uning teglikini yasiyalaydighan, ¹⁰ xizmet kiyimliri, yeni kahinliq xizmitide kiyilidighan, Harun kahinning muqeddes kiyimliri we uning oghullirining kahinliq kiyimlirini toquyalaydighan, □ ¹¹ mesihlesh méyi we muqeddes jaygha teyyarlinidighan ésil dora-dermeklerdin xushbuyni yasiyalaydighan boldi. Men sanga emr qilghinim boyiche ular barliq ishni beja keltüridu.

Shabat küni, yeni «dem élish küni»ni tutush kérek

¹² Perwerdigar Musagha emr qilip mundaq dédi:

¹³ Sen Israillargha emr qilip ulargha: — «Siler Méning shabat künlirimni choqum tutunglar; chünki bular silerning özünglarni pak-muqeddes qilghuchining Men Perwerdigar ikenlikini bilishinglar üçün Men bilen silerning otturanglardiki bir nishane-belge bolidu.

□ **31:10** «xizmet kiyimliri» — yaki «kahinliq xizmet kiyimliri».

¹⁴ Shabat küni silerge muqeddes qilib békitilgini üçün, uni tutunglar; kimki uni buzsa, ölüm jazasigha tartilmisa bolmaydu; berheq, kimki u künide herqandaq ishni qilsa, öz xelqi arisidin üzüp tashlansun. ■ ¹⁵ Alte kün ichide ish qilinsun; lékin yettinchi küni Perwerdigargha atalghan muqeddes kün bolup, aram alidighan shabat küni bolidu; kimki shabat künide birer ish qilsa, ölüm jazasigha tartilmisa bolmaydu. ¹⁶ Israillar shabat künini tutushi kérek; ular ebediy ehde süpitide uni ewladtin ewladqiche tutsun. ¹⁷ Bu Men bilen Israillarning otturisida ebediy bir nishane-belge bolidu; chünki Perwerdigar alte kün ichide asman bilen zéminni yaritip, yettinchi künide aram élip rahet tapqanidi», — dégin.■

¹⁸ Xuda Sinay téghida Musagha bu sözlerni qilib bolghandin keyin, ikki höküm-guwahliq taxtiyini uninggha tapshurdi. Taxtaylar tashtin bolup, *sözler* Xudaning barmiqi bilen ulargha pütülgenidi.■

32

Altun Mozaygha choqunush gunahi

¹ Xelq Musaning taghdin chüshmey hayal bolup qalghinini körüp, Harunning qéshigha yighilip uninggha: — Sen qopup, bizge aldimizda yol bashlap mangidighan bir ilah yasap bergin! Chünki bizni Misir zéminidin chiqirip kelgen Musa dégen héliqi

■ **31:14** Mis. 20:8; Qan. 5:12; Ez. 20:12 ■ **31:17** Yar. 1:31; 2:2, 3; Mis. 20:11 ■ **31:18** Mis. 32:16

kishige néme bolup ketkenlikini bilmeymiz, — déyishti.■

² Harun ulargha: — Xotunliringlar bilen oghul-qizliringlarning qulaqliridiki altun zire halqilarni chiqirip, méning qéshimgha élip kélinglar, dédi.

³ Shuning bilen pütkül xelq öz qulaqliridiki altun zire halqilarni chiqirip Harunning qéshigha élip keldi. ⁴ U bularni ularning qolidin élip, iskiné bilen quyma bir mozayni yasatquzdi. Shuning bilen ular: — Ey Israil, séni Misir zéminidin chiqirip kelgen Xudayinglar mana budur! — déyishti.

⁵ Harun uni körüp uning aldida bir qurban'gahni yasitip andin: «Ete Perwerdigar üçhün bir héyt ötküzüliidu», dep élan qildi.

⁶ Etisi ular seher qopup, köydürme qurbanliqlarni sunup, inaqliq qurbanliqlirininimu keltürdi; andin xalayıq olturup yep-ichishti, qopup eysh-ishret qilishti.□ ■

⁷ Shu chaghda Perwerdigar Musagha: — Ornungdin tur, tézdin peske chüshkin! Chünki sen Misir zéminidin chiqirip kelgen xelqing buzuqchiliqqa bérilip ketti. ■ ⁸ Men ulargha buyrughan yoldin shunche tézla chetnep, özliri üçhün bir quyma mozayni yasap, uninggha choqunup qurbanliq keltürüshti hemde: «Ey Israil, séni Misir zéminidin chiqirip kelgen Xudaying mana shudur!», déyishti, — dédi.■

⁹ Andin Perwerdigar Musagha: — Mana, bu xelqni körüp qoydum; mana, ular derweqe boyni

■ **32:1** Ros. 7:40 □ **32:6** «qopup eysh-ishret qilishti» — yaki «qopup ussul oynighili turdi». ■ **32:6** 1Kor. 10:7 ■ **32:7** Qan. 32:5 ■ **32:8** 1Pad. 12:28

qattiq bir xelqtur. ■ 10 Emdi Méni tosmá, Men ghezep otumni ularning üstige chüshürüp, ularni yutuwétimen; andin séni ulugh bir el qilimen, — dédi.□

11 Lékin Musa Xudasi Perwerdigardin ötünüp iltija qilip mundaq dédi: — Ey Perwerdigar, némishqa sen ghezep otungni Özüng zor qudret we küchlük qol bilen Misir zéminidin chiqirip kelgen xelqingning üstige chüshürisen? ■ 12 Misirliqlar mazaq qilip: — Ularning béshigha bala chüshürüsh üçün, ularni taghlarning üstide öltürüp yer yüzidin yoqitish üçün, *ularning Xudasi* ularni élip ketti, — déyishsunmu? Öz otluq ghezippingdin yénip, Öz xelqingge balayi'apet keltürüsh niyitingdin yan'ghaysen! ■ 13 Öz qulliring Ibrahim, Ishaq we Israilni yad qilghin; Sen ulargha qesem bilen wede qilip: «Neslinglarni asmandiki yultuzlardek awutimen, Özüm uning toghrisida sözligen mushu zéminning hemmisini neslinglarga bérimen, ular uninggha menggü igidarchiliq qilidighan bolidu» dégenidinghu, — dédi.□ ■

14 Shuning bilen Perwerdigar Öz xelqining üstige: «Balayi'apet chüshürimen» dégen niyitidin yandi.

15 Musa keynige burulup, ikki höküm-guwahliq tax-tiyini qoligha élip taghdin chüshti. Taxtaylarning ikki teripige sözler pütülgenidi; u yüzigimu, bu

■ 32:9 Mis. 33:3; Qan. 9:6,13; Yesh. 48:4; Yer. 5:3; Hosh. 4:16

□ 32:10 «Méni tosmá» — yaki «méni qoyup ber». ■ 32:11 Zeb. 106:19-23 ■ 32:12 Chöl. 14:13-19. □ 32:13 «... **Ibrahim,**

Ishaq we Israilni yad qilghin» — oqurmenlarning éside bolsunki, Yaqupning ikkinchi ismi «Israil» idi. ■ 32:13 Yar. 12:7; 13:15; 15:18; 26:4; 28:13; Qan. 34:4

yüzigimu pütüklük idi. ¹⁶ Bu taxtaylar bolsa Xudaning Özining yasighini, pütülgenliri bolsa Xudaning Özining pütkini idi, u taxtaylarga oyulghanidi. ■

¹⁷ Yeshua xelqning kötürgen chuqan-sürenlirini, warqirashlirini anglap Musagha: — Chédirgahdin jengning xitabi chiqiwatidu, dédi.

¹⁸ Lékin u jawab bérip: — Angliniwatqan awaz ne nusret tentenisi emes, ne meghlubiyetning peryadi emes, belki naxsha-küy sadasi! — dédi.

¹⁹ Musa chédirgahgha yéqin kélip, mozayni we jamatning ussulgha chüshüp ketkenlikini körüp shundaq derghezep boldiki, taxtaylarni qolidin tashlap taghning tüwide chéqiwetti. ■ ²⁰ Andin ular yasighan mozayni otqa sélip köydürüp, uni yanjip kukum-talqan qilip, su üstige chéchip Israillarni ichishke mejburlidi. ■

²¹ Andin Musa Harun'gha: Sen ularni shunche éghir gunahqa patquzghudek, mushu xelq sanga néme qildi? — dédi.

²² Harun jawab bérip: — Xojamning ghezepachchiqi tutashmighay! Bu xelqning qandaq ikenlikini, ularning zezillikke mayil ikenlikini obdan bilisen. ■ ²³ Ular manga: — «Bizge aldimizda yol bashlap mangidighan bir ilahni yasap bergin; chünki bizni Misir zéminidin chiqirip kelgen Musa dégen shu ademge néme bolghinini bilmeymiz», dédi. ²⁴ Men ulargha: «Kimde altun bolsa shuni chiqirip bersun» désem, ular manga tapshurup berdi; men uni otqa tashliwidim, mana, bu mozay

■ 32:16 Mis. 31:18; Qan. 9:10 ■ 32:19 Qan. 9:17 ■ 32:20 Qan. 9:21 ■ 32:22 1Yuh. 5:19

chiqti, — dédi.□

²⁵ Musa xelqning qandaqsige tizginsiz bolup ketkenlikini kördi; chunki Harun ularni dushmanlirining aldida mesxire obyékti bolushqa öz meylige qoyuwetkenidi. ²⁶ Musa chédirgahning kirish éghizigha bérip, shu yerde turup: — Kimki Perwerdigarning teripide bolsa méning yéningha kelsun! — dédi. Shuni déwidi, Lawiylarning hemmisi uning qéshigha yighildi.

²⁷ U ulargha: — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Herbir kishi öz qilichini yanpishigha ésip, chédirgahning ichige kirip, bu chétidin u chétigiche kézip yürüp, herbiri öz qérindishini, öz dost-buradirini, öz qoshnisini óltürsun!» — dédi.□

²⁸ Shuning bilen Lawiylar Musaning buyrughini boyiche ish kördi; shu küni xelqning ichidin üç ming kishi óltürüldi.

²⁹ Andin Musa: — Herbiringlar бүгүн özünglarni Perwerdigargha xas bolushqa atidinglar; chunki herbiringlar hetta öz oghlunglar hem qérindishinglarnimu ayimidinglar; shuning bilen бүгүн bext-beriketni üstünglarcha chüshürdunglar, dédi.□

³⁰ Etisi Musa xelqqa söz qilip: — Siler derweqe nahayiti éghir bir gunah sadir qildinglar. Emdi mana, men Perwerdigarning aldigha chiqimen; gunahinglar üçün kafaret keltüreleyemnikin, —

□ **32:24** «chiqirip bersun» — ibranij tilida «üzüp bersun».

□ **32:27** «bu chétidin u chétigiche» — ibranij tilida «bu kirish éghizidin u kirish éghizigha».

□ **32:29** «Perwerdigargha xas bolushqa atidinglar» — ibranij tilida «Perwerdigar üçün qol-liringlarni toldurunglar» — démek, ular özlirini uning xizmitige béghishlidi.

dédi.

³¹ Shuning bilan Musa Perwerdigarning aldigha yénip béríp: — Hey...! Bu xelq derweqe éghir bir gunah sadir qilip, özlirige altundin ilahlarni yasaptu! ³² Lékin emdi Sen ularning gunahini epu qilishqa unighaysen..., unimisang, ismimni Özüng yazghan deptiringdin öchürüwetkin! — dédi.

³³ Perwerdigar Musagha jawab béríp: — Kimki Méning aldimda gunah qilghan bolsa, uning étini Öz deptirimdin öchürüwétimen.

³⁴ Emdi sen béríp, Men sanga éytqan jaygha xelqni bashlap barghin. Mana, Méning Perisstem aldingda mangidu. Lékin ulargha jaza béridighan künüm kelgende, ulargha gunahi üçün jaza bérimen, dédi.□

³⁵ Bu sözdin kéyin Perwerdigar xelqning Harunning qoli bilen mozayni quydurup yasatqini üçün ularni waba bilen jazalidi.

33

Perwerdigarning Israillarni Sinay téghidin kétishke buyrushu

¹ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: — Sen ornungdin turup, özüng Misir zéminidin élip kelgen xelq bilen bille mushu yerdin kétíp: «Men séning neslingge uni bérimen» dep qesem qilip Ibrahimgha, Ishaqqa we Yaqupqa wede qilghan

□ **32:34** «ulargha jaza béridighan künüm» — ibraniy tilida «Men ularni yoqlighan künide». «Xudaning yoqlishi» — U yéqin kélip jazasini chüshüridu yaki bolmisa bext-berikitini keltüridu. «Tebirler»nimu körüng.

zémín'gha barghin. ■ ² Shuning bilen séning aldingda bir Perishte ewetip, Qanaaniy, Amoriy, Hittiy, Perizziylarni, Hiwiy bilen Yebusiylarni heydep chiqirip, □ ³ séni sût bilen hesel éqip turidighan zémín'gha keltürimen. Chünki siler boyni qattiq bir xelq bolghachqa, yolda silerni halak qiliwetmeslikim üçhün, Özüm silerning aranglarda bolup, shu zémín'gha bille chiqmaymen, — dédi. □ ■

⁴ Xalayıq bu qattiq sözni anglap, qayghugha chömüp héchqaysisi öz zibu-zinnetlirini taqimidi.

⁵ Chünki Perwerdigar Musagha söz qilip: — Sen bérıp Israillargha: «*Perwerdigar*: — Siler boyni qattiq bir xelq ikensiler; eger Men Perwerdigar aranglarga chiqip bir deqiqila tursam, silerni yoqitiwetken bolattim. Emdi siler özünglardiki zibu-zinnetlerni éliwétinglar; shu chaghda Men silerge néme qilidighinimni bilimen, dédi», dep éytqin, — dégenidi.

⁶ Shunga Israillar Horeb téghidin ayrilipla zibu-zinnetlirini özliridin éliwetti. □

■ **33:1** Yar. 12:7; 26:4; 28:13 □ **33:2** «*séning aldingda bir Perishte ewetip, ...*» — shübhisizki, 32:34de tilgha élin'ghan perishte. □ **33:3** «*Özüm silerning aranglarda bolup, shu zémín'gha bille chiqmaymen*» — démek, Xuda Özi «muqeddes chédir»ni makan qilip ularning arisida turmay, ular bilen bille barmaydu, Öz ornigha ular bilen bille bérishqa «Öz Perishtem»ni ewetidu. Emeliyette «Perwerdigarning Perishtisi» Perwerdigarning Öz huzurigha barawer idi; lékin Musa peyghember we xelq bu nuqtini téxi chüshenmeytti (4-ayetni körüng). 3:2-3, izahat we «Tebirler»ni körüng.

■ **33:3** Mis. 32:9; Qan. 9:13 □ **33:6** «*Shunga Israillar ... zibu-zinnetlirini özliridin éliwetti*» — yaki «Shuning bilen, Israillar Horeb (Sinay) téghidin ayrilghandin tartip, zinnet buyumlarni zadi taqimidi».

«Körüşhüş chédir»

7 Shuning bilan Musa öz chédirini élip, uni chédirgahning sirtida, chédirgahdin nériraq bir jaygha tikip, uni «körüşhüş chédir» dep atidi. Kimki Perwerdigarni izdep, yol sorimaqchi bolsa chédirgahning sirtidiki «körüşhüş chédir»gha baratti. □ 8 Shundaq bolattiki, her qétim Musa chédirgha chiqsa, pütkül xalayıq qopup, herbiri öz chédirining ishikide öre turup, Musa chédirgha kirip bolghuche uning keynidin qariship turatti. 9 Andin Musa her qétim chédirgha kirip ketse shundaq bolattiki, bulut tüwrüki chüşhüp, chédirning kirish éghizida toxtaytti; shuning bilan Perwerdigar Musa bilan sözlishetti. □ 10 Pütkül xalayıq bulut tüwrükining jamaet chédirining kirish éghizida toxtighinini köretti; uni körginide xelqning hemmisi qopup, herbiri öz chédirining ishikide turup sejdé qilishatti.

11 Shu chaghlarda Perwerdigar Musa bilan kishiler öz dost-buradiri bilan sözleshkendek,

□ 33:7 «Musa öz chédirini élip, ...» — yaki «Musa chédirni élip, ...». Bizningche «muqeddes chédir» téxi yasalmighanidi. «**körüşhüş chédir**» — chong muqeddes chédir yasalghandin kéyin umu «körüşhüş chédir» yaki «jamaet chédir» dep atilidu. «**Kimki Perwerdigarni izdep, yol sorimaqchi bolsa chédirgahning sirtidiki «körüşhüş chédir»gha baratti**» — Xudaning 3- we 5-ayettiki sözige qarighanda, Musa: «Xuda emdi arimizda, yeni chédirgah otturisdiki «muqeddes chédir»da turmaqchi emes; shunga chédirni yasighinimiz bikar bolidu, Xuda uningda beribir turmaydu» — dep oylighan bolsa kérek. Shunga Xuda bilan sözlishish üçün u chédirning ornida chédirgahning sirtida öz chédirini tikken. □ 33:9 «**bulut tüwrüki chüşhüp, ... toxtaytti; shuning bilan Perwerdigar Musa bilan sözlishetti**» — démek, Xudaning huzuri bulut tüwrükide turatti.

yüzmüyüz sözlshetti. Andin Musa chédirgahga yénip kéletti; lékin uning xizmetkari bolghan nunning oghli Yeshua dégen yash yigit chédirning ichidin chiqmaytti.

Musaning Perwerdigarning shan-sheripini körüshi

¹² Musa Perwerdigargha mundaq dédi: — Mana, Sen daim manga: «Bu xelqni élip chiqqin» dep kelding; lékin Özüng manga: «Men séni ismingni bilip tonuymen», we shuningdek «Nezirim aldida iltipat tapting» dégen bolsangmu, Sen méning bilen birge kimni ewetidighiningni manga ayan qilmiding. □ ¹³ Eger men rasttinla neziringde iltipat tapqan bolsam, özümning Séni tonushum üçün, neziringde iltipat tépiwérishim üçün manga Öz yolungni ayan qilghaysen; mana, bu xelqning Öz xelqing bolghinini neziringde tutqaysen! — dédi.

¹⁴ U jawab bérip: Men Özüm *sen* bille bille bérip, sanga aram ata qilimen, — dédi. □

¹⁵ Musa uninggha jawaben: — Eger Sen Özüng *biz* bilen bille mangmisang, bizni bu yerdin chiqarmighaysen; ¹⁶ chünki, men we xelqing neziringde iltipat tapqinimiz némidin bilinidu? Ejeba, Özüngning biz bilen bille mangghiningdin

□ **33:12** «Men séni ismingni bilip tonuymen» — bu sözler Xudaning melum bir kishini (mushu yerde Musani) alahide söyidighinini yaki tallighanliqini körsitidu. □ **33:14** «...**Men** sanga aram ata qilimen» — yuqirida, 32:10de Xuda Musagha: «Méni toasma» (ibraniy tilida «Manga aram bergin!» yaki «Méni qoyghin») dégenidi; lékin u hazir Musagha «Men sanga aram ata qilimen» deydu.

bilinmemdu? Shu sewebtin men we xelqing yer yuzidiki herbir taipilerdin alahide perqlenmemduq?! — dédi.■

17 Perwerdigar Musagha: — Mushu iltijayingn-
imu ijabet qilimen; chünki sen nezirimde iltipat
taptng we Men séni ismingni bilip tonuymen,
dédi.□

18 Shuning bilen Musa: — Öz shan-sherpingni
manga körsetkeysen, — dédi.

19 *Perwerdigar:* — Özümning pütkül
méhribanliqimni séning köz aldingdin ötküzimen
we aldingda «Yahweh» dégen namni jakarlaymen.
Kimgé shapaet qilmaqchi bolsam shuninggha
shapaet körsitimen, kimgé rehim-shepqet
körsetmekchi bolsam, shuninggha rehim-shepqet
körsitimen, dédi.□ ■

20 Perwerdigar uninggha: — Sen yüzümni
körelmeysen; chünki héch ademzat Méni körse
tirik qalmaydu, dédi.

21 Andin Perwerdigar: — Mana, yénimda bir
jay bardur; sen shu yerdiki qoram tashning
üstide turghin. 22 Méning shan-sheripim ötidighan
waqitta, shundaq boliduki, Men séni shu qo-
ram tashning yériqida turghuzup, Men ötüp bol-
ghuche séni qolum bilen yépip turimen. 23 Andin
qolumni tartiwalimen; shuning bilen sen Méning
arqa teripimni körisen, lékin yüzüm körünmeydu, —

■ 33:16 Qan. 4:7 □ 33:17 «...Men séni ismingni bilip tonuymen» — 12-ayet we izahatini körüng. □ 33:19 «Yahweh» — oqurmenlarning éside bolushi mumkinki, «Yahweh» Xudaning alahide namidur; menisi «Menggü Bar Bolghuchi» dégendek. Biz bu namni adette «Perwerdigar» dep terjime qilimiz. ■ 33:19 Rim. 9:15

dédi.□

34

Höküm-guwahliq taxtaylirining qayta bérilishi

¹ Perwerdigar Musagha: — Sen awwalqigha oxshash özüng üçün tashtin ikki taxtayni yonup kel; Men bu taxtaylarga sen ilgiri chéqiwetken taxtaylardiki sözlerni yézip qoyimen. ■ ² Sen ete etigen'giche teyyar bolup, seherde Sinay téghigha chiqip, shu yerde taghning choqqisida Méning aldimda hazir bolghin. ³ Lékin héch kishi sen bilen bille chiqmisun we yaki taghning héch yéride bashqa adem körünmisun, qoy-kalilarmu taghning tüwide otlimisun, — dédi.■

⁴ Musa awwalqigha oxshash tashtin ikki taxtayni yonup, etisi tang seher qopup, bu ikki tash taxtayni qolida élip, Perwerdigarning buyrughini boyiche Sinay téghigha chiqti.

⁵ Shuning bilen Perwerdigar bulutta chüshüp, shu yerde Musaning qéshida turup, «Yahweh» dégen namini jakarlidi. □ ⁶ Perwerdigar uning köz aldidin ötüp: — «Perwerdigar, Perwerdigar, rehimdil we méhir-shepquetliktur, asan ghezeplenmeydighan, shapaet bilen

□ **33:23** «... sen Méning arqa teripimni körisen» — «... sen Méning keynimde qalghan iznalirimni körisen» dégendek terjimilirimu uchrishi mumkin. «lékin yüzüm körünmeydu» — yaki «lékin yüzümning körülüşü bolmaydu». ■ **34:1** Qan. 10:1 ■ **34:3** Mis. 19:12,13 □ **34:5** «Yahweh» — 33:19 we izahatni körüng.

wapasi keng Tengridur, □ ■ 7 minglighan-on minglighanlarga rehim-shapaet körsitip, qebihlik, asiyliq we gunahni kechürgüchidur; lékin u gunahkarlarni hergiz gunahsiz dep qarimaydighan, belki atilarning qebihlikining jazasini baliliri we newrlirigiche, shundaqla üçinchi we tötinchi ewladighiche yükleydighan *Tengridur*» — dep jakarlidi. □ ■

⁸ Shuning bilen Musa derhal yerge bash qoyup sejde qilip: —

⁹ — Ey Reb, eger men rasttinla neziringde iltipat tapqan bolsam, undaqta i Reb, arimizda biz bilen mangghaysen; chünki bu xelq derweqe boyni qat-tiq bir xelqtur; bizning qebihlikimizni we gunahimizni kechürgeysen, bizni Öz mirasing bolushqa qobul qilghaysen! — dédi. ■

Yéngiwashxin ehde tüzüsh

¹⁰ Shuning bilen u Musagha: — Mana, Men bir ehde tüzimen; séning barliq xelqing aldida pütkül yer yüzining héchbir jayida yaki héchbir el arisida

□ **34:6** «Perwerdigar, **Perwerdigar**» — ibranij tilida «Yahweh, Yahweh». «shapaet» — ibranij tilida «xesed» bilen ipadilinidu (20:6 we izahatni körüng). ■ **34:6** Mis. 33:19 □ **34:7** «rehim-shapaet» — ibranij tilida «xesed» dégen söz bilen ipadilinidu (20:6 we izahatni körüng). «atilarning qebihlikining jazasini baliliri we newrlirigiche, shundaqla üçinchi we tötinchi ewladighiche yükleydighan» — bu muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizni (20:5, 34:7 toghruluq), shundaqla «Ezakijal»diki «qoshumche söz»imizni (18-, 33-bablar toghruluq) körüng. ■ **34:7** Mis. 20:6; Chöl. 14:18; Qan. 5:10; Zeb. 86:14; 103:8; 145:8; Yer. 32:18 ■ **34:9** Law. 25:38; Zeb. 28:9; 33:12; Zek. 2:16

qilinip baqmighan möjzilerni yaritimen. Shuning bilan sen arisida bolghan xelqingning hem-misi Perwerdigarning *karamet* emelini köridu; chünki Méning silerge qilidighan emelim derweqe dehshetlik ish bolidu. □ ■ **11** Men bügün sanga tapilaydighan emrlirimni tutqin; mana, Men silerning aldinglardin Amoriy, Qanaaniy, Hittiy, Perizziy, Hiwiy we Yebusiylarni heydep chiqirimen. **12** Emdi hézi bolghinki, sen baridighan zéminda turuwatqanlar bilen héch ehde baghlashmighin; bolmisa, bu ish silerge tuzaq bolidu; ■ **13** belki siler ularning qurban'gahlirini chöwüp, but tüwrüklirini sundurup, «asherah» butlirini késip tashlanglar. □ **14** Chünki sen héchqandaq bashqa ilahqa ibadet qilmasliqing kérek — chünki Menki Perwerdigarning nami «Wapasizliqqa Heset Qilghuchi» bolup, heset qilghuchi bir ilahdurmen. ■ **15** Bolmisa, shu zéminda turuwatqanlar bilen ehde tüzüshüng mumkin; andin ular ilahlirining keynidin yürüp buzuqchiliq qilip, ilahlirigha qurbanliqlar ötküzginide, silerni chaqirsa ularning qurbanliqliridin yep kétishinglar mumkin; **16** sen shundaqla yene ularning qizlirini oghullirigha xotunluqqa élip bérishing mumkin; u qizlar öz ilahlirining keynidin yürüp buzuqchiliq qilghinida, ular oghullirignimu öz ilahlirining arqisidin mangghuzup, buzuqchiliq qildurushi

□ **34:10** «Méning silerge qilidighan emelim» — ibraniy tilida «Méning sanga qilidighan emelim». ■ **34:10** Qan. 5:2; Ye. 10:12,13 ■ **34:12** Mis. 23:32; Chöl. 33:51; Qan. 7:2 □ **34:13** «asherah butliri» — belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexliklerdur. Derexler belkim ayal but sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin. ■ **34:14** Mis. 20:5

mumkin.■

¹⁷ Özüng üçhün héchqandaq quyma butlarni yasatmighin.

¹⁸ Pétir nan héytini tutunglar; Méning emr qilghinimdek Abib éyida, békitilgen waqitta yette kün pétir nan yenglar. Chünki siler Abib éyida Misirdin chiqqansiler.■

¹⁹ Baliyatquning tunji méwisi Méningki bolidu; charpay malliringning ichidin deslep tughulghan erkeklar, kala bolsun, qoy bolsun ularning tunjilirining hemmisi Méningki bolsun.■

²⁰ Lékin ésheklarning tunji texeylirining ornigha qoza bilen bedel tölishing lazim bolidu. Eger ornigha *qoza* bermiseng, texeyning boynini sunduruwetkin. Tunji oghulliringni bolsa, ulargha bedel tölep qayturuwal. Héchkim Méning huzurumgha quruq qol kelmisun.□ ■

²¹ Sen alte kün ichide ish-emelingni qilip, yettinchi küni aram élishing zörür; yer heydesh waqti bolsun, orma waqti bolsun, aram élishing zörür.■

²² Yéngi bughdayning tunji hosulini tebrikleydighan «heptiler héyti»ni ötküzünglar; yilning axirida «hosul yighish héyti»ni ötküzünglar.□ ■

²³ Séning herbir erkeklar kishiliring yilda üç qétim

■ **34:16** 1Pad. 11:2 ■ **34:18** Mis. 12:15; 23:15 ■ **34:19** Mis. 13:2; 22:29; Ez. 44:30 □ **34:20** «... **tunji texeylirining ornigha qoza bilen bedel tölishing lazim bolidu**» — démek, qoza texeyning ornigha qurbanliq qilinidu. ■ **34:20** Mis. 13:13; 23:15; Qan. 16:16 ■ **34:21** Mis. 20:9 □ **34:22** «yilning **axirida**» — ibraniy tilida «yilning özgirishide» — yeni küzde. «**hosul yighish héyti**» — mushu hosul bolsa méwe-chéwilerningkidur. Ibraniylar ishletken kaléNDAR boyiche, héyt yettinchi ayda, bezi yillirida Séntébrde, bezi yillarda Öktebrde bolatti. ■ **34:22** Mis. 23:16

Israilning Xudasi bolghan Reb Perwerdigarning aldigha hazir bolsun. ■ 24 Chünki Men taipilerni aldingdin heydiwétip, chégraliringni kéngeytimen; shuningdek sen yilda üç qétim Perwerdigar Xudayingning aldigha hazir bolushqa chiqip barsang, héchkim yéringge köz qirini salmaydu.

25 Manga sunulidighan qurbanliqning qénini boldurulghan nan bilen bille sunmighin; yaki ötüp kétish héytining qurbanliqining göshini etige qaldurma. □ ■

26 Zéminingning deslepki hosulidin tunji mehsulatlarni Perwerdigar Xudayingning öyige keltürüp ata.

Oghlaqni anisining sütide qaynitip pishurma. □ ■

27 Perwerdigar Musagha: — Bu sözlerni özüng üçhün yéziwalghin; chünki Men mushu sözlerni asas qilip sen bilen we Israil bilen ehde baghlidim, dédi.

28 U waqıtta Musa shu yerde Perwerdigarning huzurida qiriq kéche-kündüz turdi; u héchnerse yémidi, héch su ichmidi. U yerde *Perwerdigar* taxtaylarga ehdining sözliri bolghan on emrni

■ 34:23 Mis. 23:17; Qan. 16:16 □ 34:25 «Manga sunulidighan qurbanliqning...» — ibraniy tilida «Méning qurbanliqimning...». Mushu yerde bu söz belkim yuqirida tilgha élin'ghan üç héyttiki köydürme qurbanliqlarni yaki inaqliq qurbanliqlirini körsetse kérek. «Méning qurbanliqimning qéni» bolsa mezkur héytlarda qurban'gah üstige tökülidighan qanlarni körsitidu. ■ 34:25 Mis. 23:18 □ 34:26 «Oghlaqni anisining sütide qaynitip pishurma» — bu emr belkim etrapniki butperes xelqlerning melum örp-aditige egeshmeslik kéreklikini körsitishi mumkin. Bu toghruluq yene «Lawiylar»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ 34:26 Mis. 23:19; Law. 22:27; Qan. 14:21

pütti. □ ■

Musaning yüzining parqirap turushi

²⁹ Musa Sinay téghidin chüshkende shundaq boldiki (u taghdin chüshkende ikki höküm-guwahliq taxtiyi uning qolida idi), özining *Perwerdigar* bilan sözleshkini üchün yüzining parqirap ketkinini bilmeytti. ■ ³⁰ Emdi Harun we barliq Israillar Musani kördi, mana, uning yüz térisi parqirap turatti; ular uninggha yéqin bérishtin qorqushti.

³¹ Lékin Musa ularni chaqiriwidi, Harun we jamaetning barliq bashliri yénip, uning qéshigha keldi; Musa ular bilen sözleshti.

³² Shuningdin kéyin, barliq Israillar uning yénigha keldi; u waqitta Musa Perwerdigar özige Sinay téghida söz qilghinida tapshurghan barliq emrlerni ulargha tapilidi. ³³ Musa ulargha deydighinini dep tügetti. U *sözligende* yüzige bir chümperde tartiwalghanidi; □ ■ ³⁴ Qachanki Musa Perwerdigar bilan sözlishishke uning huzurigha kirse, chümperdini éliwétetti, taki u yénip chiqquche shundaq bolatti; yénip chiqqanda özige néme tapilan'ghan bolsa, shuni Israillargha éytip béretti.

□ **34:28** «u héchnerse yémidi» — ibraniiy tilida «héch nanni yémidi». «U yerde **Perwerdigar taxtaylarga ehdingin sözliri bolghan on emrni pütti**» — ibraniiy tilida «U yerde u taxtaylarga ehdingin sözliri bolghan on emrni pütti». Beziler: «U» Musani körsitidu, dep qaraydu, biraq «Qan.» 10:2-4tin éniq körüniduki, bu sözlerni pütüküchi Xuda Özidur. ■ **34:28** Mis. 24:18; 31:18; 34:1; Qan. 4:13; 9:9,18 ■ **34:29** 2Kor. 3:7 □ **34:33** «U **sözligende yüzige bir chümperde tartiwalghanidi**» — yaki «u (Musa) ulargha sözlep bolghanda yüzige niqab tartiwaldi». ■ **34:33** 2Kor. 3:7,13

³⁵ Israillar Musaning yüz térisining parqirap turghinini köretti; shunga Musa yene taki Perwerdigar bilan sözleshkili uning huzurigha kirgüche yüzige chümperde tartiwalatti.

35

Shabat küni, yeni «aram élish küni»ning belgilimiliri

¹ Musa Israillarning pütkül jamaitini yighip ulargha: — Perwerdigar silerge qilishqa buyrughan emrler munulardur: — ■

² Alte kün ish-emgek küni bolsun; lékin yettinchi küni silerge nisbeten muqeddes bir kün bolup, Perwerdigargha atalghan aram alidighan shabat küni bolsun. Herkim shu künide ish-emgek qilsa ölümge mehkum qilinsun. ■ ³ Shabat künide barliq turalghuliringlarda hergiz ot qalimanglar, — dédi.■

Ibadet jayi üçün hediye sunush

⁴ Musa Israillarning pütkül jamaitige söz qilip mundaq dédi: — «Perwerdigar buyrughan emr maña shuki: —

⁵ Özünglarning aranglardin Perwerdigargha bir «kötürme hediye» keltürünglar; köngli xalighanlarning herbiri Perwerdigargha bir «kötürme hediye»sini keltürsun: yeni altun, kümüş, mis,■ ⁶ kök, sösün we qizil yip, aq

■ 35:1 Mis.34:32 ■ 35:2 Mis. 20:8; 31:15; Law. 23:3; Qan. 5:12; Luqa 13:14 ■ 35:3 Mis. 16:23 ■ 35:5 Mis. 25:2

kanap rext, öchke tiwiti, ■ ⁷ qizil boyalghan qochqar térisi, délfín térisi, akatsiye yaghichi, ■ ⁸ chiraghdan üçün zeytun méyi, «mesihlesh méyi» bilen xushbuy üçün ishilitidighan ésil dora-dermekler, ■ ⁹ efodqa hem qoshén'gha ornitilidighan héqiq we bashqa yaqutlarni keltürünglar».

Ibadet chédirining matériyal-üskünirini yasash

¹⁰ — «Aranglardiki barliq mahir ustilar kélip Perwerdigar buyrughanning hemmisini yasap bersun: □ ¹¹ — *muqeddes* chédir bilen uning ichki we tashqi yopuqlirini, ilghulirini, taxtaylirini, baldaqirini, xadilirini we bularning tegliklirini, ■ ¹² ehde sanduqi we uning baldaqirini, «kafaret texti»ni, «ayrima perde-yopuq»ni, ¹³ shire we uning baldaqirini, uning barliq qacha-quchilirini we «teqdim nanliri»ni, ■ ¹⁴ yoruqluq üçün yasalghan chiraghdan we uning eswablrini, uning chiraghliri we chiragh méyini, ¹⁵ xushbuygah we uning baldaqirini, «Mesihlesh méyi»ni, dora-dermeklerdin ishlen'gen xushbuyini, muqeddes chédirining kirish éghizidiki «ishik perdisi»ni, ■ ¹⁶ köydürme qurbanliq qurban'gahi we uning mis shalasini, baldaqirini we barliq eswablrini, yuyunush dési we uning teglikini, ■ ¹⁷ hoylining perdilirini, uning xadiliri we ularning tegliklirini,

■ **35:6** Mis. 25:4 ■ **35:7** Mis. 25:5 ■ **35:8** Mis. 25:6 ■ **35:9** Mis. 25:7; 28:17,20 □ **35:10** «mahir ustilar» — ibraniy tilida «köngli danalar». ■ **35:11** Mis. 26:26 ■ **35:13** Mis. 25:23, 30 ■ **35:15** Mis. 26:36; 30:1; 31:11 ■ **35:16** Mis. 27:4; 30:18

hoylining kirish éghizidiki perdini, ■ 18 chédirning mix-qozuqlirini, hoylining mix-qozuqlirini, shundaqla barliq tanilirini, ■ 19 toqulidighan kiyimlar, yeni muqeddes jayning xizmitige kahinliq xizmitide kiyilidighan, Harun kahinning muqeddes kiyimlirini hem uning oghullirining kiyimlirini teyyar qilsun». □ ■

Xelqning «kötürme hediye»si

20 Shuning bilen pütkül Israil jamaiti Musaning yénidin chiqip kétishti. 21 Andin köngli tartqanlarning herbiri, rohi özlirige türkte bolghanlarning herbiri kélip, jamaet chédirini yasashqa, shundaqla chédirning xizmitide ishilitidighan barliq seremjanlarni yasashqa we muqeddes kiyimlarni tikishke Perwerdigargha atalghan «pulanglatma hediye»ni keltürgili turdi. 22 Ular erlermu, ayallarmu kélip, sunushqa köngli xush bolghanlarning herbiri hediye keltürüp, bulapka, zire-halqa, üzük, zunnar-bilezük qatarliq herxil altun buyumlarni élip keldi; altunni «kötürme hediye» qilip bérey dégenlarning herbiri uni Perwerdigargha sundi. □ 23 Kimde kök, sösün, qizil yip bilen aq kanap rext, öchke tiwiti, qizil boyalghan qochqar térisi we délfín térisi bolsa, shularni élip kélishti. 24 Kümüş ya mistin kötürme hediye keltürey dégenlarning herbiri shuni Perwerdigargha hediye

■ 35:17 Mis. 27:9,16 ■ 35:18 Mis. 27:19 □ 35:19 «toqulidighan kiyimler» — yaki «kahinliq xizmet kiyimliri». ■ 35:19 Mis. 28; 31:10 □ 35:22 «Ular erlermu, ayallarmu kélip,...» — yaki «Er kishiler ayal kishilerge egiship,...».

qilip sundi. Kimde chédirning xizmitide ishlitilidighan herxil seremjanlarga yarighudek akatsiye yaghichi bolsa, uni élip keldi.

²⁵ Qoli chéwer ayallarning herbiri öz qolliri bilen égirip, shu égirgen yip we rextlerni, yeni kök, sösün we qizil yip bilen aq kanap rextlerni keltürdi, □ ■ ²⁶ Shuningdek köngli qozghalghan ayallarning hemmisi hünirini ishlitip öchke tiwitidin yip égirishti.

²⁷ Emirler efod we qoshén'gha ornitilidighan héqiqlar we yaqutlarni, ²⁸ dora-dermeklerni, chiraghqa we mesihlesh méyigha ishlitilidighan zeytun méyini, xushbuygha ishlitilidighan ésil dora-dermeklerni keltürdi. ■ ²⁹ Shu teriqide Israillar Perwerdigar Musaning wasitisi bilen buyrughan ishlarning herqaysigha bir nerse bérishke köngli tartqan bolsa, er bolsun ayal bolsun herbiri shuni élip kélip, Perwerdigargha atap ixtiyariy hediye berdi.

Ibadet chédirini Yasighuchi hünervenler

³⁰ Andin Musa Israillargha mundaq dédi: —

«Mana, Perwerdigar Yehuda qebilisidin xurning newrisi, Urining oghli Bezalelni ismini atap chaqirip, □ ■ ³¹ uni Xudaning Rohi bilen toldurup, uninggha danaliq, eqil-paraset, ilim-hékmet igilitip, uni hertürlük ishni qilishqa

□ **35:25** «qoli chéwer» — ibraniy tilida «köngli dana». ■ **35:25** Pend. 31:19 ■ **35:28** Mis. 25:6 □ **35:30** «ismini atap chaqirip,...» — bu sözler Xudaning melum bir kishini melum muhim bir ish üçün alahide tallap chaqirghanliqini körsitidu. «Yesh.» 45:3, 4ni körüng. «Bezalel» — menisi «Xudaning sayiside» yaki «Xudaning bashpanahida». ■ **35:30** Mis. 31:2

qabilyetlik qilip, ■ ³² uni türlük-türlük hünerni qilalaydighan — altun, kümüş we mis ishlini qilalaydighan, ■ ³³ yaqutlarni késip-oyalaydighan, zinnat buyumlarigha ornitalaydighan, yaghachlarga neqish chiqiralaydighan, herxil hünér ishlini qamlashturalaydighan qildi. ■ ³⁴ U yene uning könglige, shuningdek hem Dan qebilisidin bolghan Ahisamaqning oghli Oholiyabning könglige *bashqilargha* hünér ögitish niyet-istikini sélip, ³⁵ ularning köngüllirini danaliq-hékmet bilen toldurup, ularni herxil neqqashliq-oymichiliq ishlarigha mahir qilip, kök, sösün we qizil yip bilen aq kanap rext bilen keshtichilik qilishqa hemde bapkarliqqa iqtidarliq qildi. Shuning bilen ular herxil hünér ishlining we herxil layihelash ishlining höddisidin chiqalaydighan boldi. ■

36

¹ Shuning bilen Bezalel we Oholiyablar, shuningdek Perwerdigar muqeddes chédir yasashning herxil ishlarigha kérek bolghan danaliq-hékmet we eqil-parasetni ata qilghan mahir ustilarning herbiri ulargha qoshulup, shu ishni uning emr qilghini boyiche emelge ashuridu».

Xelqing hediyliri

² Shu waqitta Musa Bezalel we Oholiyabni, shundaqla Perwerdigar danaliq-hékmet bilen

■ 35:31 Mis. 31:3

■ 35:32 Mis. 31:4

■ 35:33 Mis. 31:5

■ 35:35 Mis. 26:1

köngüllirini toldurghan, köngli özini shu ishni qilishqa qatnishishqa dalalet qilghan barliq hünerven-kasiplarni chaqirip yig'hdı. ³ Ular kélip muqeddes chédirni yasashqa, shundaqla uning ish-xizmetlirige kéreklik seremjanlarni yasashqa Israillar élip keltürgen barliq «kötürme hediye»lerni Musadin tapshuruwalı. Israil xelqi yenila öz meyli bilen her küni etigini Musagha ixtiyariy hediye keltürüp turatti. ⁴ Andin muqeddes chédirning ishlerini qiliwatqan ustilarning hemmisi qolidiki ishini qoyup qoyup kélip, ⁵ Musagha: — Xelqning élip kelgini Perwerdigar bizge qilishqa buyrug'han ishni pütüküzüşke éhtiyaj bolghinidin köp éship ketti! — déyishti. ⁶ Andin Musa emr qilip, pütkül chédirgah boyiche: «Mana, er bolsun, ayal bolsun, héchkim muqeddes chédirni yasash üçün «kötürme hediye» süpitide yene héchqandaq nerse teyyarlap kelmisun!» dep jakarlatti. Buning bilen köpchilik hedieler keltürüshtin toxtitildi. ⁷ Chünki ular teyyarlig'han matériyallar pütkül qurulush ishig'ha yétetti, hetta éship qalatti.

Ibadet chédirining yasilishi

⁸ Muqeddes chédirning qurulush ishini qiliwatqan ustilarning herbiri népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup ishlen'gen on parche yopuq yasap, kérublarning süritini yopuqlarg'ha chéwerlik bilen layihilep nepis qilip keshtilep chiqti. ⁹ Herbir yopuqning uzunluqi yigirme sekkiz gez, kengliki töt gez bolup, herbir yopuq oxshash chong-kichiklikte

qilindi. ■ ¹⁰ *Bezalel* yopuqlarning beshini bir-birige ulidi, qalghan besh yopuqnimu hem bir-birige ulidi. ¹¹ U ulap chiqilghan birinchi chong parchining eng chétidiki qismining bir teripige renggi kök izmilerni qadidi, shuningdek ulap chiqilghan ikkinchi chong parchining eng chétidikisining bir teripigimu shundaq qildi. ■ ¹² Birinchi chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme qadidi, ikkinchi chong parchining eng chétidikisigimu ellik izme qadidi. Izmiler bir-birige udulmuudul qilindi.

■ ¹³ Muqeddes chédir bir pütün bolsun üçün u altundin ellik ilghu yasap, ikki parche yopuqni shu ilghular bilen bir-birige tutashturdi. ■

¹⁴ U muqeddes chédirni yépush üçün öchke tiwitidin yopuqlarni yasidi; yopuqtin on bir parche yasidi. ¹⁵ Yopuqlarning herbirining uzunluqi otuz gez, kengliki töt gez bolup, on bir yopuqning hemmisi oxshash chong-kichiklikte qilindi.

¹⁶ Yopuqlarning beshini u ulap bir qilip, qalghan alte yopuqnimu ulap bir qildi. ¹⁷ U birinchi ulap chiqilghan chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme, ikkinchi ulap chiqilghan chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme qadidi. ¹⁸ U chédir bir pütün bolsun üçün hem mistin ellik ilghu yasap, ikki chong parchini ulap qoydi. ■

¹⁹ U buningdin bashqa chédirgha qizil boyalghan qochqar térisidin yopuq yasap yapti, andin uning üstidinmu délfín térisidin yasalghan yene bir yop-

■ **36:9** Mis. 26:2 ■ **36:11** Mis. 26:4 ■ **36:12** Mis. 26:5,10

■ **36:13** Mis. 26:6 ■ **36:18** Mis. 26:11

uqni qaplidi. ■

²⁰ U muqeddes chédirning tik taxtaylrini akatsiye yaghichidin yasap tiklidi. ■ ²¹ Herbir taxtayning uzunluqi on gez, kengliki bir yérim gez qilindi.

■ ²² Herbir taxtayning ikkidin turumi bar idi, her ikki taxtay shular bilan bir-birige chétildi; u chédirning barliq taxtaylrini shundaq yasidi. ■

²³ U chédirning taxtaylrini shundaq yasidi; yigirmisi jenub terepke ornitildi; ■ ²⁴ u bu yigirme taxtayning tégige kümüshtin qiriq teglik yasidi; bir taxtayning *astidiki* ikki turumi üçün ikkidin teglik, yene bir taxtayning ikki turumi üçün ikkidin teglikni yasidi. ■

²⁵ Shuningdek u chédirning udul teripige, yeni shimal teripige yigirme taxtay yasidi, ■ ²⁶ shundaqla bularning qiriq teglikini kümüshtin yasidi; bir taxtayning tégige ikkidin teglik, yene bir taxtayning tégige ikkidin teglik orunlashturuldi. ■

²⁷ Chédirning keyni teripige, yeni gherb terepke alte taxtayni yasap ornatti. ■ ²⁸ U chédirning keyni teripidiki ikki bulunggha ikki taxtayni yasap ornatti. ■ ²⁹ Bu bulung taxtayliri astidin üstigiche ikki qat qilip *taxtaylarni* özara chétishturdi, üsti bir halqigha békitildi. U her ikkisini shundaq yasap, ikki bulunggha ornatti. ■ ³⁰ Shunglashqimu u teripide sekkiz taxtay boldi, ularning kümüshtin yasalghan on alte tegliki bar idi; bir taxtayning tégide ikki teglik, yene bir taxtayning tégide ikki

-
■ 36:19 Mis. 26:14	■ 36:20 Mis. 26:15	■ 36:21 Mis. 26:16
■ 36:22 Mis. 26:17	■ 36:23 Mis. 26:18	■ 36:24 Mis. 26:19
■ 36:25 Mis. 26:20	■ 36:26 Mis. 26:21	■ 36:27 Mis. 26:22
■ 36:28 Mis. 26:23	■ 36:29 Mis. 26:24	

teglík bar idi.■

³¹ Buningdin bashqa u akatsiye yaghichidin baldaq yasidi; chédirning bu teripidiki taxtaylarga besh baldaqni, ■ ³² chédirning u teripidiki taxtaylarga besh baldaqni, chédirning arqa teripidiki taxtaylarga, yeni gherb teripidiki taxtaylarghimu besh baldaqni yasidi. ■ ³³ U taxtaylarning otturidiki ottura baldaqni bu tereptin u terepke yetküzüp yasidi. ■ ³⁴ U taxtaylarni altun bilen qaplap, baldaqlar ötküzüldighan halqilarni altundin yasap, baldaqlarni altun bilen qaplidi.■

³⁵ U népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup ishlen'gen bir perde yasidi; uni kérublarning süritini chéwerlik bilen layihilep nepis qilip chüshürüp, keshtilep chiqardi. ■ ³⁶ Uni ésishqa u akatsiye yaghichidin töt xada yasap, altun bilen qaplidi. Ularning ilmekliri altundin yasaldi; xadilargha u kümüshtin töt teglikni quyup yasidi.■

³⁷ U chédirning kirish éghizigha nepis toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup ishlen'gen bir perde yasidi, uni keshtichige keshtiletti. ■ ³⁸ U yene bu perdining besh xadisini ilmekliri bilen qoshup yasidi; ularning bashlirini we baldaqilirini altun bilen qaplidi; ularning besh

■ **36:30** Mis. 26:25 ■ **36:31** Mis. 26:26 ■ **36:32** Mis. 26:27
 ■ **36:33** Mis. 26:28 ■ **36:34** Mis. 26:29 ■ **36:35** Mis. 26:31
 ■ **36:36** Mis. 26:32 ■ **36:37** Mis. 26:36

tegligi mistin yasaldi. □ ■

37

Ehde sanduqini yasash

¹ Andin Bezalel ehde sanduqini akatsiye yaghichidin yasidi; uning uzunluqi ikki yérim gez, égziligi bir yérim gez, kengligi bir yérim gez idi.

■ ² U uning ichi we sirtini sap altun bilen qaplidi, uning üstünki qismining chörisige altundin girwek chiqardi. ³ U uning üçün altundin töt halqa quyup, ularni uning töt chétiqigha békitti; bir teripige ikki halqa, yene bir teripige ikki halqa békitti. □ ⁴ U hem akatsiye yaghichidin ikki baldaq yasap, her ikkisini altun bilen qaplidi; ⁵ andin sanduq ular arqiliq kôtürölsun dep, baldaqlarni sanduqning ikki yénidiki halqiliridin ötküzüp qoydi.

⁶ U sanduqning yapquchi süpitide altundin uzunluqi ikki yérim gez, kengligi bir yérim gez bolghan bir «kafaret texti» yasidi. ⁷ U ikki kérubni altundin

□ **36:38** «*bash xadining*» bashlirini we baldaqirini altun bilen qaplidi» — 26:37-ayettiki mushu xadilarni «altun bilen qaplighin» déyilidu. Mushu ayette qaplinish kölümi dairisi éniq körünidu — qarighanda, pütün xadilar emes, belki peqet «bashliri» we «chétiq»liri altun bilen qaplinidu. «Baldaqar» — ular xadilarni özara chétip turidighan tayaqchilar bolup, xadilarni muqimlashturush we perdilernimu kôtürüsh rolini oynaydu (38:17ni körüng). «Baldaqar»ning bashqa terjimiliri: «halqilar» yaki «chemberler». ■ **36:38** Mis. 26:37 ■ **37:1** Mis. 25:10 □ **37:3** «töt chétiqigha» — yaki «töt putigha».

soqup yasidi; ularni kafaret textining ikki teripige ornatti; ⁸ bir k rubi bir teripige, yene bir k rubi yene bir teripige ornatti. U ikki teripidiki k rublarni kafaret texti bilan bir gewde qildi. □ ■
⁹ K rublar bir-birige y zlinip, qanatlarini kafaret textining  stige k rip, qanatli bilan uni y pip turatti; k rublarning y zi kafaret textige qaritildi.■

Shire

¹⁰ U hem shireni akatsiye yaghichidin yasidi; uning uzunluqi ikki gez, kengliki bir gez,  gizliki bir y rim gez idi. ■ ¹¹ U uni sap altun bilan qaplap, uning  st nki qismining ch risige altundin girwek chiqardi. ■ ¹² U shirening ch risige t t ilik  gizlikte bir lew yasidi; bu lewning ch risigimu altundin bir girwek chiqardi. ■ ¹³ U shirege altundin t t halqa yasap, bu halqilarni shirening t t burjikidiki ch tiqqa ornatti. ■ ¹⁴ Shireni k t r shke baldaqlar  tk z lsun dep, halqilar shire l wige y qin b kitildi. ■ ¹⁵ Shire  ch n u baldaqlarni akatsiye yaghichidin yasap, altun bilan qaplidi; shire ular bilan k t r letti. ¹⁶ U shirening  stige qoyulidighan barliq buyumlarni, yeni l genlirini, qacha-qucha texsilirini, «*sharab hediye*liri»ni quyidighan qedeh we piyalilerning hemmisini sap altundin yasidi.■

□ **37:8** «U ikki teripidiki k rublarni kafaret texti bilan bir gewde qildi» — yaki «U k rublar bilan kafaret textini bir p t n altundin yasidi». ■ **37:8** Mis. 25:19 ■ **37:9** Mis. 25:20
 ■ **37:10** Mis. 25:23 ■ **37:11** Mis. 25:24 ■ **37:12** Mis. 25:25
 ■ **37:13** Mis. 25:26 ■ **37:14** Mis. 25:27 ■ **37:16** Mis. 25:29

Chiraghdanni yasash

17 U hem chiraghdanni sap altundin yasidi; chiraghdanni soqup yasidi; chiraghdanning puti, gholi, qedehliri, ghunchiliri we gülliri bir pütün altundin soquldi. ■ 18 Chiraghdanning gholining ikki yénidin alte shaxche chiqirildi — chiraghdanning bir yénidin üç shaxche, uning yene bir yénidin üç shaxche chiqirildi; ■ 19 bir yénidiki herbir shaxchide badam güli sheklide ghunchisi we chéchiki bolghan üç qedeh chiqirildi, yene bir yénidiki herbir shaxchide badam güli sheklide ghunchisi we chéchiki bolghan üç qedeh chiqirildi. Chiraghdan'gha chiqirilghan alte shaxchining hemmisi shundaq yasaldi. ■ 20 Chiraghdanning *gholidin* badam güli sheklide ghunchisi we chéchiki bolghan töt qedeh chiqirildi. □ ■ 21 Bulardin bashqa *birinchi* ikki shaxchining astida bir ghunche, *ikkinchi* ikki shaxchining astida bir ghunche, *üchinchi* ikki shaxchining astida bir ghunche yasalghanidi; chiraghdan'gha chiqirilghan alte shaxchining astining hemmisi shundaq idi. 22 Uning shu ghunchiliri hem shaxchiliri chiraghdan bilen bir gewde qilindi — bir pütün sap altundin soqup yasaldi. ■ 23 U chiraghdanning yette chirighini, shundaqla uning pilik qaychiliri bilen küldanlirini sap altundin yasidi. ■ 24 U chiraghdan we uning barliq eswablirini bir talant sap altundin

■ 37:17 Mis. 25:31 ■ 37:18 Mis. 25:32 ■ 37:19 Mis. 25:33

□ 37:20 «gholidin» — yeni gholining üstünki qismidin. 35-ayetni körüng. ■ 37:20 Mis. 25:34 ■ 37:22 Mis. 25:36 ■ 37:23

Mis. 25:37,38

yasidi. □ ■

Xushbuygahni yasash

²⁵ U yene xushbuygahni akatsiye yaghichidin yasidi. Uning uzunluqi bir gez, kengliki bir gez, égizliki ikki gez bolup, töt chasa qilip yasaldi; töt burjigidiki münggüzler uning bilen bir pütün qilip yasaldi. ■ ²⁶ U uni, yeni uning üstini, töt etrapini hem münggüzlirini sap altun bilen qaplidi; uning üsti qismining chörisige altundin girwek chiqardi.

■ ²⁷ Uningha altundin ikki halqa yasap, uning girwikining astigha békitti; ularni ikki yénigha udulmu'udul békitti. Xushbuygahni kötüridighan ikki baldaqni sélish üçün bularni xushbuygahning ikki teripige orunlashturdi. □ ■ ²⁸ U baldaqlarni akatsiye yaghichidin yasap, altun bilen qaplidi. ■

²⁹ U hem muqeddes Mesihlesh méyini yasidi, andin etirchi chiqarghandek dora-dermeklerni tengshep sap xushbuyni yasidi. ■

38

Qurban'gahni yasash

¹ U köydürme qurbanliq qurban'gahini akatsiye yaghichidin yasidi. Qurban'gah töt chasa bolup, uzunluqi besh gez, kengliki besh gez, égizliki üç

□ **37:24** «bir talant altun» — belkim 4.4 kilogramche bolushi mumkin. ■ **37:24** Mis. 25:39 ■ **37:25** Mis. 30:1, 2 ■ **37:26** Mis. 30:3 □ **37:27** «ikki yénigha...» — yaki «ikki burjikige...». ■ **37:27** Mis. 30:4 ■ **37:28** Mis. 30:5 ■ **37:29** Mis. 30:22,34

gez qilindi. ■ ² U uning töt burjikige qoyulidighan münggüzlirini yasidi; münggüzliri qurban'gah bilen bir gewde qilindi. Qurban'gahni mis bilen qaplidi. ■ ³ U qurban'gahning barliq eswablirini — uninggha xas bolghan daslarni, gürjeqlerni, korilarni, laxshigirlarni we otdanlarnimu yasidi; uning barliq eswablirini mistin yasidi. ■ ⁴ Qurban'gah üçün mistin bir shala yasidi; shalani qurban'gahning qap bélining astidiki girwektin töwenrek turidighan qildi; shala qurban'gahning del otturisida idi. ■ ⁵ U shalaning töt burjikige baldaqlar ötküzülidighan töt mis halqini quyup yasidi. ⁶ U baldaqlarni akatsiye yaghichidin yasap, ularni mis bilen qaplidi. ⁷ Andin u qurban'gahni kötürüsh üçün baldaqlarni qurban'gahning ikki yénidiki halqilargha ötküzüp qoydi. U qurban'gahni taxtaylardin, ichini bosh qilip yasidi.■

■ 38:1 Mis. 27:1 ■ 38:2 Mis. 27:2 ■ 38:3 Mis. 27:3 ■ 38:4 Mis. 27:4, 5 ■ 38:7 Mis. 27:8

Ibadet qédirining eswabliri

«mis qurbangah»

«yoghan das»

altun qiraghdan

«teqdim nan»
qoyulidighan shire

hushbuygah

ehde sanduqi

ehde sanduqining ichi

Yuyunush désini yasash

⁸ U yene yuyunush désini mistin, uning teglikinimu mistin yasidi; u bularni «körüşhüş chédiri»ning kirish éghizining aldida xizmette bolghan ayallarning mis eynekliridin yasidi.■

MUQEDDES IBADET CHÉDIRI — CHÉDIRNING ÖZI WE SIRTQI HOYLISI

Ibadet chédiri we sirtqi hoylisi

Ibadet jayining hoylisi

⁹ Andin u chédirning hoylisinimu yasidi. Hoylining jenubigha, yeni jenubqa yúzlen'gen teripige népiz toqulghan aq kanap rexttin perdilerni yasidi; uning uzunluqi yúz gez idi. ■ ¹⁰ Perdilerni éshiqqa yigirme xada we xadilarning yigirme teglikini u mistin yasidi. Xadilarning ilmekliri we baldaqhiri kúmshtin yasalghanidi.

¹¹ Shuninggha oxshash shimal teripidimu uzunluqi yúz gez kélidighan perde bar idi. Perdilerni éshiqqa yigirme xada we xadilarning yigirme teglikini u mistin yasidi. Xadilarning ilmekliri we baldaqhiri kúmshtin yasalghanidi.

¹² Shuninggha oxshash gherb teripide uzunluqi ellik gez kélidighan perde bar idi; perdilerni éshiqqa on xada we xadilarning on teglikini u mistin yasidi. Xadilarning ilmekliri we baldaqhiri kúmshtin yasaldi.

¹³ Hoylining sherq teripi, yeni kún chiqishqa yúzlen'gen teripining kengliki ellik gez idi. ¹⁴ Bir teripide on besh gez kélidighan perde bolup, uning üç xadisi bilen üç tegliki bar idi. ¹⁵ Yene bir teripidimu on besh gez kélidighan perde bolup, uning üç xadisi bilen üç tegliki bar idi. ¹⁶ Hoylining chörisidiki perdilerning hemmisi népiz toqulghan aq kanap rexttin tikilgenidi.

¹⁷ Hoylining chörisidiki hemme xadilarning tegliki mistin, ularning ilmekliri we baldaqhiri kúmshtin yasaldi; xadilarning bashlirimu kúmshtin qaplan'ghanidi. Hoylining chörisidiki hemme xadilar kúmshtin yasalghan baldaqlar bilen bir-birige chétildi.

¹⁸ Hoylining kirish éghizidiki perde népiz toqul-

ghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashTURULUP, keshtichiler teripidin keshtilendi; uning uzunluqi yigirme gez, égizliki hoylidiki perdilerning égizlikige oxshash bolup besh gez idi. ¹⁹ Uning töt xadisi bilen mistin yasalghan töt tegliki bar idi; xadilarning ilmekliri kümüshtin yasaldi, ularning bashliri kümüşh bilen qaplandi we baldaqliiri kümüshtin yasaldi.

²⁰ Muqeddes chédirning hem chörisidiki hoylining barliq miq-qozuqliri mistin yasaldi.

Ibadet chédiri üçün atalghan matériyallar

²¹ Muqeddes chédir, yeni «höküm-guwahliqi chédiri» üçün atalghan matériyallarning sani töwende xatirilen'gen (ular Musaning buyruqi bilen, kahin Harunning oghli Itamarning qol astidiki Lawiylar mes'ul bolup sanaqtin ötküzülüp, *Xudagha* atalghanidi): —

²² Yehuda qebilisidin bolghan Xurning newrisi, Urining oghli Bezalel Perwerdigar Musagha buyrughanning hemmisini ada qildi; ²³ Dan qebilisidin bolghan Ahisamaqning oghli Oholiyab uning yardemchisi idi; u bolsa neqqashliq-oymichiliq ustisi, layihiligüchi hemde kök, sösün, qizil yiptin aq kanap rextke keshte tikeleydighan usta idi.

²⁴ Muqeddes chédirni yasashqa ishli tilgen altun, yeni «pulanglatma hediye» süpitide keltürülgen al-tunning hemmisi muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche yigirme toqquz talant yette

yüz ottuz shekel idi. □ ²⁵ Jamaet arisidin sanaqtin ötküzülgen ademler teripidin keltürülgen kümüş bolsa muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche bir yüz talant bir ming yette yüz yetmish besh shekel idi. □ ²⁶ Bu kümüş nopusi royx-etke élin'ghan kishilerdin élin'ghanidi — démek, kimki yigirme yash ya uningdin chong, sanaqtin ötküzülgenlarning herbiri bir béka, yeni muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche yérim shekel kümüş berdi. Sanaqtin ötken kishi alte yüz üç ming besh yüz ellik kishi idi.

²⁷ Muqeddes jayning tegliklerini hem otturisdiki perdining tegliklerini quyushqa yüz talant kümüş ketti; yüz talant kümüshtin yüz teglik yasilip, herbir teglik üçün bir talant ishilitildi. ²⁸ U qalghan bir ming yette yüz yetmish besh shekel kümüshtin xadilarning ilmeklerini yasidi, ularning bashlerini qaplidi, shuningdek ularni bir-birige chatidighan baldaqlarni yasidi.

²⁹ «Pulanglatma hediye» süpitide keltürülgen mis bolsa yetmish talant, ikki ming töt yüz shekel

□ **38:24** «yigirme toqquz talant yette yüz ottuz shekel...» — bir «talant» 3000 shekel idi. «muqeddes jaydiki shekel»ning birliki (altun) 224 gram bolghan bolsa, undaqa bu altunlarning éghirliqi texminen 2 tonna bolghan bolidu. □ **38:25** «jamaet arisidin sanaqtin ötküzülgen ademler...» — bu «ademler» erkek kishilerni körsitidu («Chöl.» 1:2-46ni körüng). «bir yüz talant bir ming yette yüz yetmish besh shekel ...» — kümüşke nisbeten «talant» we «shekel»ning birliki altunningkige oxshash bolsa, bu kümüshlarning éghirliqi texminen 6.7 tonna bolghan bolidu.

chiqti. □ ³⁰ Buningdin u jamaet chédirining kirish éghizining tegliklrini, mis qurban'gahni, uning mis shalasi we qurban'gahning barliq eswablirini, ³¹ hoylining chörisidiki xada tegliklrini, hoylining kirish éghizidiki tegliklarni, chédirning barliq qozuqlirini we hoylining chörisidiki qozuqlarning hemmisini yasidi.

39

Kahinlarning muqeddes kiyimlrining tikilishi

¹ Perwerdigar Musagha buyrughinidek kök, sösün we qizil yiplar ishilitilip, muqeddes chédirning xizmitide kiyilidighan *kahinliq* kiyimler, shundaqla Harunning muqeddes kiyimliri teyyar qilindi.■

□ **38:29** «yetmish talant, ikki ming töt yüz shekel...» — bir «talant» mis 1500 shekel yaki bezide 3000 shekel hésablinidu; bir shekel mis 224 gram yaki 540 gram bolushi mumkin. Undaqla bu misning éghirliqi 23-92 tonna otturisida bolsa kérek. ■ **39:1** Mis. 31:10; 35:19

Bash kahin xizmette kiydigan «güzel hem shereplik» muqeddes kiyimlar («Misirdin chiqish» 28:4-43)

Bash kahinning muqeddes kiyimliri

² *Bezalel* altun we kök, sösen, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rextlerdin efodni yasap

teyyarlidi. ■ ³ Ular altunni soqup népiz qilip, uni késip yip qildi, andin bularni mahirliq bilen kök yiplar, sösün yiplar we qizil yiplardin aq kanap rextke lahayilen'gen nusxilar üstige toqudi. □ ■

⁴ Ular efodning *aldi we keyni* qismini bir-birge tutashturup turidighan ikki mürilik tasma yasidi; efodning ikki teripi bir-birge tutashturuldi.

⁵ Efodning üstige baghlaydighan belwagh efod bilen bir pütün qilin'ghan bolup, uninggha oxshash sipta ishlinip, altun we kök, sösün, qizil yiplar we népiz toqulghan aq kanap rexttin yasaldi; hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi. ■ ⁶ Ular ikki aq héqiqni ikki altun közlükke ornitip, ularning üstige xuddi möhür oyghandek Israilning oghullirining namirini oyup yasidi. ■ ⁷ Israilning oghullirigha esletme tash bolsun üçün, Perwerdigar Musagha buyrughandek ikki yaqutni efodning ikki mürilik tasmisigha békitip qoydi. □ ■

Höküm qoshénini yasash

⁸ U qoshénni chéwer qollargha nepis qilip keshtilitip yasidi; uni efodni ishligen usulda altun we kök, sösün, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rexttin yasidi. ⁹ Ular qoshénni ikki qat, töt chasa

■ **39:2** Mis. 28:6 □ **39:3** «Ular altunni soqup népiz qilip, uni késip yip qildi, ... kök, sösün, qizil yiplardin aq kanap rextke lahayilen'gen nusxilar üstige toqudi» — eyni ibraniy tékistni chüshinish bir qeder tes. Uning birnechche xil terjimisi uchrishi mumkin. ■ **39:3** Mis. 28:6 ■ **39:5** Mis. 28:8 ■ **39:6** Mis. 28:9,10,11 □ **39:7** «... ikki yaqutni Efodning ikki mürilik tasmisigha békitip qoydi» — efod toghruluq munasiwetlik séxmini körüng. ■ **39:7** Mis. 28:12

qilip yasidi; ikki qat qilin'ghanda uzunluqi bir ghérich, kenglikimu bir ghérich kéletti. ■ ¹⁰ Uning üstige töt qatar qilip göherlerni ornatti: — bir qatardikisi qizil yaqut, sériq göher we zumretler idi; bu birinchi qatar idi. ■ ¹¹ Ikkinchi qatargha kök qashtéshi, kök yaqut we almas, ■ ¹² üçinchi qatargha sösün yaqut, piroza we sösün kwarts, ¹³ tötinchi qatargha béril yaqut, aq héqiq we anar-tash ornitildi; bularning hemmisi altun közlükke békitildi. ¹⁴ Bu göherler Israilning oghullirining namlirigha wekil qilinip, ularning sanidek on ikki bolup, möhür oyghandek herbir göherge on ikki qebilining nami birdin-birdin pütüldi.

¹⁵ Ular qoshén'gha shoynidek éshilgen sap altundin *ikki* éshilme zenzir yasidi; ¹⁶ ular qoshén'gha altundin ikki közlük we ikki halqa étip, ikki halqini qoshénning *yuqiriqi* ikki burjikige békitti; □ ¹⁷ andin shu altundin éshilip yasalghan ikki zenzirni qoshénning *yuqiriqi* ikki burjikidiki halqidin ötküzüp, ¹⁸ éshilgen shu zenzirlerning ikki uchini ikki közlükke békitip, *közlüklerni* efodning ikki mürilik tasmisining aldi qismigha ornatti. ¹⁹ Buningdin bashqa ular altundin ikki halqa yasap, ularni qoshénning *asti teripidiki* ikki burjikige békitti; ular efodqa tégiship turidighan qilinip ichige qadaldi. □ ²⁰ Mundin bashqa ular altundin *yene* ikki halqa yasap, ularni efodning ikki mürilik tasmisining aldi töwenki qismigha, efodqa ulinidighan jaygha

■ **39:9** Mis. 28:16 ■ **39:10** Mis. 28:17 ■ **39:11** Mis. 28:18 □ **39:16** «ikki **burjikige**» — ibraniy tilida «ikki béshigha».

□ **39:19** «ikki **burjikige**» — ibraniy tilida «ikki béshigha».

yéqin, keshitilen'gen belwaghdin égizrek qilip békitti. ²¹ Ular qoshénning efodning belwéghidin yuqiriraq turushi, qoshénning efodtin ajrap ketmesliki üçün kök shoyna bilen qoshénning halqisini efodning halqisigha chétip qoydi. Bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

Kahinlar kiyidighan bashqa kiyimlarning tikilishi

²² *Bezalel* efodning *ichidiki* tonni pütünley kök renglik qildi. ²³ Tonning *bashqa kiyilidighan* töshüki del otturisida, xuddi sawutning yaqisidek ishlen'genidi; yirtilip ketmesliki üçün uning chörisige pewaz ishlendi. □ ²⁴ Ular tonning étikining chörisige kök, sösün we qizil yiptin anarlarni toqup ésip qoydi. ²⁵ Ular hemde altun qongghuraqlarni yasap, qongghuraqlarni tonning étikining chörisige, anarlarning ariliqigha birdin ésip qoydi; her ikki anarning otturisigha bir qongghuraq ésip qoyuldi. ²⁶ *Qahinliq* xizmitige ait *qongghuraqlar* tonning étikining chörisige békitildi; bir altun qongghuraq, bir anar, bir altun qongghuraq, bir anar qilip békitildi; hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

²⁷ Ular Harun bilen uning oghullirigha népiz toqulghan aq kanap rexttin xalta könglekleri tikti; ■ ²⁸ sellini aq kanap rextte yasidi, shundaqla chirayliq égiz böklerni aq kanap rextte, tambalarni népiz toqulghan aq kanap rextte teyyarlidi;

□ **39:23** «sawut» — jengchining alahide kiyimi. ■ **39:27** Mis. 28:39

²⁹ buningdin bashqa ular belwaghnimu kök, sösün we qizil yip arilashturulup keshtilen'gen, népiz toqulghan aq kanap rextte teyyarlidi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

³⁰ Ular yene nepis taxtayni, yeni muqeddes otughatni sap altundin yasap, uning üstige möhür oyghandek: «Perwerdigargha muqeddes qilindi» dep oyup pütüti; ■ ³¹ ular otughatqa kök renglik yipni baghlap, uning bilen otughatni sellige taqidi, bular Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.■

Musaning yasalghan seremjanlarni közdin kechürüshi

³² Shu teriqide jamaetning ibadet chédirining hemme quruluşi pütüzüldi; Israillar Perwerdigarning Musagha buyrughinining hemmisini shu boyiche qildi; shu teriqide hemmisini pütürdi. ³³ Ular chédirni Musaning yénigha élip keldi — chédir yopuqlirini, uning barliq eswablirini, ilmeklirini, taxtaylirini, baldaqlirini, xadiliri bilen tegliklirini, ■ ³⁴ shuningdek qizil boyalghan qochqar térisidin yasalghan yopuq bilen délfín térisidin yasalghan yopuqni, «ayrima perde»ni, ³⁵ ehde sanduqi we uning baldaqlirini, «kafaret texti»ni, ³⁶ shire we uning barliq eswablirini, shundaqla «teqdim nanlar»ni, ■ ³⁷ sap altundin yasalghan chiraghdan bilen uning chiraghlirini, yeni üstige tizilghan

■ **39:30** Mis. 28:36; 29:6 ■ **39:31** Mis. 28:37 ■ **39:33** Mis. 35:11 ■ **39:36** Mis. 31:8

chiraghlarni, uning barliq eswabliri hem chiragh méyini, ³⁸ altun xushbuygah, mesihlesh méyi, dora-dermeklerdin yasalghan xushbuyni, chédirning kirish éghizining perdisini, □ ³⁹ mis qurban'gah bilen uning mis shalasini, uning baldaqdiri bilen hemme eswablirini, yuyush dési bilen uning teglikini, ⁴⁰ hoylining chörisidiki perdilerni, uning xadiliri we ularning teglikirini, hoylining kirish éghizining perdisi bilen hoylining taniliri we qozuqlirini, muqeddes chédirning, yeni jamaet chédirigha ait xizmetke ishilitilidighan barliq eswablarni, ⁴¹ muqeddes jaygha ait xizmet üçün tikilgen kahinliq kiyimini, yeni Harun kahinning muqeddes kiyimliri bilen uning oghullirining kahinliq kiyimlirini bolsa, hemmisini élip keldi.■

⁴² Bu ishlarning hemmisini Israillar Perwerdigarning Musagha barliq buyrughanliri boyiche ene shundaq ada qilghanidi. ⁴³ Musa ishlarning hemmisige tepsiliy qaridi, mana, ular Perwerdigarning buyrughini boyiche bu ishlarni pütüzgenidi; buyrulghandek, del shundaq qilghanidi; Musa bularni körüp, ulargha bext-beriket tilep dua qildi.

40

Ibadet chédirining tiklinishi

¹ Andin Perwerdigar Musagha mundaq emr qildi:

□ **39:38** «altun xushbuygah» — ibraniy tilida «altun qurban'gah».

■ **39:41** Mis. 31:10

² Birinchi ayingning béshi, ayingning birinchi küni sen jamaet chédirining muqeddesxanisini tikligin.

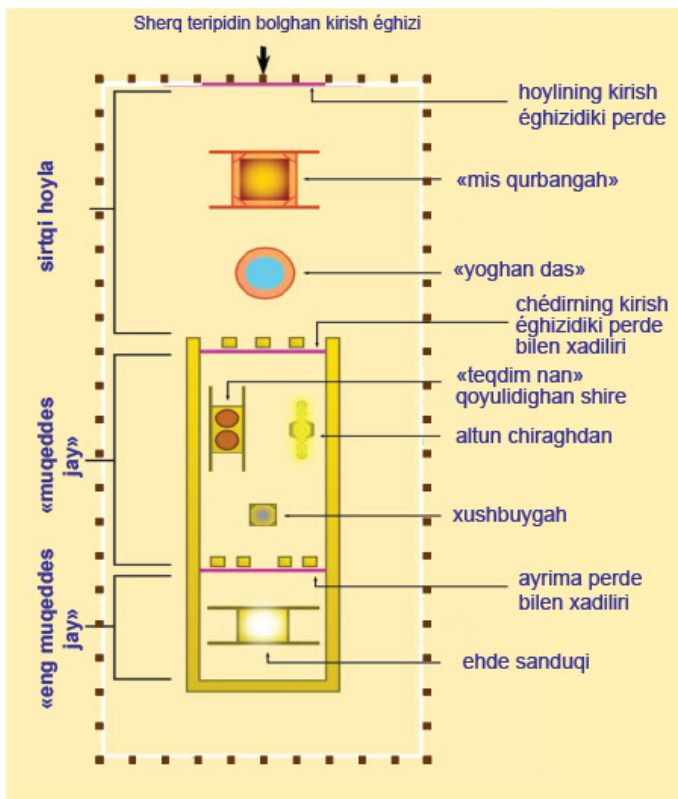
□ ³ Höküm-guwahliq sanduqini uning ichige qoyup, ichki perde arqiliq ehde sanduqini tosüp qoyghin; ⁴ shireni chédirning ichige ekirip, üstige tizilidighan nersilerni tizghin; andin chiraghdanni ekirip, üstige chiraghlarni orunlashturghin. □ ■ ⁵ Altun *bilen qaplan'ghan* xushbuy köydürgüchi qurban'gahni höküm-guwahliq sanduqining uduligha tiklep qoyghin; chédirning kirish éghizining perdisini ésip qoyghin. □ ■

⁶ Köydürme qurbanliq qurban'gahini muqeddesxanining, yeni jamaet chédirining kirish éghizining aldigha qoyghin; ⁷ andin yuyush désini jamaet chédiri bilen qurban'gahning otturisigha orunlashturup, su toshturup qoyghin.

□ **40:2** «muqeddesxanisi» — démek, chédirning özi, yeni «muqeddes jay» bilen «eng muqeddes jay». □ **40:4** «chiraghlarni **orunlashturghin**» — yaki «chiraghlarni yéqip qoyghin». ■ **40:4** Mis. 26:35; 27:20 □ **40:5** «xushbuy köydürgüchi **qurban'gah**» — xushbuygahni körsitidu. ■ **40:5** Mis. 26:36

IBADET CHÉDIRI (MUQEDES CHÉDIR)

(«Misirdin chiqish» 25-31, 35-40-bab)

Ibadet chédiri we sirtqi hoylisi

⁸ Hoylining chörisige perdilerni békitip, hoylining kirish éghizining perdisini asqin; ■ ⁹ andin

■ **40:8** Mis. 27:16

«mesihlesh méyi»ni élip, ibadet chédiri we uning ichidiki barliq nersilerni mesihlep, uni we barliq hemme eswablirini Xudagha atap muqeddes qilghin. Shundaq qilip *pütkül chédir* muqeddes bolidu. ¹⁰ Sen köydürme qurbanliq qurban'gahini, shundaqla uning barliq eswablirini mesihlep, uni *Xudagha atap* muqeddes qilghin; buning bilen qurban'gah «eng muqeddes nersiler» qatarida bolidu.■

¹¹ Sen yene yuyunush dési we uning teglikini mesihlep muqeddes qilghin. ¹² Andin Harun bilen uning oghullirini jamaet chédirining kirish éghizigha yéqin ekilip, ularni su bilen yughin; ¹³ Harun'gha muqeddes kiyimlerni kiydürüp, Manga kahinliq xizmette bolushi üçün uni mesihlep, *Manga ayrip* muqeddes qilghin.

¹⁴ Andin uning oghullirini élip kirip, ulargha xalta köngleklerni kiydürüp, ¹⁵ ularning atisini mesihliginingdek Manga kahinliq xizmitide bolushi üçün ularnimu mesihligin. Shuning bilen ularning bu mesihlinishi ular üçün ewladtin ewladqiche ebediy kahinliqning *belgisi* bolidu.□

¹⁶ Musa shundaq qildi; Perwerdigar uninggha néme buyrughan bolsa, u shundaq beja keltürdi.

¹⁷ Shundaq boldiki, ikkinchi yilning birinchi éyida, ayniq birinchi künide ibadet chédiri tiklendi. □ ■

¹⁸ Musa chédirni tikip, teglikirini orunlashturup,

■ **40:10** Mis. 29:37 □ **40:15** «Ularning atisini mesihliginingdek manga kahinliq xizmitide bolushi üçün ularnimu mesihligin» — bu ishning, yeni Harun we oghullirini mesihlep kahinliqqa teyinlesh murasimining tepsilatiri «Law.» 8-babta xatirilen'gen. □ **40:17** «ikkinchi yili» — démek, Misirdin chiqqandin kényinki ikkinchi yili. ■ **40:17** Chöl. 7:1

taxtaylirini tizip, ularning baldaqlirini békitip, xadilirini tiklidi. ¹⁹ Muqeddes chédirning üstige *ichki* yopuqni yapti, andin uning üstige tashqi yopuqni yépip qoydi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

²⁰ Andin u höküm-guwahliqni élip, uni sanduq ichige qoydi; baldaqlarni ehde sanduqining *halqiliridin* ötküzüp, «kafaret texti»ni sanduqning üstige orunlashturdi. □

²¹ Ehde sanduqini muqeddes chédir ichige élip kirip, otturigha «ayrima perde»ni tartti; shundaq qilip u höküm-guwahliq sanduqini perde arqiliq tosup qoydi. Hemme ish Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi. ■

²² U shireni jamaet chédirigha élip kirip, muqeddes jayning shimal teripige, «*eng muqeddes jay*»diki perdining sirtigha qoydi. ²³ «Teqdim nanlar»ni shirening üstige, Perwerdigarning aldigha tizip qoydi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi. ■ ²⁴ Andin u chiraghdanni jamaet chédirigha élip kirip, uni muqeddes jayning jenub teripige, shirening uduligha qoydi, ²⁵ chiraghlarni Perwerdigarning aldigha orunlashturdi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

²⁶ Andin u *xushbuyni köydürgüchi* altun qurban'gahni ichidiki perdining aldigha tiklidi;

□ **40:20 höküm-guwahliq** — Xuda Musagha tapshurghan «on perz» yaki «on emr» pütülgen ikki tash taxtayni körsitidu (31:18ni körüng). ■ **40:21** Mis. 35:12 ■ **40:23** Mis. 25:30

□ 27 Uning üstide ésil xushbuyini köydürdi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

28 U ibadet chédirining kirish éghizigha perde tartti.

29 Andin köydürme qurbanliq qurban'gahini jamaet chédiridiki muqeddes jayning kirish éghizigha yéqin qoydi; uning üstide köydürme qurbanliq we qoshumche ashliq hediyesini ötküzdi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.□

30 Yuyunush désini jamaet chédiri bilen qurban'gahning otturisigha qoyup, yuyushqa ishilitilidighan suni dasqa toshquzup quydi.

31-32 Musa we Harun bilen uning oghulliri qachanla jamaet chédirigha kirse yaki qurban'gahqa yéqin barsa, Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qollirini shu suda yuyatti. Bular Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

33 Andin u chédir hem qurban'gahning etrapigha hoyla perdisini tiklep, hoylining kirish éghizining perdisini tartti. Shu teriqide Musa pütkül ishni tamamlidi.

Perwerdigarning parlaq nurining ibadet chédirini qaplishi

34 Shuning bilen bulut jamaet chédirini qaplap, Perwerdigarning julasi ibadet chédirini toldurdi.

□ 40:26 «xushbuy köydürgüchi altun qurban'gah» — xushbuygahni körsitidu. □ 40:29 «köydürme qurbanliqning» qoshumche ashliq hediyesi» — herbir köydürme qurbanliqqa bir ashliq hediye qoshup sunulushi kérek (mesilen, «Chöl.» 28-29-bablarni körüng).

■ ³⁵ Bulut saye chüshürüp, Perwerdigarning julasi chédirni toldurghini üçün, Musa jamaet chédirigha kirelmidi.

³⁶ Qachanki bulut jamaet chédiridin kütürülse, Israillar seperge atlinatti. Herbir qétim seperde shundaq bolatti. ³⁷ Bulut kütürülmise ular qozghalmay, taki kütürüldighan kün'giche seperge chiqmaytti. ³⁸ Chünki kündüzi Perwerdigarning buluti muqeddes chédir üstide turatti, kéchisi uning üstide ot körünetti; pütkül Israil jemetining köz aldida ularning barliq qilghan seperliride shular körünetti.■

■ **40:34** Chöl. 9:15; 1Pad. 8:10 ■ **40:38** Mis. 13:21; Chöl. 14:14; Qan. 1:33; Neh. 9:19; Zeb. 78:14; 105:39; 1Kor. 10:1

cxk

Muqeddes Kalam (latin yéziq)
The Holy Bible in the Uyghur language, written in
Latin script

Copyright © 2010 Mukeddes Kalam - Uyghur Bible Translation Committee

Language: Uyghur tili (Uyghur)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.

You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

You include the above copyright and source information.

If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.

If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2021-09-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 12 Sep 2021

b6bd0959-14d2-5233-b340-6f210a8f13c5